

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA VE DERS
KİTAPLARINDA KÜRESEL VATANDAŞLIK SÖYLEMLERİ

GLOBAL CITIZENSHIP IN SOCIAL STUDIES CURRICULUM
PROGRAMS AND TEXTBOOKS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Öznur ÇİFTER

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BÜLBÜL

Giresun-2024

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında ve Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık Söylemleri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel etik ve geleneklere aykırı düşecek bir kullanıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yararlandığım kaynaklara uygun yöntemlerle atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Öznur ÇİFTER

06/11/ 2024

TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI

Ana Bilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Program Adı: Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında ve Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık Söylemleri

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmasının Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler, Kaynakça ve Ekler hariç) toplam 121 sayfalık kısmına ilişkin 19/09/2024 tarihinde Turnitin benzerlik programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 25' tir.

Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından belirlenen azami benzerlik oranına (%30) göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 06/11/ 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BÜLBÜL

İmza

Öğrenci: Öznur ÇİFTER

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI

“Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında ve Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık Söylemleri” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Giresun Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Öznur ÇİFTER

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BÜLBÜL

İmza

İmza

X X X X

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 19/09/2024 tarihli toplantısında jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Öznur ÇİFTER 'in "Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında ve Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık Söylemleri" başlıklı tezini incelemiş olup, aday 08.10.2024 tarihinde saat 10:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Sunulan çalışma, sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	Karar		İmzası
		Kabul	Ret	
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Serkan DOĞANAY	☒	☐	
Üye	Doç. Dr. Erhan YAYLAK	☒	☐	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BÜLBÜL	☒	☐	

ONAY

..../..../ 2024

Prof. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Araştırmada sosyal bilgiler öğretim programlarında ve ders kitaplarında küresel vatandaşlık söylemlerinin nasıl yer aldığının incelenmesi amaçlanmıştır. Geçmişten günümüze kadar hazırlanan öğretim programı ve ders kitaplarında küresel vatandaşlık kavramı doğrudan yer almadığı için dolaylı olarak aranmıştır. Kavramın öğretim programlarında ve ders kitaplarında 1968- 2018 yılları içerisinde değişikliğe uğrayıp arttığı görülmektedir. Öğretim programına uygun hazırlanan ders kitaplarında da değişimler yaşanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin emeği ve katkısı bulunmaktadır. Lisans eğitimimden bugüne kadar tanıdığım, birçok zorlukta yanımda olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BÜLBÜL' e, akademik camiadaki tecrübeleriyle her zaman bana destek olan, beni güdüleyen, yol gösteren Prof. Dr. Serkan DOĞANAY' a ve tez incelemelerinde değerli görüşleriyle bu çalışmaya destek veren Doç. Dr. Erhan YAYLAK' a teşekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim hayatım boyunca yanımda olan desteklerini esirgemeyen aileme, arkadaşlarım Merve BEKMEZ ve Öznur ŞAHİN' e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı : Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında ve Ders Kitaplarında Küresel Vatandaş Söylemleri

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BÜLBÜL

Hazırlayan : Öznur ÇİFTER

Yıl : 2024

Sayfa Sayısı : 185

Bu çalışmanın amacı, 1968'den günümüze kadar olan sosyal bilgiler öğretim programları ve sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel vatandaşlık söylemlerini ortaya çıkarmaktır. Çalışma da küresel vatandaşlık ile ilgili 6 kod şeması kullanılmış ve bulgular yorumlanmıştır. Kod şemasında bulunan 6 ayrı şemaya göre küresel vatandaşlık kavramı söz ve söz öbeklerinde detaylı bir şekilde aranmıştır. Bu çalışmayla 1968 yılından 2018 yılına kadar uygulamaya koyulan tüm sosyal bilgiler öğretim programlarında ve yıllara göre değişen sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel vatandaşlık söylemlerinin yer alması ve programlarla beraber bu söylemlerin değişim ile ders kitaplarındaki küresel vatandaşlık konuları üzerine 4.,5.,6., ve 7. sınıfların öğretim programları ve ders kitapları incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analizi kısmında doküman analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular metnin aslına sadık kalınarak yorumlanmıştır. Araştırmanın sonucunda 1968'den 2018 yılına kadar oluşturulan sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarında küresel vatandaş, küresel vatandaşlık kavramlarına dolaylı olarak ulaşılmaktadır. Kavram doğrudan öğretim programlarında ve ders kitaplarında yer almamaktadır. Kavramın yeterli seviyede bulunmadığı tespit edilmiştir. Ancak yıllara göre kavramın yer alma durumu artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresel Vatandaşlık, Sosyal Bilgiler, Öğretim Programı, Ders Kitapları

ABSTRACT

Giresun University Institute of Social Sciences Department Department of Turkish
and Social Sciences Education Social Sciences Education MA Programme

Thesis Name : Global Citizen Discourses in Social Studies Curriculums and
Textbooks

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Yüksel BÜLBÜL

Author : Öznur ÇİFTER

Year : 2024

Pages : 185

The aim of this study is to reveal the discourses of global citizenship in social studies curricula and social studies textbooks from 1968 to the present. In the study, 6 code schemes related to global citizenship were used and the findings were interpreted. According to the 6 different schemes in the code schema, the concept of global citizenship was searched in detail in words and phrases. In this study, the curricula and textbooks of the 4th, 5th, 6th, and 7th grades were examined on the inclusion of global citizenship discourses in all social studies curricula implemented from 1968 to 2018 and in the social studies textbooks that changed over the years, and the change of these discourses with the programs and the global citizenship issues in the textbooks. Qualitative research method was used in the study. Document analysis was used to analyze the data. The findings were interpreted by remaining faithful to the original text. As a result of the research, the concepts of global citizen and global citizenship are indirectly reached in the social studies curricula and textbooks created from 1968 to 2018. The concept is not directly included in curricula and textbooks. It has been determined that the concept is not at a sufficient level. However, the inclusion of the concept has increased over the years.

Key Words: Globalization, Global Citizenship, Social Studies, Curriculum,
Textbooks

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

BM : Birleşmiş Milletler

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü

NCSS : Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi

ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: İncelenen Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	31
Tablo 2: 1968 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programları	37
Tablo 3: 1989 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programları	38
Tablo 4: 1990 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programları	39
Tablo 5: 1995 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programları	39
Tablo 6: 1998 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programları	40
Tablo 7: 1998 Tarihli Sosyal Bilgiler (4. Sınıf) Öğretim Programı	41
Tablo 8: 1998 Tarihli Sosyal Bilgiler (5. Sınıf) Öğretim Programı	42
Tablo 9: 1998 Tarihli Sosyal Bilgiler (6. Sınıf) Öğretim Programı	42
Tablo 10: 1998 Tarihli Sosyal Bilgiler (7. Sınıf) Öğretim Programı	43
Tablo 11: 2005 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	43
Tablo 12: 2005 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarında Küresel Vatandaşlık	45
Tablo 13: 2005 Tarihli Sosyal Bilgiler (4.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	47
Tablo 14: 2005 Tarihli Sosyal Bilgiler (5.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	49
Tablo 15: 2005 Tarihli Sosyal Bilgiler (6.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	50
Tablo 16: 2005 Tarihli Sosyal Bilgiler (7.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	52
Tablo 17: 2015 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	53
Tablo 18: 2015 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarında Küresel Vatandaşlık	54
Tablo 19: 2015 Tarihli Sosyal Bilgiler (4.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	55
Tablo 20: 2015 Tarihli Sosyal Bilgiler (5.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	57
Tablo 21: 2015 Tarihli Sosyal Bilgiler(6.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	58
Tablo 22: 2015 Tarihli Sosyal Bilgiler (7.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	59

Tablo 23: 2017 Tarihli Taslak Sosyal Bilgiler Öğretim Programları.....	61
Tablo 24: 2017 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarında Küresel Vatandaşlık	62
Tablo 25: 2017 Tarihli Sosyal Bilgiler (4.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	63
Tablo 26: 2017 Tarihli Sosyal Bilgiler (5.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	65
Tablo 27: 2017 Tarihli Sosyal Bilgiler (6.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	66
Tablo 28: 2017 Tarihli Sosyal Bilgiler (7.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	67
Tablo 29: 2018 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	69
Tablo 30: 2018 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğrenme Alanlarında Küresel Vatandaşlık	69
Tablo 31: 2018 Tarihli Sosyal Bilgiler (4.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	71
Tablo 32: 2018 Tarihli Sosyal Bilgiler (5.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	72
Tablo 33: 2018 Tarihli Sosyal Bilgiler (6.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	73
Tablo 34: 2018 Tarihli Sosyal Bilgiler (7.Sınıf) Öğretim Programı Kazanımlarında Küresel Vatandaşlık	74
Tablo 35: 1968 Sosyal Bilgiler 4.Sınıf Ders Kitabı	76
Tablo 36: 1968 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitabı	78
Tablo 37: 1968 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitabı	80
Tablo 38: 1968 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı	80
Tablo 39: 1989 Sosyal Bilgiler 4.Sınıf Ders Kitabı	82
Tablo 40: 1989 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitabı	83
Tablo 41: 1990-1995 Sosyal Bilgiler 4.Sınıf Ders Kitabı	86
Tablo 42: 1990-1995 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitabı	87
Tablo 43: 1998-2005 Sosyal Bilgiler 4.Sınıf Ders Kitabı	90
Tablo 44: 1998-2005 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitabı	91
Tablo 45: 1998-2005 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitabı	92
Tablo 46: 1998-2005 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı	93

Tablo 47: 2005-2015 Sosyal Bilgiler 4.Sınıf Ders Kitabı.....	93
Tablo 48: 2005-2015 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitabı.....	94
Tablo 49: 2005-2015 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitabı.....	95
Tablo 50: 2005-2015 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı.....	97
Tablo 51: 2018 Sosyal Bilgiler 4.Sınıf Ders Kitabı	98
Tablo 52: 2018 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitabı	100
Tablo 53: 2018 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitabı	103
Tablo 54: 2018 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Osmanlı’da Meşrutiyet’in İlanına Kadar Olan Süreçte Vatandaşlığın Tarihsel Sıralaması.....	14
Şekil 2: Küreselleşmeyi Merkeze Alan Bazı Kavramlar	20
Şekil 3: Küresel Vatandaşlığın Boyutları	23
Şekil 4: Küresel Vatandaşlığın Kavramsal Modelleri	24
Şekil 5: UNESCO’ya Göre Küresel Vatandaşlık Eğitiminin Boyutları	28

İÇİNDEKİLER

İBLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN.....	II
TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI.....	III
KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI	IV
JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI	V
ÖN SÖZ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
İÇİNDEKİLER	XIV

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1 PROBLEM DURUMU	1
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.4 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	6
1.5 VARSAYIMLAR	6
1.6 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
1.6.1. Türkiye’de Küresel Vatandaşlık Kavramı İle İlgili Yapılan Araştırmalar	7
1.6.2. Yabancı Alanyazında Küresel Vatandaşlık Kavramı İle İlgili Yapılan Araştırmalar	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 VATANDAŞLIK KAVRAMI	11
2.2 VATANDAŞLIK VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ	16
2.3 KÜRESELLEŞME KAVRAMI	17
2.4 KÜRESELLEŞME VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ	19
2.5. KÜRESEL VATANDAŞLIK KAVRAMI	22
2.6. KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ	30
3.2. VERİ KAYNAĞI	30
3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	34
3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ	34

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI	36
4.1.1. 1968 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	36
4.1.2. 1989 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	37
4.1.3. 1990 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	38
4.1.4. 1995 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	39
4.1.5. 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	40
4.1.6. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	43
4.1.7. 2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	53
4.1.8. 2017 (Taslak) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	61
4.1.9. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	69
4.2. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KÜRESEL VATANDAŞLIK	76
4.2.1. 1968 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık	76
4.2.2 1989 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık	82

4.2.3 1990-1995 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık....	86
4.2.4. 1998-2005 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık...	90
4.2.5. 2005-2015 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık...	93
4.2.6. 2018 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık.....	98

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ.....	110
5.2.TARTIŞMA	117
5.3.ÖNERİLER	120
5.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler	120
5.3.2. Araştırmacıya Yönelik Öneriler	121
KAYNAKÇA	122
EKLER.....	129

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, problem cümlesi, sınırlılıklar, varsayımlar yer almaktadır.

1.1 PROBLEM DURUMU

Fransız İhtilali sonrasında devletler eğitim ve öğretime müdahale etme eğiliminde bulunmaya başlamışlardır. Devletlerin bu amaçları doğrultusunda yetkili organları tarafından hazırlanan programlara göre iyi vatandaş ortaya çıkarmak için öğrencilere verilmesi istenilen bilgilerin bulunduğu görsel-yazılı içeriklerle donatılmış ders kitapları hazırlanmıştır. Devletlerin temel amaçları arasında vatanın bütünlüğünü, bağımsızlığını, devamlılığını sağlayan ve ulusunu yükseltmeyi hedefleyen “iyi ve aktif bir vatandaş” olduğu için tarih, coğrafya, vatandaşlık dersleri ve bu derslerinin üçünü de içerisinde barındıran sosyal bilgiler dersi, derslere göre hazırlanan öğretim programları ve ders kitapları önemli hale gelmiştir. Sosyal bilgiler dersinin ilk okutulması gerekliliği Fransız Devrimi’nde Marquis de Condorcet tarafından ortaya atılmıştır. Sonrasında ise ABD’de Thomas Jesse Jones tarafından 1907 yılında sosyal bilgiler dersinden söz edilmiştir (Alaca, 2020).

İçeriğine kaynak teşkil eden sosyal bilimler tarih, coğrafya, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, hukuk, felsefe, siyaset bilimi v.b gibi sosyal bilimler doğrultusunda sosyal bilgiler dersi bireylere insan ilişkisi ve vatandaşlık niteliklerini kazandırmayı amaçlamaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2015).

ABD’de sosyal bilgilerin tarih şeridi şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1892- Winconsin Madison’daki toplantıda “sosyal bilgiler” başlığında İdare, Ekonomi ve Tarih Eğitimi yer aldı.
- 1916- Sosyal bilgiler kavramı ilk kez kullanıldı.
- 1930-1940- ABD’de yeni akımlar orta çıkarak çocuk odaklı eğitim

oluşturulmaya başlandı.

- 1960-1970- Sosyal bilgiler üzerine yenilikler yapılmaya başlandı.
- 1980- ABD’de eski sosyal bilgiler anlayışına dönüş yapıldı.
- 1994- ABD Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi (NCSS) sosyal bilgiler dersi yeni özellikler oluşturdu.

Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (National Council for the Social Studies) sosyal bilgiler dersini, tarih, coğrafya, antropoloji, psikoloji, arkeoloji, ekonomi, hukuk, felsefe, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi bilim dallarından fayda sağlayarak disiplinler arası yaklaşım ortaya koymak olarak tanımlamıştır (NCSS, 2023).

NCSS’ nin (ABD Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi) 1994 yılındaki müfredat belirleme çalışmaları en başta ABD olmak üzere birçok dünya ülkesini etkilenmiştir. 10 tema belirlenmiştir:

- Kültür
- Zaman, süreklilik ve değişim
- İnsanlar, yerler ve çevre
- Bireysel gelişim ve kimlik
- Bireyler, gruplar ve kurumlar
- Güç, otorite ve toplum
- Üretim, dağıtım ve tüketim
- Bilim, teknoloji ve toplum
- Küresel bağlantılar
- Vatandaşlık idealleri ve uygulamaları

Türkiye’de 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanlarını belirlerken bu 10 temadan yararlanmıştır (Sever, 2015).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programının amaçlarına bakıldığında öğrencileri hayata hazırlayarak “etkili bir vatandaş” yetiştirmeyi hedeflediği görülmektedir. Bu amaçları hayata geçirmek için birçok değer, beceri, kazanım verilmesi hedeflenmektedir. Güncel 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında belirlenen özel amaçlar kısmında da vatandaşlığa dair birçok amaç yer almaktadır.

Sosyal bilgiler yaklaşımlarını genel olarak şu şekilde ifade etmek mümkündür:

1. Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler yaklaşımı
2. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler yaklaşımı
3. Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler yaklaşımı

Bu yaklaşımlar ele alındığında vatandaş yetiştirme en temel amaçtır. Yukarıda sıralanan amaçlar ve yaklaşımlar incelendiğinde sosyal bilgilerde hedeflenen dünyanın farkında olan, çevresindeki olaylara tepki verebilen, teknolojik gelişmeleri takip eden vatandaş yetiştirmek öncelikli hedeflerden olmuştur.

Sosyal bilgiler dersinin tanımı da dahil olmak üzere vatandaşlık kavramı alan içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının içerisinde bulunan 7 öğrenme alanından bir tanesi “etkin vatandaşlık” tır. Buradan da anlaşılacağı üzere bu dersin içerisinde vatandaşlık kavramı oldukça önemli kabul edilen bir kavramdır. Küresel vatandaşlık kavramı araştırmaya, anlamlandırılmaya, üzerine çalışmalar yapmaya müsait bir konudur. Dünya üzerinde gerçekleşen değişim ve gelişim küresel vatandaşlık kavramını tartışma unsuru yaparak beraberinde gelen küreselleşme, küresel vatandaş, küresel vatandaşlık gibi farklı kavramları da tartışmaya açmıştır. Dünyadaki değişim ve gelişimden biri olan teknolojiye gelişmeler tüm dünyayı etkilemiş ve bu durum bireylerin birbirlerinin yaşantılarından kolayca haberdar olmasını sağlamıştır. İnsanların değişen bu dünyaya bakış açıları ve her şeyden haberdar olma durumu da “küresel vatandaşlık” kavramını ortaya çıkarmıştır. İşte bu değişen dünya ile dünya üzerinde olan birçok olayın artık her ülkenin sınırları içerisinde gündem olmaya başlaması, küresel vatandaşlık kavramını önemli hale getirmiştir.

Dünya üzerindeki bu gelişmeler sonrası vatandaşlık kavramı da değişime uğramıştır. Vatandaşlık bir vatana ait her oluşuma uyma durumuyken artık evrensel ve bireyin tüm insanlığa karşı sorumlu olma haline gelmiştir. Bu ortaya çıkan yeni vatandaş tanımı küresel vatandaş oluşturmıştır. Bu vatandaş hem yerel hem ulusal hem de küresel hareket etmeye başlayan vatandaşdır (Kan, 2009). Vatandaşlık kavramının bu yeni tanımı da küresel vatandaş, küresel vatandaşlık kavramını

oluşturmaya başlamıştır. Zaman geçtikçe ise küresel vatandaşlık kavramı birçok alanda tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Küresel vatandaşlık kavramı üzerine tartışmaların olması ve kavramın gelişmesinde özellikle İngiltere'nin dünya çapındaki merkezi, Uluslararası Geliştirme ve Eğitim Örgütü olan OXFAM' ın önemli etkisi olmuştur.

Oxford Committee for Famine Relief (OXFAM) (2015), küresel vatandaşlığı her insanın dünya vatandaşı olduğunu, dünyayı ortak bir paydaş olarak gören, toplumlardaki bireyleri dünyayı adaletli bir şekilde dikkatli, anlamlayarak ve barışçıl bir hale dönüştürmek için çabalayan vatandaşlar olarak tanımlar. UNAI (Birleşmiş Milletler Akademik Etkisi) (2022), küresel vatandaşlığı dünyanın geneline bakarak küresel düşünen, dünyaya tek çatıdan bakmak yerine küresel bakan tüm toplum için sorumluluklar alan “şemsiye terim” olarak açıklamaktadır. Küresel vatandaşlık ne tek boyutludur ne de basitçe açıklanabilecek bir analitik terimdir. Bu kavram önemli düzgüsel sorularla bezenmiş olgusal bir kavramdır (Pfister, 2005). Küresel vatandaş sadece kendi ülkesini değil tüm dünyayı düşünerek hareket eden bunun için tüm sorumlulukları alan gelecekteki nesillere daha yaşanabilir dünya bırakmak için çabalayan evrensel bir vatandaşdır (Uydaş & Genç, 2015). Günümüz dünyasında sadece ülkesini düşünen bireyler olmak yeterli değildir. Küresel düşünerek sorumluluklar almak gerekir.

Dünyanın bu hızlı değişimi yeni kavramları ortaya çıkarmakla beraber eğitim alanında da kendine yer bulmuştur. Küreselleşme, vatandaşlık, küresel vatandaşlık gibi kavramlar hedeflerinin en önemlisi aktif vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersinde de kendine vücut bulmuştur. Dersin her kademesinde farklı kazanımlar, değerler, beceriler ile bu yeni kavramlar daha çok işlenir hale gelmiştir.

Dünyanın bu evrilme durumu sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve sosyal bilgiler ders kitaplarında da yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiş ve küresel vatandaşlık dersin içeriğine yansıtılmıştır.

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında ve sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel vatandaşlık söylemlerini tespit etmek amaçlanmıştır.

1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dünyanın her döneminde farklı değişim ve gelişim meydana gelmiştir. Küresel vatandaşlık kavramı da birçok ülkenin gündemine girmiş ve tartışma konusu olmuştur. Küreselleşme her alanda etkisini gösterdiği gibi eğitim alanında kendisini hissettirmiştir. İngiltere başta olmak üzere birçok ülke küresel vatandaşlık üzerine çalışmalar yaparak bu kavram üzerine düşünülmesini ve yorumlanmasını sağlamıştır. Stokes'a göre (2004) küresel vatandaşlık kavramı devlet sınırlarını aşan yeni bir vatandaş ortaya çıkarma faaliyetidir. Dünyadaki hızlı değişim ve gelişim ile sınırların artık olmadığı, gündemin hızlıca her yerde değiştiği, her şeyden her ülkenin hızlı bir şekilde haberdar olabildiği bir süreç baş göstermiştir. Bu hızlı değişim ve gelişim ise eğitim politikalarına yansımaktadır (Alaca, 2020). Küresel vatandaş yetiştirme bir zorunluluk haline dönüşerek yeni değer ve becerilere sahip bireylerin eğitim sistemiyle kazandırılması amaç edinilmiştir. Ülkemizde ise bu kavram üzerine çok detaylı çalışmalar yapılmamıştır. Alan yazın incelendiğinde küresel vatandaşlık kavramı üzerine diğer ülkelerde olduğu gibi tartışılmamış ve akademik olarak bir boşluk oluşmuştur. Yapılan çalışmalar (Balbağ, 2016; Durmuş, 2017; Göl, 2013; Günaydın, 2019; Koçar, 2022; Öksüzöğlü, 2022; Özkan, 2020; Ünlü, 2019; Yüksel, 2018) daha çok sosyal bilgiler öğretmenlerinin, bazı sınıf kademelerindeki öğrencilerin küreselleşme, küresel vatandaşlık, küresel vatandaşlık eğitimi kavramları üzerine bilgi seviyelerinin ölçüldüğü, farkındalıklarının belirlendiği çalışmalar olduğu görülmektedir.

Bu çalışma küresel vatandaşlık kavramının anlamlandırılmasına ve gelişime katkı sağlanmasına odaklanmaktadır. Çalışmada 1968-2018 yılına kadar oluşturulan sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve sosyal bilgiler ders kitapları kapsamında küresel vatandaşlık kavramı yıllara göre sırasıyla incelenmektedir. Bu çalışma ile

geçmişten günümüze sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve sosyal bilgiler ders kitaplarının küresel vatandaşlık kavramına yer verme durumu, kavramın nasıl bir öneme sahip olduğu, eksik bir yan varsa bunların nasıl geliştirilmesi gerektiği gibi boyutlarıyla alanda yapılan tartışmalara fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın küresel vatandaşlık kavramı üzerine farklı boyutların görülmesi, sosyal bilgileri dersindeki açıkların giderilmesine ve duruma uygun olarak yapılandırılmasına, programın ve ders kitaplarının iyileştirilmesine, küresel vatandaşlık kavramı üzerine farkındalığın ve anlaşılabilirliğin artmasına, kavramın günümüzdeki ve gelecekteki öneminin aktarılmasına fayda sağlaması beklenmektedir.

1.4 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma;

- 1.1968-2018 yılları arası sosyal bilgiler dersi öğretim programları,
- 2.1968-2018 yılları arası sosyal bilgiler MEB ders kitapları,
- 3.Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer alan küresel vatandaşlık kavramı ve bu kavrama yönelik kelimelerle sınırlıdır.

1.5 VARSAYIMLAR

Bu araştırmada;

1. Veri toplama araçlarının, araştırmanın amacına, konusuna uygun olduğu varsayılmaktadır.
2. Araştırma kapsamında incelenen programlar ve ders kitaplarının yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.6 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu kısmında küreselleşme, küresel vatandaşlık, küresel eğitim üzerine Türkiye’de ve yurt dışında yapılan araştırmalar incelenmiştir.

1.6.1. Türkiye’de Küresel Vatandaşlık Kavramı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Literatür incelendiğinde Türkiye’de küresel vatandaşlık üzerine araştırmalar çok çeşitlilik göstermemektedir. Bu bölümde Türkiye’de yapılan küresel vatandaşlıkla ilgili sayısı az olan çalışmalara yer verilmiştir.

Balbağ (2016), “İlkokul 4.Sınıf Öğrencilerinin Küresel Vatandaşlık Algılarının Belirlenmesi ve Sosyal Bilgiler Dersinde Gerçekleştirilen Uygulamalar” adlı çalışmasında ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin küresel vatandaşlık algılarının ve Sosyal Bilgiler dersinde gerçekleştirilen uygulamaların ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Çalışmada karma modelde desenlenen ardışık açıklayıcı desen kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin yüksek seviyede küresel vatandaşlık algısına sahip oldukları ve küresel vatandaşlık düzeylerinin cinsiyet, anne baba eğitim düzeyine, internete erişim durumlarına vb. durumlara anlamlı bir farklılık yaratmazken ailelerin ve okulların bulunduğu sosyo-ekonomik düzeye ve yurtdışına çıkma durumuna göre anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Çolak, Kabapınar ve Öztürk, (2019), “Sosyal bilgiler derslerini veren öğretmenlerin küresel vatandaşlığa ve küresel vatandaşlık eğitime bakışları” adlı makalelerinde sosyal bilgiler derslerini veren öğretmenlerin küresel vatandaşlığa ve küresel vatandaşlık eğitime dair görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Çalışmada amaçlı rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 15 öğretmenle bireysel ve yüzyüze olarak yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır. Öğretmenlerin dünyada oluşan sorunların çözüm aşamasında herkesin görevi olduğunu, farklı kültürden insanların iletişim içinde olduğu, barış içinde yaşayan bir dünya sağlamak için küresel vatandaşlık eğitiminin gerekli ve önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Durmuş (2017) tarafından “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık ve Çok kültürlü Eğitime Yönelik Tutumlarının İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde amaç öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık ve çok kültürlü eğitime

yönelik tutumlarının belirlenmesi ve bu tutumların bazı değişkenlere göre değişip değişmediğinin saptanması amaçlanmıştır. Çalışma grubunu 192 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda çok kültürlü eğitime yönelik tutumları ile küresel vatandaşlık tutumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Göl (2013) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Tutum Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı tezinde Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık tutum düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma verileri 183 öğretmen adayından toplanmıştır. Tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan “Küresel Vatandaşlık Tutum Ölçeği” ile veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık tutum düzeyleri olumlu çıkmıştır.

Gürdoğan-Bayır, Göz ve Bozkurt (2014), “Sınıf öğretmenleri adaylarına göre Sosyal Bilgiler dersinde küresel vatandaşlık” adlı çalışmasında öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitime ilişkin görüşleri incelenmiştir. Çalışmada betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya 78 öğretmen adayı katılmıştır. Öğretmen adayları küresel vatandaşın sahip olması gereken özellikleri “bilgi ve anlayış, beceri, değer ve tutum” olmak üzere üç boyutta ele almışlardır. Öğretmen adaylarının büyük bir bölümü küresel vatandaşlık eğitime Sosyal Bilgiler dersinin katkı sağladığını düşünmektedirler ve sürece yönelik öneriler sunmuşlardır.

Kan (2009) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Eğitiminde Küresel Vatandaşlık” adlı makalesinde Sosyal Bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitime neden yer verilmelidir sorusuna cevap aranmıştır. Araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda Sosyal Bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitime daha ağırlık verilmesinin gerekliliğinden söz edilmiştir. Küresel vatandaş bilincinin gelişmesinde okuldan öğretmene her alanda yenilenmenin zorunlu olduğundan bahsedilmiştir.

Karatekin (2022) tarafından “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının UNESCO’nun Vatandaşlık Paradigması Açısından İncelenmesi” adlı doktora tezinde 1998, 2005 ve

2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarına göre hazırlanmış kavramın ders kitaplarında UNESCO tarafından geliştirilen küresel vatandaşlık eğitim paradigması incelenmiştir. Nitel araştırma deseninden olan durum çalışması modeli kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda 1998, 2005, 2018 öğretim programlarına göre hazırlanmış ders kitaplarının küresel vatandaş, küresel vatandaşlık gibi kavramları doğrudan içermediği gözlenmiştir.

Yüksel (2018), öğretmenlerin çok kültürlü yeterlik algılarının küresel vatandaşlık algıları üzerine etkisi ve kültürel zekanın bu ilişki üzerindeki aracı etkisinin belirlenmesi” adlı çalışmasında öğretmenlerin çok kültürlü yeterlik algılarıyla kültürel vatandaşlık algıları üzerine etkisi ve kültürel zekanın bu ilişkiler üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada ilişkisel tarama modelinden faydalanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2017- 2018 eğitim- öğretim yılında Isparta’da 29 resmi lisede görev yapan 1133 öğretmen oluşturmaktadır. Okullar türlerine göre tabakalara ayrılmıştır. Verilerin analizinde SPSS istatistik programından yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin çok kültürlü yeterlik algıları, küresel vatandaşlık algıları ve kültürel zekâ değişkenleri ile çalıştıkları kurum, cinsiyet, meslek yılı vb. değişkenler arasında anlamlı farklılıklar oluşu belirlenmiştir.

1.6.2. Yabancı Alanyazında Küresel Vatandaşlık Kavramı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Uluslararası alan yazında küresel vatandaşlık kavramı üzerine daha fazla çalışmaya ulaşılabilmektedir.

Bellamy (2008) tarafından yazılan eserde vatandaşlığın Antik Yunan’ dan günümüze değişen serüveni ele alınmıştır. Kavramın açıkça tanımlanamamasını da ele alarak güncelde olan temel vatandaşlık modellerini incelemiştir.

Davies (2006), (Global Citizenship: Abstraction or Framework for Action?) Küresel Vatandaşlık Soyutlama Mı Eylem Çerçevesi Mi? adlı çalışmasında küresel vatandaşlık kavramı değerlendirilmekte ve eleştirilmektedir. Davies (2006) bu çalışmasında küresel vatandaşlığı çeşitli boyutlarla ele almaktadır ve detaylı bir inceleme yapmaktadır.

Marshall (2005), “Ortaokullarda Global Vatandaşlık” isimli çalışmasında, ortaokullarda uygulanması gereken küresel vatandaşlığın ilkelerinin, yöntemlerinin ve boyutlarının ne olduğunu incelemektedir.

McLuhan ve Powers (2001), 1960’lı yıllarda McLuhan tarafından oluşturulan Global Köy kavramı, kitle iletişim kaynaklarının kullanımının gün geçtikçe artacağını ve evrenin küresel bir köye dönüşüm yapacağından bahsetmektedir. Bu çalışma küresel vatandaşlık kavramı üzerine önem taşıyan bir çalışma olarak yerini almaktadır.

OXFAM yoksulluk ve eşitsizlikten kurtarılmış bir gelecek oluşturmak için kurulmuş uluslararası bir örgüttür. OXFAM örgütü küresel vatandaşlığın ne olduğunu açıklayarak küresel vatandaşlığın öneminden küresel vatandaşlığı oluşturan unsurlar üzerine çok önemli çalışmalar yapmaktadır. Küresel örgütün birçok çalışması mevcuttur. Güncel fikirlere, çalışmalara büyük önem vermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Küresel vatandaşlık kavramını değerlendirmeye başlamadan önce kavramın iki boyutunu oluşturan küreselleşme ve vatandaşlık kavramını açıklamak kavramın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu kavramlara sırasıyla başlıklar açılarak yer verilmiştir.

2.1 VATANDAŞLIK KAVRAMI

Vatan, devletin dört unsurundan biri olan, insanların sahip olmakla övünç duyduğu, uğrunda her türlü fedakarlığı yaptığı kutsal kabul edilen yer olarak tanımlanır. Devletin unsurlarından fertleri oluşturan vatandaşdır. Vatandaşlık, siyasi anlamda bir devlete, bir yere ait değildir (Yılmaz, 2007).

Vatandaşlık kavramından ilk bahsetme Antik Yunan devletinde olmuştur. Antik Yunan'da herhangi bir devletin üyesi manasında kullanılmıştır. Anlamsal olarak şehir devletlerini açıklamaya çalışan "cite" ya da "city" kelimelerinden türetilmiş ve bu devletlere dahil olmayı ifade eden "citoyen" ya da "citizen" kelimelerinden ortaya çıkmıştır. Roma döneminde ise "civis", "civitas" anlamında yani "yurttaş, vatandaş" olarak kullanılmıştır (Gündüz & Gündüz, 2007).

Vatandaşlığın tarihsel serüvenine bakılacak olursa Antik Yunan, Antik Roma, Orta Çağ ve Modern Dönem karşımıza çıkar. Bu dönemlere basitçe yer verilecek olursa sırasıyla şöyledir;

Antik Yunan'da vatandaş ayrıcalıklı olarak görülmekteydi. Antik Yunan'ın en büyük polisi olan Atina'da vatandaşlık bugünkü anlamından çok farklı bir anlama sahiptir. Erkek olmak, mülk sahibi olmak ve köle sahibi olmak vatandaşlık için yeterliyken, kadınlar ve köleler vatandaş statüsünde kabul edilmemekteydi ve bununla birlikte kölelik meşru kabul ediliyordu (Özkazanç, 2009). Sparta polisinde ise durum biraz daha farklıydı. Mesanyalılarla yapılan savaşlar sonucunda kölelik ve

vatandaş kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Mesanyahılar köle iken Spartalılar vatandaş olarak sınıflandırıldı ve toplumsal bir düzen oluşturuldu (Heater, 2007). Antik Yunan'daki bu durum ilerleyen zamanda da değişime uğramıştır. Ünlü düşünür Aristo'ya göre, Antik Yunan'da “yurttaş”, düşüncelerini söyleyen ve kamu alanında görev alan kişidir (Demir, 2005). Yunan devletleri ile Roma İmparatorluğu değerlendirildiğinde ise farklı vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Antik Roma İmparatorluğu farklı toplumsal yapıya sahipti ve farklı sınıflar mevcuttu. Toprak sahibi Patriciler ile köylü Plebler arasında bitmeyen mücadeleler yaşanmaktaydı. Plebler, Patriciler ile eşit haklara sahip olup vatandaş kabul edilebilmek için birçok girişimde bulunmuşlardır ve sonucunda bir fermanla Roma sınırlarında yaşayan tüm bireyler Roma vatandaşı sayılmıştır (Düzenli, 2020). Yunan devletlerinde şehrin geleceği için vatandaş erdemli davranırken Roma İmparatorluğu'nda toplumla bütünleşen vatandaş değil hak öznelliği olan vatandaş önemlidir (Skinner, 1998).

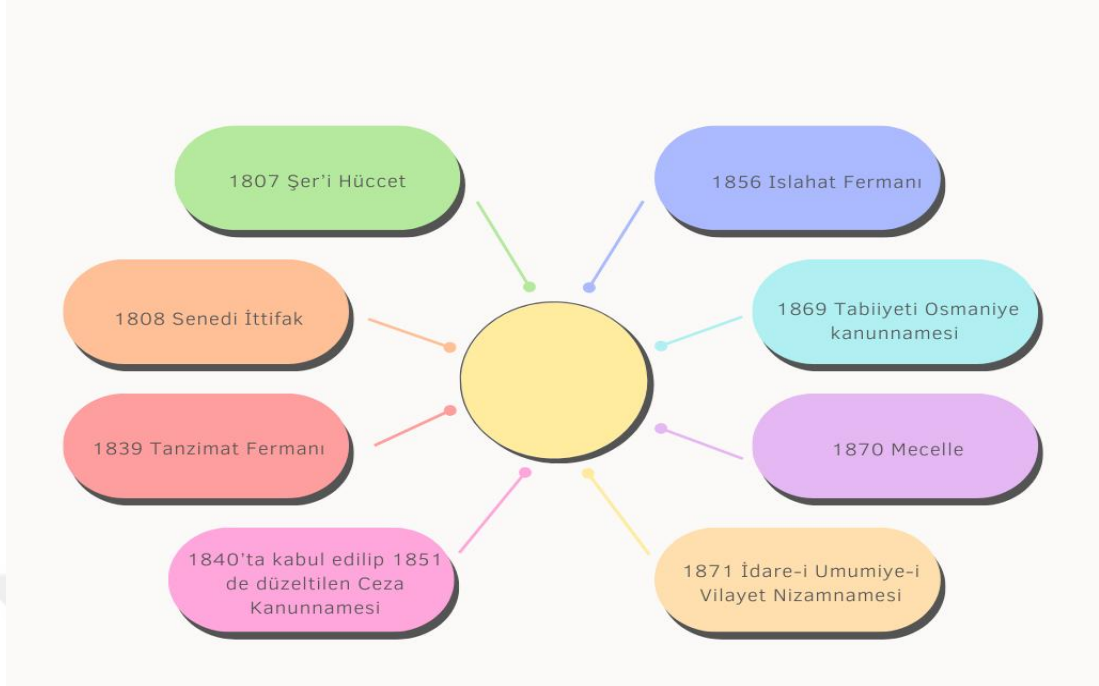
Orta Çağ döneminde vatandaşlık tanımlamaları da farklılık göstermektedir. Avrupa'nın farklı kent devletlerinde kimlerin vatandaş olarak kabul edileceği yaşamış oldukları yer, sahip oldukları malla alakalı bir durumdu ve vatandaş olmak beraberinde birçok sorumluluk getirmekteydi. Kırsalda yaşayanların bir vatandaş kimliği yoktu (Heater, 2007).

Modern vatandaşlık anlayışı 1776 Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve 1789 Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan anayasacılık hareketiyle oluşmaya başlamıştır. Vatandaşlık kavramı Atina ve Roma'da ortaya çıkmıştır gelişimine ulus devlet anlayışıyla devam etmiştir (Gürses, 2011). Ulus devlet siyasi merkezli devletler olarak Avrupa'da feodalizmin yıkılması sonrası ortaya çıkan örgütlü siyasi merkezli devlet yapılarıdır. Ulus devlet tek tip vatandaşı yetiştirmeyi amaçlamıştır. İmparatorlukların yıkılması sonucu ulus devlet anlayışı önem kazanmıştır. Anayasal düzen ortaya çıkmıştır. Antik Yunan'dan günümüze kadar değişen ve gelişen bu kavram yeni tanımlamalarında ulus devlet anlayışını kabul etmeyi reddetmektedir (Kılınç, 2006). Modern vatandaşlıkta Yunan ve Roma anlayışlarını harmanlayıp yasal vatandaş ve siyasi vatandaş bir araya getirmek amaç edinilmiştir (Bellamy, 2008).

Vatandaşlık kavramının ortaya çıktığı Antik Yunan'da kavram sadece soyluları ve onların farklılıklarını anlamlandırmak için kullanılan bir terimdi. Fransız İhtilali'nden sonra vatandaşlık ülkede yaşayanların hak ve sorumluluklarını anlatan terim oldu (Heater, 2007). Vatandaşlık kavramı hak ve ödevlerle ilgili olduğu kadar belli bir gruba üye olma gibi algılandığı için birçok kesimin ilgi odağı haline gelmiştir. Tanımının genişlemesinde birçok etken vardır. Milliyetçilik kavramı, göçler, küreselleşme gibi birçok kavram bu ilginin artmasına sebep olmuştur (Polat, 2010).

Amerikan ve Fransız Devrimi ile tüm bireyler vatandaş olarak görülmeye başlandı. Evrensel bir bildirgeyle herkes eşit ve aynı haklara sahip ayrıcalıksız hale getirildi (Gündüz & Gündüz, 2007).

Türkiye'de vatandaşlık olgusunun tarihsel gelişimi Batıdaki olgulardan çok farklı olmuştur. Osmanlı'dan başlayarak bazı elit kesimler Batıya özenerek vatandaşlığı toplum mühendisliği haline getirmiştir (Şahbudak & Ayan, 2011). Osmanlı İmparatorluğunda vatandaşlık anlayışı Osmanlılık ideolojisi üzerine kuruludur. Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet'in İlanı' na kadar olan süreçte vatandaşlık ile ilgili birçok düzenleme yapılmıştır. Şekil 1'de düzenlemeler tarihsel sıralamasına göre verilmiştir:

Şekil 1: Osmanlı'da meşrutiyet' in ilanına kadar olan süreçte vatandaşlığın tarihsel sıralaması

1908 İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile tebaadan vatandaşlığa geçiş süreci başlamıştır. Siyasi olarak vatandaşlık artık sürekli tartışılan konu haline gelmiştir. Vatandaş tanımlanmaya tarif edilmeye başlanmıştır. Meşrutiyet'teki vatandaşlık anlayışı 3 kavram üzerinedir. Kanuna itaat, vergi verme ve askere gitme vatandaşlık anlayışıdır. Bu dönem ve sonrasında kul, tebaa kavramları yerini yavaştan vatandaşa bırakmıştır (Üstel, 2004).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren vatandaşlık tekrar değişmelere devam etmiş, yeni devletin değişimini, düşüncelerini benimseyen, Atatürk İlke ve İnkılaplarını önemseyen, ulus-devlet anlayışını içselleştiren yeni bir Türkiye vatandaşı yetiştirmek amaç edinilmiştir (Demir S. B., 2016). Türkiye'de Türk Tarih Tezi ve Türk İslam Sentezi vatandaşlığı açıklamaya çalışarak değişimini ve gelişimini sağlamıştır. En çok kabul gören tanımlamalar aşağıdakiler gibidir. Vatandaşlık, belli bir vatana ait olma, o vatan üzerinde olan değerler, gelenekler, görenekler, kültür, hukuk vb. gibi tüm oluşumlara uyma halidir (Uğurlu, 2011). Vatandaşlık siyasal olarak örgütlenmiş bir topluma ait olma ve bu aidiyetin getirdiği hak ve sorumluluklara sahip olmaktır (Altınok & Gedikkaya, 2016).

Vatandaşlık kavramı sadece siyasal ve hukuksal kavram olmayıp sosyal tarafı da bulunan geniş bir kavram olup farklı kavramlar kullanılarak da açıklanmaya çalışılan kişiyle devleti birbirine bağlayan güçlü anayasal bağıdır (Doğan, 2006). Vatandaş, devletin bireye verdiği hakları kullanan, bireyin üzerine düşen görevleri yerine getirdiği, toplumdaki değerleri, kültürü yansıtan bireylerdir (Güven, Tertemiz, & Bulut, 2009).

Vatandaşlığın gelişimi ve değişimi üzerine kapsamlı çalışmalar yapan 1949 yılında yayımladığı “Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıf” adlı makalesiyle vatandaşlığı sivil, siyasi, sosyal olarak sınıflandıran T. H. Marshall’dır. Kavramı bu üç tarihsel süreç üzerinden açıklamıştır. Ona göre 18.yy vatandaşlığı (sivil) ilk serüvenidir çünkü bu dönemde özgürlük, hak, eşitlik vb. kavramlar resmi mecralar tarafından savunulabilmiştir. İkinci serüven seçme ve seçilme hakkının ortaya çıktığı siyasi boyuttur ve üçüncü serüven ise güvenlik, ekonomi, eğitim gibi kavramların önem kazandığı sosyal boyuttur (Anamur, 2019). Marshall, refah seviyesi, toplumsal sınıf, yurttaşlık kavramları arasındaki ilişkiyi ele alarak yeni bir vatandaşlık kavramı ortaya çıkarmayı hedeflemiştir (Solakoğlu, 2020). Heater (2007), vatandaşlığı iki evrede ele alır. Birincisi Antik Yunan ve Roma’daki seçkinlerin vatandaşlık vurgusu ikincisi ise 18. yüzyıldaki daha kapsamlı olan birçok devrimin yaşandığı ulusal vatandaşlık uygulamasıdır. Kadioğlu (2006) vatandaşlığı literatürde dört farklı şekilde kullanır.

- I. Ulusal Kimlik olarak tanımı yapılan vatandaşlık
- II. Haklar temelinden tanımlanan vatandaşlık
- III. Görev ve sorumluluklar temelinde tanımlanan vatandaşlık
- IV. Evraklar temelinde tanımlanan vatandaşlık

Bünyesine sosyal hakları da katan vatandaşlık sosyal adaleti sağlamak için çaba göstermeye başlayarak anlam darlığını aşarak daha derin ve detaylı bir zemin üzerine oturtulmuştur (Kara, 2013). Vatandaşlık kavramı tartışılan bir konu olduğu için birçok farklı kavramla açıklanmaktadır. Etkin vatandaş, etkili vatandaş, demokratik vatandaş, anayasal vatandaş, küresel vatandaş gibi çeşitlendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır (Şahin, 2012). ABD son otuz yıl içerisinde vatandaşlık ile ilgili bir sürü yayın ortaya çıkarmıştır. Okulların vatandaşlık eğitiminde önemli rol aldığını

vurgulayarak dersin amacını genç insanların hak ve ödevlerini bilen ve toplumda etkin rol alan vatandaş olarak yetiştirme olarak belirlemiştir. Derslerde en çok üzerinde durulan konu ise çocukların ve gençlerin Amerikalı olmaktan gurur duyduğu ve bunu sürekli benimseterek vurgulamalarıdır (Hızlan ve diğerleri, 2009).

Vatandaşlık kavramı kısaca devletle insan arasında anayasal bağların olması olarak da tanımlanabilir. Birey bir yere ait olma duygusuyla hareket ederken devlet gelecekte var olmayı amaçlar. Ancak artık bu tanımlamalar yeterli olmamaktadır (Anamur, 2019). Bu tanımların yetersiz kalmasındaki en büyük etkenlerden biri küreselleşmedir. Küreselleşme kendisiyle beraber birçok kavramında tanımının değişmesine yol açmıştır. Vatandaşlığı ulus devlet anlayışının dışına çıkararak geniş bir alanda olmasını hedeflemiştir. ABD, İsveç, İspanya gibi birçok ülke vatandaşlığı baştan tanımlamaktadır (Gündüz & Gündüz, 2007).

2.2 VATANDAŞLIK VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirme amacıyla hem ilköğretim hem ortaöğretim programlarına vatandaşlık, vatandaşlık bilgisi, yurt bilgisi, vatandaşlık ve insan hakları, vatandaşlık eğitimi vb. adlarıyla birçok ders konulmuştur. Vatandaşlık bilgisi ile ilk ders;

- ☐ 1924 “Müşahabat-ı Ahlakiye”- “Malumatı Vataniye”
- ☐ 1926 da “Yurt Bilgisi”
- ☐ 1948 de “Yurttaşlık Bilgisi”
- ☐ 1962 de ise “Toplum ve Ülke İncelemeleri” (Bu yıldan itibaren vatandaşlık ve insan hakları konuları sosyal bilgiler dersinin içinde verilmeye başlandı.)
- ☐ 1985’te sosyal bilgiler dersi kaldırılarak “Milli Tarih”, “Milli Coğrafya”, “Vatandaşlık Bilgisi”
- ☐ 1997’de tekrar değişerek “Vatandaşlık ve İnsan Hakları” oldu.

2005 yılında bu dersin devamı sağlanırken vatandaşlık ile ilgili konular sosyal bilgiler dersinin içine bir ara disiplin olarak girmiştir. Günümüzde hala sosyal bilgiler dersi öğretim programının içinde bir ara disiplin olarak verilmektedir (Demir S. B., 2016). Öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinin

müfredatına vatandaşlık bilgisi dersine yer verilmiştir. Tarih öğretmenliği, coğrafya öğretmenliği, sınıf öğretmenliği gibi bölümlerde vatandaşlık Bilgisi dersi yer almaktadır. Her branşın öğretmeni ayrı ayrı üniversitelerde yetiştirilirken “vatandaşlık bilgisi eğitimi” dersinin öğretmeni hiçbir zaman yetiştirilmemiştir (Çiftçi, 2006).

Sosyal bilgiler dersi demokratik değerlerin tamamını benimsemiş bireylerin yaşadığı toplumla uyum içerisinde olan, öğrencilerin bu ders kapsamında öğrendiklerini gündelik yaşamlarında uygulayabilecekleri bir ders olarak görülmektedir. Sosyal bilgiler dersi ile kazandırılmak istenen geçmiş zaman, günümüz ve gelecek hayatta oluşabilecek herhangi bir sorun karşısında yapılabilecekleri ve çözümüne dair eğitimi ön planda tutar (Tezgel, 2008). Bu yüzden vatandaşlık konuları sosyal bilgiler dersinin içerisinde yer almaktadır.

2.3 KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme kavramının ilk kez ortaya çıkışı 1960’lı yıllarda Kanadalı sosyolog M. McLuhan tarafından olmuştur. McLuhan, “Gutemberg Galaxy” adlı eserinde yeni dünya düzeninden bahsederken Global Köy kavramını kullanmıştır (Elçin, 2012). Giddens (1990), küreselleşmeyi “Yerel olayların kilometrelerce ötede meydana gelen olaylar tarafından şekillendirilmesi ve bunun tersi şekilde uzak yerelleri birbirine bağlayan dünya çapındaki sosyal ilişkilerin yoğunlaşması” olarak tanımlamaktadır (s. 64). Bu bağlamda küreselleşme kavramını kısa, basit bir tanımla açıklamak zordur. Bu kavram geniş bir boyutu içerir. Küreselleşme kültür, iktisat, siyaset, günlük olaylar, eğitim gibi farklı birçok alanlarda kendini hissettirmiş ve insanla alakalı olan birçok alanı da etkisi altına almıştır. Her bir alanda çok farklı anlamlara gelmiştir. Küreselleşmenin dünyada ve Türkiye’de olumlu denebilecek güçlü yönleri olduğu gibi istenilmeyen yönleri de bulunmaktadır (Göksoy, 2020).

Küreselleşme kavramı ilk ortaya çıktığı dönemlerde ekonomik ilişkilerde kullanılan bir kavramken artık birçok alanda kullanılmaktadır. Özellikle 1989-1999 yılları arasında ekonominin değişim ve gelişimi üzerine kullanılan bu kavram başlarda kötü bir kelime gibi kullanılsa da ilerleyen yıllarda herkes tarafından

kullanılan bir terim olmuştur. Küreselleşme ile beraber birçok kavramda tartışılmaya başlanmıştır. Yeni dünya düzeni, postmodernizm, yerelleşme ve neoliberalizm gibi kavramlarda küreselleşme gibi herkes tarafından araştırılan kavramlar haline gelmiştir (Kızılçelik, 2003). Küreselleşme kültür alanında yeni anlamlar ortaya çıkarmış dünyanın yeni bir düzene girdiğini açıklayan bir terim haline gelmiştir. Yerel bir olayın tüm dünya tarafından duyulmaya başlanması ve dünyanın bu olaylara tepkisel yaklaşması küreselliği meydana getirmiştir (Kan, 2009). Küreselleşme de olması muhtemel ihtimallerin çokluğu söz konusudur bu yüzden kavram tek boyutlu ele alınamayacak kadar karmaşık, tartışmalı bir konudur (Tomlinson, 2013). Bu kavrama dair yapılan büyük hatalardan biri onu sınırlandırmaktır. Küreselleşme kavramı bir kesim için insan hakları, demokrasi, eşitlik, adalet, özgürlük gibi açıklanırken biri kesim için sömürgecilik, yayılcılık olarak açıklanmaktadır. Kavram içerisinde birçok farklı alanı barındırdığı için tek kelimeyle sınırlamak çok doğru olmamaktadır (Aydeniz, Karhan, & Silinir, 2012).

Günümüzde insanlar artık sadece ülkesindeki olaylardan değil dünyada olan bir olaydan kolayca haberdar olabilmektedir. Bu durumda insanlar artık toplumun bu değişimiyle küresel vatandaşlığın gerektirdiği özellikleri göstermelidir. Küresel vatandaşlık artık ulusların birlikteliği olarak görülmektedir (Balbağ & Türkcan, 2017). Küreselleşme kavramı başlarda sadece ekonomistlerin kullandığı bir kavramken 1990'lar dan sonra büyük bir ivme yaşayarak birçok alanda kullanılmaya başlandı. Dünya hızla küçülmekte uzaklar artık çok yakın olmaktadır. Birçok yazar küreselleşmeyi günümüz dünyasında mesafeleri yok etmesi nedeniyle zaman ve mekânın bir sıkışma yaşadığını dile getirerek önemli bir değişim olduğunu vurgulamaktadır (Osterhammel & Peterson, 2017). Küreselleşme kavramını uluslararası alanda önemli bir kavram olarak tanımlayan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün tanımı bizim için önemlidir. ILO 'ya göre küreselleşme kavramı ekonomik anlamda büyümeyi sağlamış, üretimi arttırmıştır. Bu olumlu yanlarla beraber olumsuz yanları da vardır. Gelir eşitsizliği, yoksulluk, işsizlik gibi birçok alanı olumsuz etkilemiştir. Bir yandan büyümeyi sağlarken bir yandan da eşitsizlik, işsizlik gibi sorunlarında ortaya çıkmasına neden olmuştur (Uluslararası Çalışma Örgütü, 2008).

Küreselleşme faydalarıyla beraber yeni toplumsal ve evrensel sorunları da beraberinde getirmiştir. Kavramın özünde dışa dönme, yer küreye açılma vardır. Yerel olmanın tam tersidir (Doğan, 2005). Küreselleşme kavramı diğer birçok siyasi kavram gibi tek bir tanımla açıklanmaya çalışılsa da karmaşık bir kavramdır. Ortaya çıkışında 2 önemli olay vardır. Bunlar: teknolojinin ileri derecede kullanılması ve SSCB'nin yıkılışıdır. Bu 2 olay küreselleşmeyi ortaya çıkarmıştır (Kongar, 2003). Küreselleşme geniş bir kavram olmakla beraber etkilediği alan ve faydaları açısından da önem arz eder. Kavram her alanda etkisini göstermektedir. Dünyanın farklı alanlarında yaşayan insanlar küreselleşmeden farklı boyutlarda etkilenir. Küreselleşme kavramının açıklaması yapılırken ortak bir tanımda buluşulamamıştır. Birçok tanımın beraberinde sebebi, derecesi, izlediği politika, ortaya çıkan sonuçlar konusunda da farklı düşünceler hakimdir (Acun, Tarman, & Dinç, 2013). Kavram tüm dünyayı etkileyen bir kavram olduğu için yeni dünyaya ayak uydurması gereken bireyler de ortaya çıkarır. Bu bireylerin yetişmesi için eğitimi sisteminde de değişikliğe gidilmesi gerekir. Toplumlara etkileyen olaylar artık tüm dünyayı ilgilendirdiği için küresel vatandaş yetiştirme zorunluluğu oluşmuştur (Aygün, 2022).

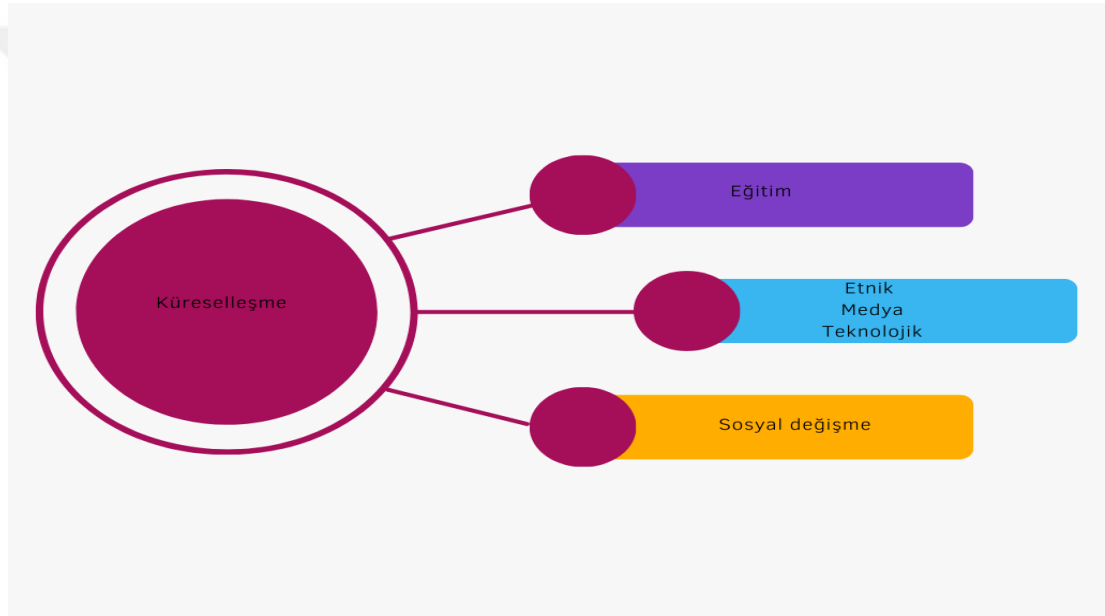
2.4 KÜRESELLEŞME VE SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ

Eğitim, bireylerin davranışlarında yaşıntılarından yola çıkarak kasıtlı ve istendik yönde farklılıklar oluşturmaktır (Ertürk, 2013). Eğitim ülkelerin gelişiminde, ilerlemesinde, değişiminde kullanılan en önemli araçtır. Dünyadaki değişimler eğitimi de yakından ilgilendiren değişimlerdir ve eğitim bu durumda önemli bir hal almaktadır. Dünyanın bu değişim ve gelişimiyle ortaya çıkan küreselleşme kavramı eğitim için de önemlidir.

Küreselleşme kavramı ilk ortaya çıktığında sadece ekonomiyi ilgilendiren bir kavramken sonraki süreçte siyaset, kültür gibi birçok alanı da içerisine almıştır. Eğitimde bu alanların içerisine girip etkilenmiştir. Dünyadaki bu değişimler öğretim programlarının içeriğinin yenilenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Günümüzdeki eğitim modeli küreselleşen bir modeldir. Ekonomi üzerine tanımlanan bir

küreselleşme olsa da birçok boyutu eğitim alanında yer almaktadır. Askeri küreselleşme, toplumsal küreselleşme, barış eğitimi, çevresel küreselleşme, küreselleşme gibi boyutlar eğitimin içerisinde yer alır (Merryfield, 1996; aktaran Karatekin, 2022).

Eğitimin tarafsız olması güç bir durumdur. Dönem insanlarını birleştiren mevcut yaşantıya ayak uyduran ve dönüşen dünyayı eleştiren, tartışan bir tarafı mevcuttur (Freire, 1970; aktaran Karatekin, 2022). Dönüşen ve değişen bu dünyada küreselleşmeyi merkeze alan bazı kavramlar mevcuttur (Acun, Tarman, & Dinç, 2013). Bunlar Şekil 2’de verilmiştir:

Şekil 2: Küreselleşmeyi merkeze alan bazı kavramlar

Dünya hızlı bir değişim içerisinde. Eğitim ile küresel alandaki tüm ihtiyaçları giderebilecek bireylerin yetiştirilmesi amaçlanır. 70 ülkede (en fazla Asya ülkelerinde) yapılan araştırmada gençlerin geçmiş yıllara göre küresel vatandaş duygusuna daha fazla sahip oldukları görülmektedir (Norris, 2014).

17 Kasım 2002 de yayınlanan Maastricht Küresel Eğitim Deklarasyonu, küresel eğitimi insanların zihinlerini genişleten, dünyayı sorgulayan, eşitlik, insan hakları, vatandaşlık ve demokrasinin ön planda olduğu yeni bir dünya düzeni kurmak için insanları sorgulatan bir eğitim olarak tanımlar. Küresel eğitim vatandaşlık eğitiminin küresel boyutu olarak görülür (Karatekin, 2022).

Cates(2002)'e göre küresel eğitime önem verilmesinin dört sebebi vardır. Bunlar:

1. Dünya'nın önemli küresel sorunlarla savaşıyor olması
2. Toplumsal bir sorunun tüm dünyayı etkileyebilmesi
3. Genç neslin Dünya sorunları hakkında bilgi sahibi olmaması, ilgisiz ve duyarsız olması
4. Ezberci sistemin, eleştirel olmayan, olanı olduğu gibi kabul eden geleneksel eğitim sistemin halen kullanılıyor olmasıdır

Merryfield (1997), küresel eğitimin sekiz unsurundan bahseder:

- İnsani inanç ve değerler
- Küresel sistemler
- Küresel konular ve problemler
- Kùltürler arası uzlaşma
- İnsani tercihlerin bilinci
- Küresel tarih
- Yerel bilgi edinimi
- Analitik, değerlendirme ve paylaşımcı becerilerin gelişimi

Küresel düzeyde düşünebilecek vatandaşlar yetiştirme sosyal bilgiler eğitiminde önemli bir hale gelmiştir. Sosyal bilgiler dersi öğrencilerin kişisel konulardan küresel konulara kadar birçok konuda günlük hayatlarında doğru ve akılcı kararlar almalarına fayda sağlar (MEB, 2015). Sosyal bilgiler öğretim programları ve ders içerikleri değişen dünyaya ayak uydurmayı hedeflemelidir. İçerisinde bulunan değerler, kazanımlar ve kavramlarla küreselleşmeyi eğitimle içselleştirip bireyi yetiştirmelidir. Küreselleşme karşısında sosyal bilgiler kendine ortak değerler benimsemiştir.

2.5. KÜRESEL VATANDAŞLIK KAVRAMI

Son yıllarda dünyanın örgütlenme süreçlerinde en önemli iki kavram küreselleşme ve vatandaşlık olmuştur (Urry, 1999). Küreselleşmenin doğası da vatandaşlığın doğası da basit bir tanımla anlatılmaya izin vermez. İki kavram da ciddi dinamik dönüşümler yaşamışlardır (Pfister, 2005). Vatandaşlık kavramını değişimi ve tanımının genişlemesiyle ulus-devlet vatandaşlığı artık önemsiz hale gelmiş ve küreselleşme önem kazanmıştır. Yeni tanımlar yapmaya başlayan çalışmacılar ulus ötesi vatandaşlık, dijital vatandaşlık, dünya vatandaşlığı, küresel vatandaşlık gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Küresel vatandaşlıkla dünya vatandaşlığını birbirinin yerine kullanan uzmanlar vardır. Bowden (2003), küresel vatandaşlığın M.Ö 450'lerden bu yana kullanıldığını, zaman geçtikçe dünya vatandaşlığı- küresel vatandaşlık gibi kavramların insanların hayatında aralıklarla var olduğunu söylemektedir. Birçok çalışmada kavramın çok daha yeni olduğu üzerinedir. Kozmopolit ve dünya vatandaşlığı kavramları Antik Yunan düşünürlerinin savunduğu vatandaşlıktır.

Küresel vatandaşlık kavramı daha güncel bir kavramdır (Çolak, 2015). Kan (2009)' a göre küresel vatandaşlığın birçok özelliği vardır. Bunlar:

- Küresel vatandaşlık, bir vatandaşın fikirleri oluşturarak, hissederek, harekete geçme durumudur.
- Küresel vatandaş yerelden küresel her konuda düşünen hareket eden vatandaşdır. Konular arasında bağlantı kurabilen vatandaşdır.
- Küresel vatandaş bütün vatandaşların eşitlik ve özgürlüğe sahip olduğunu düşünür.
- Kendi yaşadığı ülkede ve dünyada olan insan hakları sorunlarına duyarlı olan vatandaşdır.

OXFAM küresel vatandaşlığı genel bir tanımlamayla açıklamıştır. Vatandaşın her alanda sorumluluk aldığı, olaylara karşı duyarlı olan, dünyayı daha adil yapmak için çabalayan, çevresine karşı duyarlı, empati yeteneği yüksek vatandaş küresel vatandaşdır (Aktaran Çolak, 2015).

OXFAM (2016), küresel vatandaşlığın boyutlarını aşağıdaki 3 başlık altında belirlemiştir:

Şekil 3: Küresel vatandaşlığın boyutları

Şekil 3'te görüldüğü üzere küresel vatandaş birçok bilgi ve anlayışa, değer ve tutumlara ve becerilere sahip olmalıdır. Carter (2001), küresel vatandaşlığı Batı'da Antik Yunan ve Roma'ya kadar dayandırır (Aktaran Karatekin, 2021). Küresel vatandaşlık bireye küresel düzeyde rol ve ödevler yüklemektedir. Küresel vatandaşlık daraltılmaktan ziyade tüm dünya vatandaşlığı olma manasına gelir. Küresel vatandaşlık ulus devlet anlayışını kabul etmemektedir (Türk & Atasoy, 2021).

Küresel vatandaş teknolojinin ilerlemesine ayak uydurarak küreselleşmeyi benimseyebilir. Bireylerin etkili bir vatandaş olabilmesi küresel vatandaşlık konusunda bilgili olmalarıyla veya davranışlar sergilemeleriyle olmamaktadır. Bunlarla birlikte küresel vatandaşın saygılı, çevresine ve dünyaya duyarlı, haklarını, sorumluluklarını bilen empati yapabilen vb. değer ve davranışlara sahip olması gerekir (Balbağ & Türkcan, 2017).

Küresel vatandaş dünyayı anlayan, yorumlayan ve değerlendiren vatandaşdır. OXFAM (2016)' ın yapmış olduğu tanımlamaya göre küresel vatandaş:

- Tüm dünyadan haberi olan kendini küresel vatandaş gibi hissettiren,
- Sosyal adaletsizliğe sessiz kalmayan,
- Yerelden uluslararası her düzeyde topluluk çalışmalarına katılan,

- Tüm davranışlarının sorumluluğunu alan,
- Farklılıklara saygı gösteren,
- Dünyanın nasıl işlediğine dair fikirleri olan kişidir.

Miranda (2010), küresel vatandaşın şu dört özelliğe sahip olması gerektiğini belirtir:

- Tüm insanları kabul edebilme,
- Çevreye karşı duyarlı olma,
- İhtiyacı olan kişiye yardım etme,
- Barış için çaba içerisinde olma.

Küresel vatandaşlık kavramı ile dünya vatandaşlığı kavramını birbirinin yerine dolduracak şekilde kullanan araştırmacılar da vardır. Stokes (2004), bu iki kavramı birbirinin aynı kabul ederek dünyanın güncel sorunlarıyla ilgilenen bu sorunlar üzerine çalışmalar yapan bu sorunlar için tüm insanlığın çaba içerisinde olması gerektiğini savunan bireyler için kullanıldığını söylemektedir.

Şekil 4’te küresel vatandaşlığın kavramsal modeline yer verilmiştir (Morais ve Ogden, 2011).

Şekil 4: Küresel vatandaşlığın kavramsal modelleri

Şekil 4’te görüldüğü gibi küresel vatandaşın birçok konuda duyarlı olması gerekmektedir. Sorumluluk alabilen, küresel konularda donanımlı, bilgi sahibi olan, küresel olan durumlarda eleştirel bir katılım sağlayabilen önemli özelliklere sahip

olan ve bu kavramlara göre davranan vatandaş olmalıdır. Bir yandan yerel düşünürken bir yandan da küresel düşünebilendir.

OXFAM (2015), küresel vatandaşlık eğitim programı ile vatandaşların küresel vatandaş olarak kendilerini geliştirip yetiştirmeleri amacıyla birçok fikir ve öneride bulunmuştur. Küresel vatandaşlığın akademik çalışmalarda tam bir tanımı yapılmamaktadır. Küresel vatandaşlıkta bireyin toplumsal olan görevleri evrenselleşir. Birey toplumsal görevlerinin yanında tüm insanlığın geleceğini ilgilendiren çevre kirliliği, savaşlar, göçler, kıtlık, kuraklık susuzluk gibi birçok küresel soruna duyarlı olan belli bir yere ait olmaksızın vicdanı çerçevesinde iyi insan davranışları sergileyen vatandaşır (Çakmak, Bulut, & Taşkiran, 2015).

Oxley ve Morris (2013) küresel vatandaşlığı iki ana kategoride dörtte alt kategoride sınıflandırmışlardır. İki ana kategori:

- Kozmopolit
- Savunuculuk

Dört alt kategori:

- Ekonomik
- Ahlaki
- Kültürel
- Eleştirel

olarak belirtmiştir.

Küresel vatandaşlığı anlayabilmek için detaylı bir şekilde kavram üzerine yoğunlaşıp her taraftan açıklamaya çalışmak gerekir.

İnsanlar her geçen gün dünyanın herhangi bir noktasında olan konulardan bir şekilde etkilenmektedir. OXFAM (2016), bunu karşılıklı bağıllık-bağımlılık kavramıyla ilişkilendirmiştir.

OXFAM'ın karşılıklı bağıllık üzerine kurduğu terimler:

- a) Çevresel Olarak (Aynı evrende yaşama)
- b) Ekonomik Olarak (Ticaret)
- c) Siyasi Olarak (Uluslararası İlişkiler)

d) Sosyal Olarak (Medya)

e) Kültürel Olarak (Nüfus Hareketleri)

Küresel vatandaş içerik olarak bireyin kendi kimliğini yok saymaz. Kendi kimliğinin farkında olup dünyadaki tüm olup biteni yakından inceler ve fikir sahibi olur.

OXFAM (2016), küresel vatandaşın yeterliliğini 3 başlıkta toplamıştır. Bu başlıklara göre küresel vatandaş bilgi ve anlayışı bireyin küresel vatandaşlık becerilerini ve değerlerini geliştirmesi için gerekli olan küresel bilgilere vurgu yapmıştır. Küresel vatandaşın sahip olması gereken bilgiler “sosyal adalet, farklılık, küreselleşme ve bağlılık, sürdürülebilir bir gelecek, barış ve çatışmadır”. Küresel vatandaşın sahip olması gereken değer ve tutumlar “kimlik ve özsaygı, farklılıklara saygı, empati” gibi konulardır. Küresel vatandaşın yukarıda bahsedilen yeterliliklerden her bir noktayı özümsemesi, benimsemesi gerekmektedir.

Bu kavramın tam olarak bir tanımı olmasa da günümüzde sosyal ağlarda sıklıkla kullanılır. Günümüzde teknolojinin ilerlemesi insanların haber alma hızını arttırdı. İnsanlar tüm dünyayı bir bütün olarak kabul etmeye başladı ve hiçbir soruna duyarsız kalmamaya başladı. Artık yerel olan olayların bile küresel boyutu mevcuttur. Güncel bir örnek vermek gerekirse; göçler, Covid-19 salgını, küresel ısınma, küresel iklim değişikliği, sera gazı salınımı, kıtlık vb. gibi birçok örnek verilebilir. Günümüzdeki birçok sorun küresel düşünmeyi zorunlu kılar. Bu sebeple ulusal vatandaşlığı anımsatan aidiyet(kimlik), vatan-millet(ulus) sevgisi, sorumluluk (ödev) gibi kavramlar yeniden anlamlandırılma sürecine girmiştir (İçen & Akpınar, 2014).

Küresel vatandaşlık, çevresinin farkında olan, sorumluluklarını bilen ve şu özellikleri taşır:

- ✓ Küresel vatandaşlık ortak değerlere sahip kadın ve erkekler vasıtasıyla yayılır.
- ✓ Küresel bir toplumun oluşumu bireyle başlar, internet, sosyal medya, cep telefonu gibi araçlarla yayılım gösterir.
- ✓ Küresel vatandaşlar, her şeyin farkında olan kişilerdir.
- ✓ Küresel vatandaşlar dünyanın devamlılığı için sorumluluklarını alan kişilerdir.

- ✓ Küresel vatandaşlar sadece haklarını kullanmazlar dünyadaki her şeye saygı gösterip sorumluluklarını bilen kişilerdir.
- ✓ Küresel vatandaşlık için iyi bir ekonomik güce ve iş birliğine ihtiyaç vardır.
- ✓ Küresel vatandaşlar iyi bir iş birliğiyle dünyayı değiştirebilirler.
- ✓ Küresel vatandaşlar hem sorunun hem de çözümün bir parçası olduğunu bilen kişilerdir (O'Brien, 2014).

2.6. KÜRESEL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

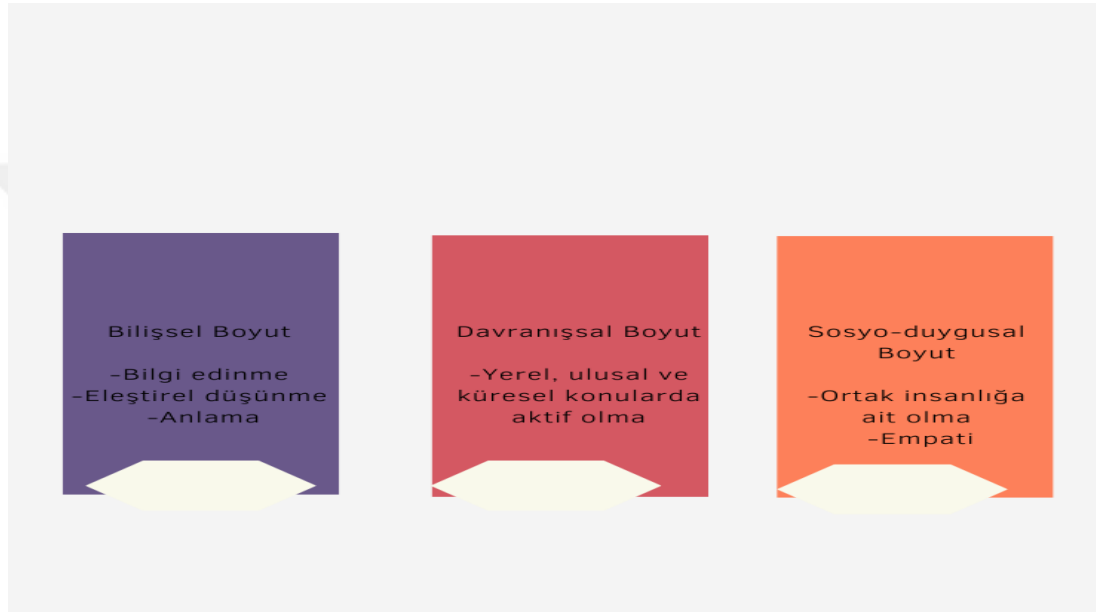
Eğitimin birçok farklı görevi vardır. Eğitim dünyada olup bitenlerden haberdar olan ve dünyadaki değişim ve gelişimlere ayak uyduran bireyler yetiştirmeyi hedefler. Eğitimin gelişmesi ve değişmesi için geniş bir alana yayılması gerekir. Eğitimle ilgilenen kişiler tek boyutlu düşünmekten ziyade çok boyutlu düşünmelidir. Küreselliğin aktarımı eğitim sisteminin sorumluluğundadır. Küresel değişimler vatandaşlık eğitimi anlayışını da değiştirmiştir. Vatandaşlık eğitiminin içeriği de değişikliğe uğramıştır. Tamamen bir değişiklik olmasa da araştırmalarda küresel vatandaşlık eğitimi olarak daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Eğitimde birçok ülkede vatandaşlık müfredatları üzerinde değişimlere gidilmiştir (Karatekin, 2021). Dünyadaki tüm insanların, kültürlerin, devletlerin, sorunların daha fazla birbiriyle ilişkili hale gelmesi yeni kuşaklar için küresel eğitimi önemli hale getirmiştir (Özyurt, 2009). Günümüzde vatandaşlardan ulusal sorunların beraberinde küresel konularla alakadar olmaları ve küresel sorunlara çözümler üretip sorumluluklar alabilecek seviyeye gelmeleri beklenir. Eğitimin içerisinde bireylere küresel çapta olaylara bakabilme becerisi kazandırılmaya çalışılırken küresel sorunların çözümünü sağlayacak bilgi, beceri kazandırılması da önemli bir hal almıştır (Yüksel, 2018).

Küresel vatandaşlık eğitim sistemini oluşturan Oxfam (2016) küresel vatandaşlık eğitimi konularını bazı noktalarda toplamıştır ve şu şekilde ifade etmiştir:

- Eleştirebilen ve soru sorabilme becerisini geliştirilmesi,
- Küresel konular hakkında bilgi sahibi olması,
- Gençlerin bilgi, değer, beceri, tutum açısından aktif ve bütünleştirici olması,

- Çevreyle ve diğer alanlarla nasıl bağlantıları var anlayıp kavrayabilmesidir.

Osler ve Starkey (2010)'a göre küresel vatandaşlık eğitimi temelinde insan haklarına saygılı, demokratik, farklılıklara hoşgörülü, sorumluluklarını bilen, katılım hakkını kullanan ve eleştirel düşünme becerisi olan, sosyal adalet-eşitlik anlayışını önemseyen vb. özelliklere dayandırılarak yeniden oluşturulmalıdır. UNESCO (2015) 'ya göre küresel vatandaşlık eğitiminde 3 kavramsal boyut vardır. Bu boyutlar şu şekildedir (Şekil 5):

Şekil 5: UNESCO'ya göre küresel vatandaşlık eğitiminin boyutları

Şekil 5'te verildiği gibi bilişsel boyut bireyin yerel ve küresel konularda bilgi edinmesi, anlaması ve eleştirel düşünerek davranış sergilemesidir. Sosyo-duygusal boyut bireyleri ortak bir insanlığa sahip olma, empati yapabilme, farklılıklara saygı duyan, çeşitliliğe saygı gösteren duyguların olduğu kısımdır. Davranışsal boyut ise yerel, ulusal, küresel konularda aktif rol alma ve sorumluluklarının farkında olma boyutudur.

2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 193 ülkenin imza atmasıyla "Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi" kabul edilmiştir. Küresel vatandaş yetiştirme hedefi olan bu belgede bazı ifadelere yer verilmiştir. Tam manasıyla küresel vatandaşlıktan bahsedilmese de 36.maddede hoşgörülü, saygılı, tüm kültür ve medeniyetten(uygarlıktan) insanların sürdürülebilir kalkınmaya katkıda

bulunabileceğinden bahsedilmiştir. Bu belgede imzası olanlar küresel vatandaşlık eğitimini müfredatlarına ilişirme çabası içerisine girmiştir (Karatekin, 2021). Bireylerin değişen dünyaya ayak uydurması eğitimden beklenmektedir. Bu değişimi, gelişimi, dönüşümü verecek olan ders vatandaşlık eğitimi ve sosyal bilgiler dersleridir. Günümüzde vatandaşlık eğitimi dersi sosyal bilgilerin içerisinde verilmektedir. Sosyal bilgiler dersinin amacı bireylerde her alanda yeni olumlu davranışlar geliştirme ve değişen dünyaya ayak uyduran, küresel sorunlara duyarlı olan, problem çözme becerisine sahip etkin vatandaş yetiştirme (Başaran, 2006).

Kan (2009), temel amacı “iyi bir vatandaş” yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersinin küresel vatandaş yetiştirme sebeplerini şu şekilde ifade eder:

- a. Sosyal bilgiler dersinin içeriğine uygun olduğu için: Sosyal bilgilerin amaçları içerisinde olaylara geniş çerçevede bakabilecek ve değerlendirebilecek vatandaşlar yetiştirme amacı vardır.
- b. Etkin ve iletişimi kuvvetli vatandaşlar yetiştirmek için: Küreselleşmenin önemli hale gelmesiyle farklı kültürler farklı medeniyetler bir araya gelecektir. Sosyal bilgiler hoşgörülü, iletişimi kuvvetli vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar.
- c. Çoklu bakış açısı: Farklı olanı itmeyip kabul eden, farklı düşüncelere saygılı, farklı bakış açılarına sahip vatandaşlar yetiştirme amacı vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmada kullanılan araştırma modeli, verilerin toplanması ve verilerin analizi açıklanmıştır.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırma kapsamında, 1968-2018 yılları arasında Türkiye’de uygulanmış olan sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve sosyal bilgiler ders kitapları incelenerek, programda ve ders kitaplarında yer alan küresel vatandaşlık söylemlerinin nasıl yer aldığının incelenmesi amaçlanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programlarında ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan küresel vatandaşlığın zaman içindeki değişim, dönüşüm ve gelişiminin tespit edilebilmesi için bilimsel araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi geniş konular yerine dar konular seçilerek derinlemesine inceleme odaklıdır (Baltacı, 2019). Nitel araştırma yöntemi bireylerin merak duygusu ile hareket ederek toplumu ilgilendiren konular hakkında detaylı inceleme yaparak bilgi üretmesidir (Karataş, 2015). Buradan hareketle bu çalışmada küresel vatandaş, küresel vatandaşlık kavramının farklı tarihlerde yayımlanmış sosyal bilgiler öğretim programları ve sosyal bilgiler ders kitaplarına nasıl yansıdığı açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi var olan kayıtların, belgelerin düzenli ve sistemli olarak incelenmesidir (Karasar, 1999).

3.2. VERİ KAYNAĞI

Bu araştırmanın veri kaynağını Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve kabul edilen sosyal bilgiler öğretim programları ve sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. İncelenen kitapların künye bilgileri şu şekildedir:

Tablo 1: İncelenen sosyal bilgiler ders kitapları

Kitap Adı	Yazar/ Yazarlar	Basımevi	Yayın yeri	Yayın yılı
4. sınıf	Ferruh Sanır Tarık Asal Niyazi Akşit	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	1983
4. sınıf	Ferruh Sanır Tarık Asal Niyazi Akşit	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	1987
4. sınıf	Ferruh Sanır Tarık Asal Niyazi Akşit	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	1988
4. sınıf	Ferruh Sanır Tarık Asal Niyazi Akşit	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	1989
4. sınıf	Güler Şenüver Dr. Ezdihar Karabulut Samim Kesim Rifat Turgut Nesime Ercan Mustafa Küçükbaycan Hasan Uslu Aliye Akay	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	2000
4. sınıf	Ömer Faruk Evirgen Zühal Özduval Jülide Özkan Suna Öztürk	Devlet Kitapları	Ankara	2017
5. sınıf	Niyazi Akşit Hayri Günden	Ders Kitapları Anonim Şirketleri	İstanbul	1970
5. sınıf	Niyazi Akşit Hayri Günden	Ders Kitapları Anonim Şirketleri	İstanbul	1989
5. sınıf	Güler Şenüver Dr. Ezdihar Karabulut Samim Kesim Rifat Turgut Aliye Akay Hasan Uslu Münşide Kılıç Mustafa Küçükbaycan Ayten Toker İsmet İnan Bahir Gürer	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	1997

Tablo 1'in devamıdır.

Sınıf	Yazar/ Yazarlar	Basımevi		Yayın yeri	Yayın yılı
5. sınıf	Güler Şenüver Dr. Ezdihar Karbulut Samim Kesim Rifat Turgut Aliye Akay Hasan Uslu Nesime Ercan Mustafa Küçükbaycan	Milli Eğitim Basımevi		İstanbul	1999
5. sınıf	Güler Şenüver Dr. Ezdihar Karbulut Samim Kesim Rifat Turgut Aliye Akay Hasan Uslu Nesime Ercan Mustafa Küçükbaycan	Milli Eğitim Basımevi		İstanbul	2000
5. sınıf	Ömer Faruk Evirgen Jülide Özkan Suna Öztürk Zuhal Özdural	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları		İstanbul	2017
5. sınıf	Ömer Faruk Evirgen Jülide Özkan Suna Öztürk	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları		İstanbul	2019
2. sınıf	Niyazi Akşit Ferruh Sanır Tarık Asal	Milli Eğitim Basımevi		İstanbul	1979
2. sınıf	Niyazi Akşit Ferruh Sanır Tarık Asal	Milli Eğitim Basımevi		İstanbul	1980
6. sınıf	Güler Şenünver Ezdihar Karabulut Samim Kesim Rifat Turgut Nesime Ercan Mustafa Küçükbaycan Hasan Uslu Aliye Akay	Milli Eğitim Basımevi		İstanbul	1999

Tablo 1'in devamıdır.

Sınıf	Yazar/ Yazarlar	Basımevi	Yayın yeri	Yayın yılı
7. sınıf	Güler Şenünver Ezdihar Karabulut Samim Kesim Rıfat Turgut Nesime Ercan Mustafa Küçükbaycan Hasan Uslu Aliye Akay	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	1999
6. sınıf	Güler Şenünver Ezdihar Karabulut Samim Kesim Rıfat Turgut Nesime Ercan Mustafa Küçükbaycan Hasan Uslu Aliye Akay	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	2000
6. sınıf	Güler Şenünver Ezdihar Karabulut Samim Kesim Rıfat Turgut Nesime Ercan Mustafa Küçükbaycan Hasan Uslu Aliye Akay	Milli Eğitim Basımevi	İstanbul	2001
7. sınıf	Komisyon	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları	İstanbul	2016
7. sınıf	Fatma Ünal Hasan Özdemir Mehmet Ünal	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları	İstanbul	2017
6. sınıf	Faruk Gökarp Yılmaz Hasan Bayraktar Mustafa Kemal Özden Murat Akpınar Ömer Evin	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları	İstanbul	2018
7. sınıf	Gökhan Gültekin Murat Akpınar Mustafa Nohutcu Pınar Özerdoğan Seher Aygün	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları	İstanbul	2018

3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Bu araştırmada veriler doküman incelemesi yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada 1968'den günümüze kadar olan sosyal bilgiler öğretim programlarında ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan küresel vatandaşlık kavramı üzerine okumalar yapılmıştır. Sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitapları üzerine yapılmış olan kitap, doküman, tez ve makaleler incelenmiş; benzer içerik ve nitelikte olan çalışmalar bir araya getirilmiştir. 1968 yılından 2018 yılına kadar olan süreçteki öğretim programları ve ders kitapları sıralanmıştır.

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Bu araştırmada verilerin çözümülenmesi için betimsel veri analizi kullanılmıştır. Betimsel veri analizi ulaşılan verilerin önceden belirlenen temalara uygun olarak yorumlanmasıdır. Verilerin özgün şekillerinden uzaklaşmadan kişilerin söylediği, yazdığı doküman içeriklerinden doğrudan alıntılara yer vererek sunulmasıdır (Karadağ, 2010). Veriler çözümülenirken şu sırayla gidilmiştir:

Küresel vatandaşlık kavramının bahsedilmesinde uzman görüşü alma: Küresel vatandaşlık kavramı üzerine araştırma yapılırken literatürden yararlanıldığı gibi bu literatüre dayalı çıkarım yaparken ilgili alan uzmanlarının da görüşleri alınmıştır. Bunun için 2 uzmanın görüşü alınarak güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Küresel vatandaşlık kavramının tanımlanma süreci: Küresel vatandaşlık kavramı üzerine araştırma yapılırken literatürden yararlanıldığı gibi bu literatüre dayalı çıkarım yaparken iki alan uzmanının da görüşleri alınmıştır.

Veri kaynaklarının düzenlenmesi: Araştırma sınırlılığı kapsamında çalışma sürecinde değerlendirilecek kaynaklar belirlenmiş ve bu kaynaklara erişim ve edinim sağlanmıştır.

Kod rehberi: Küresel vatandaşlık kavramı literatürde taranarak birden çok kaynak kullanılarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamaların ardından küresel vatandaşlık kavramı

ve/veya söz öbekleri seçilmiştir. Kullanılan kod şemaları ile ilgili detaylar Ek 1’de gösterilmiştir.

Verilerin Bilgisayar Ortamına Aktarılması: MAXQDA programı yardımıyla sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitapları bilgisayar ortamına aktararak, bilgisayarda incelenmiştir (ortamında inceleme yapılmıştır). Ders kitapları ile öğretim programları gibi dokümanların Adobe olarak pdf formatında incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Altı kod şemasına göre bulunan kavramlar farklı renk ile ifade edilerek incelemenin daha kolay yapılması ve sınıflandırmanın sağlanmasına çalışılmıştır.

Tematik Çerçeveye Göre Verilerin Analizi: Sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan cümleler, metinler ve görseller; belirlenen temalara yani kodlara göre okunup, incelenerek işaretlenmiştir. Araştırmacı analizi ile 1. alan uzmanının analiz uyuma oranı %92, ikinci alan uzmanı ile %94 olarak belirlenmiştir. Uyuma sağlanılmayan veri alanları ortak değerlendirme ve uzlaşısı ile ilgili kategorilere yerleştirilmiştir.

Verilerin Tablolaştırılması ve Görsel Olarak İfade Edilmesi: Bu aşamada her öğretim programı ve kitaplarda bulunan kavramlar ayrı ayrı renklerle ifade edilerek birbirlerine göre yoğunluk durumları karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Her bir ders öğretim programı ve ders kitapları için ayrı ayrı tablolar hazırlanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde Çolak (2015) tarafından oluşturulmuş küresel vatandaşlık eğitimi kod şeması çerçevesinde 6 boyut ele alınarak 1968’den günümüze sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitapları üzerine yapılan incelemelerin sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur ve yorumlanmıştır. Geçmişten günümüze herhangi bir öğretim programında küresel vatandaşlık kavramına direkt yer verilmediği görülmüştür. Bu sebeple küresel vatandaşlıkla alakası bulunan kelimeler (cümleler) üzerinden yorumlar yapılmıştır. Programlarda küresel vatandaşlık kavramına doğrudan rastlamak güç olsa da boyutlar kısmıyla bakıldığında dolaylı olarak programda olması üzerine çıkarımlar yapılabilmektedir.

4.1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Geçmişten günümüze kadar sosyal bilgiler öğretim programı sürekli değişime uğramıştır. Yıllara göre değişiklikler tek tek incelenerek yorumlanmıştır.

4.1.1. 1968 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

1968 sosyal bilgiler dersi öğretim programı Milli Eğitimi Bakanlığı Talim ve Terbiye Kuruluşunun 1.12.1968’de 171 sayılı yazısıyla bastırılmıştır. 1968 ilkokul programında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi adlı dersler birbirleriyle olan yakınlıkları doğrultusunda “sosyal bilgiler” adı altında birleştirilmiştir. Programda ilk olarak dersin amaçlarına yer verilmiştir. 1968 sosyal bilgiler dersi öğretim programı küresel vatandaşlık açısından incelendiğinde öğretim programında küresel vatandaşlığın yer alma durumuna rastlanılmamıştır. Küresel vatandaşlığa dolaylı olarak bağlanan amaçlar olduğu görülmüştür.

Tablo 2: 1968 tarihli sosyal bilgiler öğretim programları

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	-	2	2	1	2

Tablo 2 incelendiğinde 1968 tarihli sosyal bilgiler dersi öğretim programının amaçlar bölümü ele alındığında (Ek 2) 1. maddede ulusa yurda bağlılık, kendini ait hissettiği yer için etkinliklerde bulunma gibi durumları barındırdığı için yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna; 2. ve 3. maddelerde demokratik olma, laik ve sosyal olma, cumhuriyeti bilme ve önemseme üzerine ifadeler olduğu için küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 4. ve 5. maddelerde beraber çalışma, grupsal faaliyetlere katılım, yardımlaşma, dayanışma yapma gibi ifadeler katılım boyutuna; 6. maddede farklı inanç, düşünceye saygı duyma, anlayışlı olma gibi ifadeler diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 7. ve 8. maddelerde dünyanın karşılıklı bağlılık ve bağımlılık, çevrelerin birbirine bağlı olması ve ilişki kurmasını içermesi dolayısıyla sistem olarak dünya boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

4.1.2. 1989 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

1989 sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde 1968 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile birçoğu aynı içeriğe sahip olan konuların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3: 1989 tarihli sosyal bilgiler öğretim programları

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	-	2	2	1	2

Tablo 3 incelendiğinde amaçlar kısmında (Ek 3) yer alan 1. maddede ulusa yurda bağlılık, kendini ait hissettiği yer için etkinliklerde bulunma gibi durumları barındırdığı için yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna; 2. maddede demokratik olma, insan haklarına saygı gösterme, cumhuriyet rejimine önem verme üzerine ifadeler olduğu için küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 3. maddede beraber çalışma, yardımlaşma, dayanışma yapma, grup faaliyetlerine katılma gibi ifadeler katılım boyutuna; 4. maddede farklı inanç, düşünceye saygı duyma, anlayışlı olma, hoşgörülü olma gibi ifadeler diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 5. maddede dünyanın karşılıklı bağlılık ve bağımlılık içerisinde olduğu, farklı coğrafyalardaki insanların birbiriyle karşılıklı etkilerini içermesi dolayısıyla sistem olarak dünya boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

4.1.3. 1990 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

1990 sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde 1989 sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla aynı içeriğe sahip konuların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 4: 1990 tarihli sosyal bilgiler öğretim programları

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	-	2	2	1	2

Tablo 4 incelendiğinde amaçlar kısmında (Ek 4) yer alan 1. maddede ulusa yurda bağlılık, kendini ait hissettiği yer için etkinliklerde bulunma gibi durumları barındırdığı için yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna; 2. maddede demokratik olma, insan haklarına saygı gösterme, cumhuriyet rejimine önem verme üzerine ifadeler olduğu için küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 3. maddede beraber çalışma, yardımlaşma, dayanışma yapma, grup faaliyetlerine katılma gibi ifadeler katılım boyutuna; 4. maddede farklı inanç, düşünceye saygı duyma, anlayışlı olma, hoşgörülü olma gibi ifadeler diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 5. maddede dünyanın karşılıklı bağlılık ve bağımlılık içerisinde olduğu, farklı coğrafyalardaki insanların birbiriyle karşılıklı etkilerini içermesi dolayısıyla sistem olarak dünya boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

4.1.4. 1995 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

1995 sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde 1990 sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla aynı içeriğe sahip konuları içermektedir.

Tablo 5: 1995 tarihli sosyal bilgiler öğretim programları

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	-	2	2	1	2

Tablo 5 incelendiğinde amaçlar kısmında (Ek 5) 1. maddede ulusa yurda bağlılık, kendini ait hissettiği yer için etkinliklerde bulunma gibi durumları barındırdığı için yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna; 2. maddede demokratik olma, insan haklarına saygı gösterme, cumhuriyet rejimine önem verme üzerine ifadeler olduğu için küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 3. maddede beraber çalışma, yardımlaşma, dayanışma yapma, grup faaliyetlerine katılma gibi ifadeler katılım boyutuna; 4. maddede farklı inanç, düşünceye saygı duyma, anlayışlı olma, hoşgörülü olma gibi ifadeler diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 5. maddede dünyanın karşılıklı bağlılık ve bağımlılık içerisinde olduğu, farklı coğrafyalardaki insanların birbiriyle karşılıklı etkilerini içermesi dolayısıyla sistem olarak dünya boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

4.1.5. 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

1998 sosyal bilgiler dersi öğretim programı 2 Nisan 1998’de TTKB kararı doğrultusunda 1998-1999 yılları itibariyle uygulamaya konulmuştur.

Tablo 6: 1998 tarihli sosyal bilgiler öğretim programları

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	-	2	2	1	2

Tablo 6 incelendiğinde amaçlar kısmı (Ek 6) ele alındığında 1.maddede ulusa yurda bağlılık, kendini ait hissettiği yer için etkinliklerde bulunma gibi durumları barındırdığı için yerel ve/veya küresel aidiyet boyutun; 2. ve 3. maddelerde demokratik olma, laik olma, cumhuriyeti önemseme üzerine ifadeler olduğu için küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 4. ve 5.maddelerde beraber çalışma, yardımlaşma, dayanışma yapma, grupsal faaliyetlere katılma gibi ifadeler katılım

boyutuna; 6.maddede farklı inanç, düşünceye saygı duyma, anlayışlı olma hoşgörülü davranma gibi ifadeler diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 7. ve 8. maddelerde dünyanın karşılıklı bağlılık ve bağımlılık içerisinde olması, coğrafi çevrelerin birbirini etkilemesini içermesi dolayısıyla sistem olarak dünya boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

1998 sosyal bilgiler dersi öğretim programında diğer öğretim programlarından farklı olarak genel amaçların yanında özel amaçlar kısmına da yer verilmiştir. Bu özel amaçlar için ayrıca bir tablo oluşturulmuştur.

Tablo 7: 1998 tarihli sosyal bilgiler (4. sınıf) öğretim programı

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Özel Amaçlar	1	-	-	-	-	6

Tablo 7 incelendiğinde özel amaçlarda (Ek 7) 1.,2.,3.,4., ve 5. maddelerde demokratik olma, demokrasiye önem verme, demokratik hayata istekli oluş ifadeleri yer aldığı için küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 6.maddede farklı düşüncelere saygı, farklı insanlara karşı hoşgörülü olma ifadeleri yer aldığı için diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 8: 1998 tarihli sosyal bilgiler (5. sınıf) öğretim programı

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Özel Amaçlar	-	-	-	-	-	-

5.sınıf özel amaçlar kısmında Türkiye'nin fiziki özelliklerine ağırlık verilmiştir. Küresel vatandaşlık boyutlarına dair bir ifadeye rastlanılmamıştır.

Tablo 9: 1998 tarihli sosyal bilgiler (6. sınıf) öğretim programı

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Özel Amaçlar	-	-	-	2	-	3

Tablo 9 incelendiğinde özel amaçlar (Ek 8) kısmında 1., 2., ve 3. maddelerde demokrasiye önem verme, sorumluluk alma ifadeleriyle küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna; 4. ve 5. maddelerde yardımlaşma, başkalarına yardımda bulunma gibi ifadelerle katılım boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 10: 1998 tarihli sosyal bilgiler (7. sınıf) öğretim programı

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Özel Amaçlar	-	-	-	-	-	-

7.sınıf özel amaçlar kısmında ağırlıklı olarak Türkiye'nin tarihi ve coğrafi bölgeleri incelenmiştir. Küresel vatandaşlığa dair kavramlara rastlanılmamaktadır.

4.1.6. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel yapısı şu şekildedir:

- *Amaçlar
- *Değerler
- *Beceriler
- *Kavramlar

Tablo 11: 2005 tarihli sosyal bilgiler öğretim programı

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	2	-	1	-	3

Tablo 11'in devamıdır.

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Değerler	2	-	-	2	-	-
Beceriler	-	-	-	1	-	-
Kavramlar	2	-	-	2	-	3

Tablo 11 incelendiğinde amaçlar kısmı (Ek 9) ele alındığında 1., 2. ve 3. maddelerde haklarının bilen, haklarını kullanan, demokratik olma ifadeleriyle küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 4. maddede dünyayı tanıma, çevre ve dünya arasında bağlantı kurma ifadeleriyle dünyanın durumu ve sorunları boyutuna; 5. maddede katılımın önemi, toplumsal sorunlara çözüm ifadeleriyle katılım boyutuna; 6. maddede farklı toplumlar arasındaki etkileşim, iletişim ifadeleriyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 7. maddede ülkeyi ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlı olma, bilinçli olma kısımlarıyla dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

Becerilerden sosyal katılım becerisiyle katılım boyutuna yer verilmiştir. Değerlerden; “dayanışma, yardımseverlik” katılım boyutuna, “duyarlılık” yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna, “hoşgörü, saygı” diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir. Kavramlardan “benzerlik ve farklılık, hoşgörü” diğer insanlar ve kültürler boyutuna,” dayanışma, katılım” katılım boyutuna,” demokrasi, etkin yurttaş, temel hak ve özgürlükler” küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında dokuz öğrenme alanı vardır. Öğrenme alanları da küresel vatandaşlık açısından incelenmiştir. Bu öğrenme

alanlarına bakıldığında küresel bağlantılar öğrenme alanı küresel vatandaşlıkla direkt bağlantılıdır. Diğer öğrenme alanlarında ise bağlantı kurularak ilişki kurulmaktadır.

4. ve 5. sınıfta sekiz ünite bulunduğu için sosyal bilgiler dersi öğretim programında “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı diğer öğrenme alanları içerisinde verilmiştir.

Tablo 12: 2005 tarihli sosyal bilgiler öğrenme alanlarında küresel vatandaşlık

Öğrenme Alanları	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
I. Birey ve Toplum		1	-	-	1	1	1
II. Kültür ve Miras		1	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler		2	1	-	-	-	-
IV. Üretim, Dağıtım ve Tüketim		-	1	-	-	-	-
V. Zaman, Süreklilik ve Değişim		-	1	-	-	-	-
VI. Bilim, Teknoloji ve Toplum		-	1	-	-	-	-
VII. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler		-	-	-	1	-	-
VIII. Güç, Yönetim ve Toplum		-	-	-	2	-	1
IX. Küresel Bağlantılar		1	1	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 10) 1. maddede etkili iletişim kurma, sorumluluklarını bilme, kendine güvenen ifadelerinde küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna, başkalarına saygı kısmında diğer insanlar ve kültürler boyutuna, işbirliği kısmında katılım boyutuna, vatandaş olarak hak ve sorumluluklarını bilen, aidiyet duygusunu kavrama kısmında yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna atıf yapılmaktadır.

Kültür ve Miras öğrenme alanında (Ek 10) 2. maddede farklı kültürler, farklı kökler, kültürlerin değişim ve gelişiminden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında (Ek 10) 3. maddede insan-dünya etkileşiminden, tüm dünyanın ilişki içinde olmasından bahsederken diğer insanlar ve kültürler boyutuna, dünyanın bir ucundaki konuya bile duyarlı olma, tepki gösterme kısmında dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 10) 4. maddede kaynakların kullanımdan, kaynakların sınırlılığında, kaynakların yetersizliğinden bahsedildiği için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

Zaman, Süreklilik ve Değişim öğrenme alanında (Ek 10) 5. maddede dünyanın değişimi ve dünyanın gelecek durumu ifadelerinde dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında (Ek 10) 6. maddesinde teknolojik ürünlerin dünyaya verdiği zarardan, doğaya verdiği zarardan bahseden ifadeler olduğu için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler öğrenme alanında (Ek 10) 7. maddede örgütlenme, sosyal katılım, gruplar oluşturma ifadeleriyle katılım boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanında (Ek 10) 8. maddede toplumsal hizmetlere katılma, değişik resmi etkinliklere katılma ifadeleriyle katılım boyutuna

yer verilmektedir. 9. maddede ise hak, demokratik yaşam, görev ve sorumluluklarını bilme kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna, katılım sağlama, katılımın önemini belirterek de katılım boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 10) 10. maddede ülkelerarası ilişkilerden, etkileşimden, küresel bağlantılardan bahseden ifadeler diğer insanlar ve kültürler boyutuna, dünyanın gündemi, dünya sorunları kısmında dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

Tablo 13: 2005 tarihli sosyal bilgiler (4.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Öğrenme Alanı	Kazanım					
I. Birey ve Toplum	4.1.1 4.1.4	1	-	-	-	1
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-
IV. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	4.4.5	-	-	-	-	1
V. Bilim, Teknoloji ve Toplum	4.5.6	-	1	-	-	-
VI. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	4.6.2 4.6.6	-	-	-	2	-

Tablo 13'ün devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
VII.Güç, Yönetim ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-
VIII.Küresel Bağlantılar	4.8.1 4.8.2 4.8.3 4.8.4	3	1	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 11) 1. maddede bireysel farklılıklar, farklılıklara saygı kısmında diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmektedir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 11) 2. maddede hak, hakkını kullanma ifadeleriyle küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında (Ek 11) 3. maddede dünyaya zarardan bahsedildiği için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler öğrenme alanında (Ek 11) 4. ve 5. maddelerde sosyal örgütlerden, sosyal etkinliklerden bahsettiği için katılım boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 11) 6. maddede ülkelerden, çeşitli ülkelerden bahsettiği için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna; 7., 8. ve 9. maddelerde toplumlardan, toplumların yaşamından, toplumsal yaşantılardan bahsettiği için diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

Tablo 14: 2005 tarihli sosyal bilgiler (5.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanı	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	5.1.3 5.1.4	-	-	-	-	-	2
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-
IV. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	-	-	-	-	-
V. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-
VI. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	5.6.3 5.6.4 5.6.5	-	-	-	3	-	-
VII. Güç, Yönetim ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-
VIII. Küresel Bağlantılar	5.8.2 5.8.4 5.8.5 5.8.6	4	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 12) 1. ve 2. maddelerde hak ve sorumluluk, haklarını bilme ve kullanma ifadeleri bulunduğu için küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler öğrenme alanında (Ek 12) 3., 4. ve 5. maddelerde sivil toplum kuruluşlarından, kuruluşların etkinliklerinden bahsedildiği için katılım boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 12) 6., 7., 8. ve 9. maddelerde dünya çocuklarından, ortak mirastan, ülkelerarası etkileşimden bahsettiği için diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 15: 2005 tarihli sosyal bilgiler (6.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	6.1.1 6.1.4	-	-	-	-	-	2
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-
IV. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6.4.4	-	1	-	-	-	-
V. Küresel Bağlantılar	6.5.2 6.5.3 6.5.4 6.5.5	2	-	2	-	-	-

Tablo 15'in devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
VI. Güç, Yönetim ve Toplum	6.6.3 6.6.4 6.6.5		-	-	-	-	3
VII. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-

Birey ve toplum öğrenme alanında (Ek 13) 1. ve 2. maddelerde hak, sorumluluk ifadeleriyle küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında (Ek 13) 3. maddede kaynakların kullanımından, bilinçsiz tüketilmesinden bahsederek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Küresel bağlantılar öğrenme alanında (Ek 13) 4. ve 5. maddelerde karşılıklı bağlılık, yardımlaşma, dayanışma olduğundan sistem olarak dünya boyutuna; 6. ve 7. maddelerde diğer ülkelerle ilişkilerden, kültürden, dış politikadan bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanında (Ek 13) 8., 9. ve 10. maddelerde insan haklarından, kadın haklarından bahsederek tüm kazanımlarda küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 16: 2005 tarihli sosyal bilgiler (7.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	7.1.2 7.1.4	1	-	-	-	-	1
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	7.3.3	-	-	-	-	-	1
IV. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	-	-	-	-	-
VI. Güç, Yönetim ve Toplum	7.6.4 7.6.5	-	-	-	2	-	-
VII. Küresel Bağlantılar	7.7.2 7.7.3 7.7.4	1	1	-	1	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 14) 1. maddede iletişim, olumlu iletişimden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 2. maddede hak, özgürlük kavramlarıyla küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında (Ek 14) 3. maddede hakların kullanımı, vatandaşın sorumlulukları söz konusu olduğu için küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanında (Ek 14) 4. ve 5. maddelerde katılım, sosyal faaliyetlerde bulunmanın öneminden bahsederek katılım boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 14) 6. maddede uluslararası kuruluş kısmıyla katılım boyutuna; 7. maddede küresel sorunlardan bahsederek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna; 8. maddede sorumluluk, ortak mirasın korunması kısmıyla diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

4.1.7. 2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında 4. ve 5. sınıf düzeyinde sekiz öğrenme alanı 6. ve 7. sınıf düzeyinde ise yedi öğrenme alanı bulunmaktadır. 2015 yılında yayınlanan sosyal bilgiler taslak öğretim programında ise tüm sınıflarda yedi öğrenme alanının olduğu görülmektedir (Bekdemir & Polat, 2016).

Tablo 17: 2015 tarihli sosyal bilgiler öğretim programı

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	-	1	-	-	3

Amaçlar kısmında (Ek 15) 1., 2. ve 3. maddelerde iyi insan olma, erdemli olma, demokratik olma, hak, sorumluluk ifadelerine yer verildiği için küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna; 4. maddede dünya-insan etkileşimine yer verildiği için diğer insanlar ve kültürler boyutuna, 5. maddede karşılıklı bağlılık, küreselleşme ifadeleriyle sistem olarak dünya boyutuna; 6. maddede dünya gündeminden bahsettiği için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 18: 2015 tarihli sosyal bilgiler öğrenme alanlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları						
I. Birey ve Toplum	1	-	-	-	-	-
II. Etkin Vatandaşlık	-	-	-	-	-	1
III. İnsan ve Mekân	-	1	-	-	-	-
IV. Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	-	1	-	-	-	-
V. Kültürel Miras	-	-	-	-	-	-
VI. Küresel Bağlantılar	1	1	-	-	-	1
VII. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 16) 1. maddede evrensel değerlerden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 16) 2. maddede hak, sorumluluk, hak arama, demokratik yollardan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

İnsan ve Mekân öğrenme alanında (Ek 16) 3. maddede sorunlara karşı duyarlı olma, duyarlılık gösterme ifadeleriyle dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Ekonomi ve Sürdürülebilirlik öğrenme alanında (Ek 16) 4. maddede kaynakların kullanımından ve dünyanın gündeminden, dünyanın gelişmelerinden bahsettiği kısımlarla dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir. Kültürel Miras öğrenme alanında küresel vatandaşlığa dair bir ibareye rastlanılmamıştır.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 16) 5. maddede farklı inanç, farklı insanlar ifadeleriyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna, dünya kaynaklarını tükenmesi kısmında dünyanın durumu ve sorunları boyutuna, küresel manada bilgi edinme, etkin ve sorumlu bireyler olarak yetiştirme ibareleriyle küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında küresel vatandaşlığa dair bir ifadeye rastlanılmamıştır.

Tablo 19: 2015 tarihli sosyal bilgiler (4.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	4.1.4.	1	-	-	-	-	-
II. Etkin Vatandaşlık	4.2.1. 4.2.2.	-	-	-	-	-	2
III. İnsan ve Mekân	4.3.5.	-	1	-	-	-	-
IV. Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 19'un devamıdır.

	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
V. Kültürel Miras	-	-	-	-	-	-	-
VI. Küresel Bağlantılar	4.6.1. 4.6.2. 4.6.3.	3	-	-	-	-	-
VII. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-

Birey ve toplum öğrenme alanında (Ek 17) 1. maddede diğer bireylere saygı duyma ibaresiyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna atıf yapılmıştır.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 17) 2. ve 3. maddelerde sorumluluk alma bilinci kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutunda kabul edilmiştir.

İnsan ve Mekân öğrenme alanında (Ek 17) 4. maddede çevre sorunlarına duyarlı olma farkına varma ibareleriyle dünyanın durumu ve sorunları boyutuna kabul edilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 17) 5., 6. ve 7. maddelerde farklı ülkelerin özellikleri, farklı toplumların kültürleri, diğer alanlarla etkileşim ifade bulunduğu için diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 20: 2015 tarihli sosyal bilgiler (5.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	5.1.1. 5.1.2.	-	-	-	-	-	2
II. Etkin Vatandaşlık	5.2.3. 5.2.4.	-	-	-	2	-	-
III. İnsan ve Mekân	5.3.5. 5.3.6.	-	2	-	-	-	-
IV. Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	-	-	-	-	-	-	-
V. Kültürel Miras	5.5.3.	1	-	-	-	-	-
VI. Küresel Bağlantılar	5.6.2.	1	-	-	-	-	-
VII. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 18) 1. ve 2. maddelerde hak, sorumluluk, demokratik çözümler ibareleriyle küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 18) 3. ve 4. maddelerde sivil toplum kuruluşlarından, katılımdan bahsederek katılım boyutuna yer verilmiştir.

İnsan ve Mekân öğrenme alanında (Ek 18) 5. ve 6. maddelerde çevreye duyarlılık, çevreyi koruma sorunlara duyarlı olma ifadeleri bulunduğu için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Kültürel Miras öğrenme alanında (Ek 18) 7. maddede kültürel benzerlikler ve kültürleri anlama barındırdığı için diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 18) 8. maddede farklı kültürlerden bahsedildiği için diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 21: 2015 tarihli sosyal bilgiler(6.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	6.1.2.	1	-	-	1	-	-
	6.1.3.						
II. Etkin Vatandaşlık	6.2.1.	-	-	-	-	-	1
III. İnsan ve Mekan	6.3.6	-	1	-	-	-	-
IV. Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	-	-	-	-	-	-	-
V. Kültürel Miras	6.5.7.	1	-	-	-	-	-
VI. Küresel Bağlantılar	6.6.3.	2	-	-	-	-	-
	6.6.4						
VII. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 19) 1. maddede farklı kültürlerden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 2. maddede sosyal dayanışma ve yardımlaşma ifadeleriyle katılım boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 19) 3. maddede hak, sorumluluk kavramlarıyla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

İnsan ve Mekân öğrenme alanında (Ek 19) 4. maddede doğal afetler, çevre sorunlarına duyarlı olma kısmında dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Kültürel Miras öğrenme alanında (Ek 19) 5. maddede toplumlararası ilişkilerden, etkileşimden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutundan ifadeler yer almaktadır.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 19) 6. ve 7. maddelerde farklı ülkelerden, farklı kültürlerden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 22: 2015 tarihli sosyal bilgiler (7.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	7.1.4.	-	-	-	-	-	1
II. Etkin Vatandaşlık	7.2.1. 7.2.2. 7.2.3. 7.2.4.	-	-	-	-	-	4
III. İnsan ve Mekân	7.3.5 7.3.6.	-	2	-	-	-	-

Tablo 22'nin devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
IV. Ekonomi ve Sürdürülebilirlik	-	-	-	-	-	-	-
V. Kültürel Miras	-	-	-	-	-	-	-
VI. Küresel Bağlantılar	7.6.3.	-	1	-	-	-	-
VII. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 20) 1. maddede hak, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 20) 2., 3., 4. ve 5. maddelerde dördünde de demokrasi, demokrasinin önemi, demokratik tutumdan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

İnsan ve Mekân öğrenme alanında (Ek 20) 6. ve 7. maddelerde dünyadaki sorunlardan, dünyadaki kaynakların sınırlılığında bahsederek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 20) 8. maddede küresel çaptaki sorunlardan bahsederek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

4.1.8. 2017 (Taslak) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Tablo 23: 2017 tarihli taslak sosyal bilgiler öğretim programları

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	2	-	1	-	3

Tablo 23 incelendiğinde amaçlar kısmında (Ek 21) 1., 2. ve 3. maddelerde haklarının bilen, haklarını kullanan, demokratik olma ifadeleriyle küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 4. maddede dünyayı tanıma, çevre ve dünya arasında bağlantı kurma ifadeleriyle dünyanın durumu ve sorunları boyutuna; 5. maddede katılımın önemi ifadeleriyle katılım boyutuna; 6. maddede farklı toplumlar arasındaki etkileşim ifadesiyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 7. maddede ülkeyi ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlı olma kısmıyla dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir. Temel beceriler kısmında “*yabancı dillerde iletişim*” becerisinde diğer insanlar ve kültürler boyutuna; “*sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler*” becerisinde küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna, “*kültürel farkındalık ve ifade*” becerisinde diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir. Kazandırılması hedeflenen değerlere bakılacak olursa; “*dayanışma, iş birliği, yardımseverlik*” değerleri ile katılım boyutuna, “*farklılıklara saygı, hoşgörü*” değerleri ile diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 24: 2017 tarihli sosyal bilgiler öğrenme alanlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları						
I. Birey ve Toplum	1	-	-	-	-	-
II. Kültür ve Miras	1	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	1	-	-	-
IV. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	1	-	-	-	-
V. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-
VI. Etkin Vatandaşlık	-	-	-	1	-	1
VII. Küresel Bağlantılar	1	1	-	-	-	1

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 22) 1. maddede ben ve biz olma süreçleri ifadesiyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmektedir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında (Ek 22) 2. maddede kültürleri anlama, toplumsal farklar gibi içeriklerle diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmektedir.

İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanında (Ek 22) 3. maddede tüm dünya insanların iletişim kurabilmesi, herkesin etkileşim içinde olması gibi ifadeler kullanılarak sistem olarak dünya boyutuna yer verilmektedir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 22) 4. maddede kaynakların yetersizliği, sınırlılığı ve bu durum için bilinçli olmadan bahsedilerek dünyanın durumu ve sorunları kısmına atıf yapılmıştır.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 22) 5. maddede gruplardan, kurumlardan, sosyal örgütlerden, resmi etkinliklere katılmadan bahsederek katılım boyutuna, egemenlik, hak gibi kavramlarla da küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 22) 6. maddede farklı inanç, kültürel boyuttan bahsederken diğer insanlar ve kültürler boyutuna, gündemi takip eden kısmıyla dünyanın durumu ve sorunları boyutuna, etkin ve sorumlu bireyler kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 25: 2017 tarihli sosyal bilgiler (4.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	4.1.4.	1	-	-	-	-	-
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	4.3.6.	-	1	-	-	-	-
IV. Bilim, teknoloji ve toplum	-	-	-	-	-	-	-
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	-	-	-	-	-
VI. Etkin Vatandaşlık	4.6.1. 4.6.2. 4.6.3.	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -	3

Tablo 25'in devamıdır.

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	ve	Dünyanın durumu sorunları	ve	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler								
VII. Küresel								
Bağlantılar	4.7.1		2		-	-	-	-
	4.7.2							

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 23) 1. maddede diğer bireylere saygı duyma ibaresiyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında (Ek 23) 2. maddede çevre sorunlarına duyarlı olma farkına varma ibareleriyle dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 23) 3. ve 4. maddelerde kazanımlarında sorumluluk alma bilinci kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 23) 5. ve 6. maddelerde farklı ülkelerin özellikleri, farklı toplumların kültürleri, diğer alanlarla etkileşim ifadeleri bulunduğu için diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

Tablo 26: 2017 tarihli sosyal bilgiler (5.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	5.1.2	-	-	-	-	-	1
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	5.3.4 5.3.5	-	2	-	-	-	-
IV. Bilim, teknoloji ve toplum	-	-	-	-	-	-	-
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5.5.5	-	-	-	-	-	1
VI. Etkin Vatandaşlık	5.6.1 5.6.3	-	-	-	1	-	1
VII. Küresel Bağlantılar	-	-	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 24) 1. maddede hak, sorumluluk, demokratik çözümler ibareleriyle küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında (Ek 24) 2. ve 3. maddelerde çevreye duyarlılık, çevreyi koruma, sorunlara duyarlı olma ifadeleri bulunduğu için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 24) 4. maddede hakların kullanımı kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 24) 5. ve 6. maddelerde sivil toplum kuruluşlarından, katılımdan bahsederek katılım boyutuna, hakların kullanımı kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 27: 2017 tarihli sosyal bilgiler (6.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Bölümler	Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları	Kazanım							
I. Birey ve Toplum	6.1.2 6.1.3 6.1.4	2	-	-	-	-	-	1
II. Kültür ve Miras	6.2.6	1	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-	-
IV. Bilim, teknoloji ve toplum	-	-	-	-	-	-	-	-
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6.5.4	-	-	-	-	-	-	1
VI. Etkin Vatandaşlık	6.6.1 6.6.4 6.6.5	-	-	-	-	-	-	3
VII. Küresel Bağlantılar	6.7.2 6.7.3 6.7.4	3	-	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 25) 1. ve 2. maddelerde toplumsal birlik, beraberlik, farklı düşünceler, farklı inanışlar, farklı gruplar kısmıyla diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 3. maddede bireyin üzerine düşen sorumluluğu alması kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait ifadeler yer almaktadır.

Kültür ve Miras öğrenme alanında (Ek 25) 4. maddede toplumlararası ilişkilerden, diğer toplumlar ifadeleriyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmektedir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 25) 5. kazanımında vatandaşlık, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait ifadeler yer almaktadır.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 25) 6., 7. ve 8. maddelerde demokrasi, vatandaş, hak, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmektedir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 25) 9., 10. ve 11. maddelerde diğer ülkelerden, diğer insanların kültürlerinden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmektedir.

Tablo 28: 2017 tarihli sosyal bilgiler (7.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	7.1.4	-	-	-	-	-	1
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-
IV. Bilim, teknoloji ve toplum	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 28'in devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7.5.3	-	-	-	1	-	-
VI. Etkin Vatandaşlık	7.6.1 7.6.2 7.6.4 7.6.5	-	-	-	-	-	4
VII. Küresel Bağlantılar	7.7.3 7.7.4	1	1	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 26) 1. maddede hak, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmektedir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 26) 2. maddede vakıf, sivil toplum kuruluşları ifadeleriyle katılım boyutuna yer verilmektedir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 26) 3., 4., 5. ve 6. maddelerde demokrasi, demokratik tutum gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmektedir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 26) 7. maddede farklı kültürlerden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 8. maddede dünyadaki sorunlardan ve dünyadaki gelişmelerden bahsederek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmektedir.

4.1.9. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Tablo 29: 2018 tarihli sosyal bilgiler öğretim programı

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Amaçlar	1	2	-	1	-	3

Tablo 29 incelendiğinde amaçlar kısmında (Ek 27) 1., 2. ve 3. maddelerde haklarını bilen, haklarını kullanan, demokratik olma ifadeleriyle küresel vatandaşın karakter özelliği boyutuna; 4. maddede dünyayı tanıma, çevre ve dünya arasında bağlantı kurma ifadeleriyle dünyanın durumu ve sorunları boyutuna; 5. maddede katılımın önemi ifadeleriyle katılım boyutuna; 6. maddede ülkeyi ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlı olma kısmıyla dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmektedir.

Tablo 30: 2018 tarihli sosyal bilgiler öğrenme alanlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları						
I. Birey ve Toplum	1	-	-	-	-	-
II .Kültür ve Miras	1	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	1	-	-	-
IV.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	1	-	-	-	-
V. Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-	-	-

Tablo 30'un devamıdır.

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları						
VI.Etkin Vatandaşlık	-	-	-	1	-	1
VII.Küresel Bağlantılar	1	1	-	-	-	1

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 28) 1. maddede ben ve biz olma süreçleri ifadesiyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmektedir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında (Ek 28) 2. maddede kültürleri anlama, toplumsal farklar, dünya kültürleri gibi içeriklerle diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmektedir.

İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanında (Ek 28) 3. maddede tüm dünya insanların iletişim kurabilmesi, etkileşimin olması gibi ifadeler kullanılarak sistem olarak dünya boyutuna yer verilmektedir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 28) 4. maddede kaynakların yetersizliği, sınırlılığı ve bu durum için bilinçli olmadan bahsedilerek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 28) 5. maddede gruplardan, kurumlardan, sosyal örgütlerden, resmi etkinliklere katılmadan bahsederek katılım boyutuna, egemenlik, hak gibi kavramlarla da küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmektedir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 28) 6. maddede farklı inanç, kültürel boyuttan bahsederken diğer insanlar ve kültürler boyutuna, gündemi takip eden kısmıyla dünyanın durumu ve sorunları boyutuna, etkin ve sorumlu bireyler kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmektedir.

Tablo 31: 2018 tarihli sosyal bilgiler (4.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	4.1.5.	1	-	-	-	-	-
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	4.3.6.	-	1	-	-	-	-
IV. Bilim, teknoloji ve toplum	-	-	-	-	-	-	-
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	-	-	-	-	-
VI. Etkin Vatandaşlık	4.6.1. 4.6.2. 4.6.3.	-	-	-	-	-	3
VII. Küresel Bağlantılar	4.7.1 4.7.2	2	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 29) 1. maddede diğer bireylere saygı duyma ibaresiyle diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmektedir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında (Ek 29) 2. maddede çevre sorunlarına duyarlı olma, çevre sorunlarının farkına varma ifadeleriyle dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 29) 3. maddede sorumluluk alma, sorumluluklarını yerine getirme kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutunda yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 29) 4. ve 5. maddelerde farklı ülkelerin özellikleri, farklı toplumların kültürleri, diğer alanlarla etkileşim ifadeleri bulunduğu için diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 32: 2018 tarihli sosyal bilgiler (5.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	5.1.1	-	-	-	-	-	1
II. Kültür ve Miras	-	-	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	5.3.4 5.3.5	-	2	-	-	-	-
IV. Bilim, teknoloji ve toplum	-	-	-	-	-	-	-
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	-	-	-	-	-
VI. Etkin Vatandaşlık	5.6.1 5.6.3	-	-	-	1	-	1
VII. Küresel Bağlantılar	-	-	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 30) 1. maddede etkin vatandaş, vatandaşlıktan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında (Ek 30) 2. ve 3. maddelerde çevreye duyarlılık, çevreyi koruma, sorunlara duyarlı olma ifadeleri bulunduğu için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 30) 4. ve 5. maddelerde sivil toplum kuruluşlarından, katılımdan bahsederek katılım boyutuna, hakların bilinmesi ve kullanılması kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 33: 2018 tarihli sosyal bilgiler (6.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları	Kazanım						
I. Birey ve Toplum	6.1.3 6.1.4 6.1.5	1	-	-	1	-	1
II. Kültür ve Miras	6.2.5	1	-	-	-	-	-
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-	-	-	-	-	-
IV. Bilim, teknoloji ve toplum	-	-	-	-	-	-	-
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	6.5.4	-	-	-	-	-	1
VI. Etkin Vatandaşlık	6.6.1 6.6.4 6.6.5	-	-	-	-	-	3
VII. Küresel Bağlantılar	6.7.1 6.7.2 6.7.4	3	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 31) 1. maddede farklılıklara saygıdan bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 2. maddede sosyal faaliyetlere katılma ifadesiyle katılım boyutuna; 3. maddede hak, sorumluluk, özgürlük gibi ifadelerle küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında (Ek 31) 4. maddede toplumlararası ilişkilerden, diğer toplumlardan bahsederken diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 31) 5. maddede vatandaşlık, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 31) 6., 7. ve 8. maddelerde demokrasi, vatandaş, hak, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 31) 9., 10. ve 11. maddelerde kazanımlarında diğer devletlerle ilişkilerden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 34: 2018 tarihli sosyal bilgiler (7.sınıf) öğretim programı kazanımlarında küresel vatandaşlık

Bölümler	Boyutlar	Kazanım	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Öğrenme Alanları								
I. Birey ve Toplum								
	7.1.4	-	-	-	-	-	-	1
II. Kültür ve Miras								
	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 34'ün devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
III. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	-		-	-	-	-
IV. Bilim, teknoloji ve toplum	-	-	-	-	-	-	-
V. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7.5.3	-	-	-	1	-	-
VI. Etkin Vatandaşlık	7.6.1 7.6.2 7.6.4	-	-	-		-	3
VII. Küresel Bağlantılar	7.7.3 7.7.4	1	1	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında (Ek 32) 1. maddede hak, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında (Ek 32) 2. maddede kurum, sivil toplum kuruluşları ifadeleriyle katılım boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında (Ek 32) 3., 4. ve 5. maddelerde demokrasi, demokratik tutum, demokratik uygulamalar gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında (Ek 32) 6. maddede farklı kültürlerden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna; 7. maddede dünyadaki sorunlardan ve dünyadaki gelişmelerden bahsederek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

4.2. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KÜRESEL VATANDAŞLIK

Ders kitapları MEB kitapları ele alınarak yıllara göre sırasıyla incelenmiştir. MEB basım devlet ders kitapları yıllara göre küresel vatandaşlık bakımından incelenmiştir.

4.2.1. 1968 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık

Tablo 35: 1968 sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
İlimiz ve Bölgemiz	Kıyı bölgelerimiz	-	-	-	1	-	-
Türkiye'miz	Yurdumuzda ve dünyada ilk uygarlıklar	-	-	-	1	-	-
Yurdumuzda Bugünkü Hayat	Yurdumuzda yönetim	-	-	-	-	-	1
	Yurdumuzda sosyal işler ve hükümet teşkilatına yardımcı kurumlar	-	-	-	1	-	-
Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi	Türklerin özellikleri ve Türkleri birbirine bağlayan bağlar	1	-	-	1	-	-

1968 sosyal bilgiler ders kitaplarında konular daha çok tarih ve coğrafya ağırlıklıdır. Küresel vatandaşlığa dair kavramlara çok denk gelinmemiştir. Konular daha çok Türkiye üzerinedir. 1968 sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabında ünitelerde çok

sık küresel vatandaşlığa dair kavram veya kavram öbeklerine rastlamak güçtür. Bazı konuların içerisinde dolaylı olarak küresel vatandaşlık kavramına yer verilmiştir.

Ders kitabında “İlimiz ve Bölgemiz” adlı birinci üniteye kıyı bölgelerimiz konusu içerisinde güç durumda kalanlara yardım etme, iş birliği yapma, dayanışma içinde olma ifadeleriyle katılım boyutuna yer verilmiştir.

“Türkiye’imiz” ünitesinde yurdumuzda ve dünyada ilk uygarlıklar konusunda geçmişten günümüze küreselleşmenin etkisiyle birçok uygarlık ve insan ilişkilerini içermesi bakımından katılım boyutuna yer verilmiştir.

“Yurdumuzda Bugünkü Hayat” ünitesinde yurdumuzda yönetim konusunda demokrasi, cumhuriyet, hak, sorumluluk, vatandaş gibi ifadelerle yer verilmesi küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna girmektedir. Yurdumuzda sosyal işler ve hükümet teşkilatına yardımcı kurumlar konusunda sosyal yardım, sosyal yardım kuruluşları, dayanışma, yardımlaşma gibi kavramlarda katılım boyutuna yer verilmiştir.

“Türklerin Anadolu’ya Yerleşmeleri” ünitesinde Türklerin özellikleri ve Türkleri birbirine bağlayan bağlar konusunda yardımseverlik kısmında katılım boyutuna, hoşgörü ve kültür birliği kısmında diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 36: 1968 sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
Yurdumuz ve Komşularımız	Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri	-	-	1	-	-	-
Osmanlı İmparatorluğu	Osmanlı imparatorluğunun gerileme devri	1	-	-	-	-	1
	Osmanlı imparatorluğunda yenileşme hareketleri	1	-	-	-	-	-
Cumhuriyet'imiz	Mudanya Mütarekesi, Lozan Barışı, Cumhuriyetin İlanı	-	-	-	-	-	1
	Devrimlerimiz	-	1	-	-	-	-
	İkinci Dünya savaşı ve Birleşmiş Milletler	1	1	-	-	-	-
	Türkiye'de çok partili hayata geçiş ve demokrasi	-	-	-	-	-	1
	Yurttaşların devlete karşı görevleri						

5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Yurdumuz ve Komşularımız” ünitesinde Türkiye’nin dünya üzerindeki yeri konusunda Türkiye’nin diğer devletlere göre konumundan, diğer devletlerle ilişkilerden, karşılıklı bağlılıktan bahseden ifadeler yer verilerek sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir.

“Osmanlı İmparatorluğu” ünitesinde Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileme devri konusunda Fransız İhtilali’nin ortaya çıkardığı eşitlik, hak, özgürlük, demokrasi gibi kavramlara yer verilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda yenileşme hareketleri konusunda başka milletlerin can ve namusunun korunağı, saygı duyulacağı, halk arasında ayırım gözetilmeden saygı duyulacağını kısımları ise diğer insanlar ve kültürler boyutuna girmektedir.

“Cumhuriyetimiz” ünitesinde Mudanya Mütarekesi, Lozan Barışı, Cumhuriyet’in İlanı konuları içerisinde vatandaş, hak, hürriyet, eşitlik gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait ifadeler yer almaktadır. Devrimlerimiz konusu içerisinde diğer devletlerle uyumlu olmak için genel dünya gündemini takip etmek için yapılan çalışmalardan bahsedilerek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadeler yer verilmektedir. İkinci Dünya Savaşı ve Birleşmiş Milletler konusunda farklı milletlere saygı duyma, farklı inanışlara saygı duyma, farklı kültürlere saygıdan bahsedilen kısımlarla diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait ifadeler görülmektedir. Dünyayı ilgilendiren büyük savaşlardan bahsedilen kısımlarda dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadeler bulunmaktadır. Türkiye’de çok partili hayata geçiş ve demokrasi konusu içerisinde hak, demokrasi, eşitlik, halkın haklarına saygı kısımlarında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait ifadeler görülmektedir. Yurttaşların devlete karşı görevleri konusunda iyi insan olma, haklarını bilme, haklarını kullanma, demokratik olma, iyi bir vatandaş olma gibi ifadeler yer verilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 37: 1968 sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabı

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Üniteler	Konular						
Günlerimiz nerede ve nasıl geçiyor?	Ailemiz	-	-	-	-	-	1
Apenin Yarımadası ve Roma İmparatorluğu	Hristiyanlığın doğuşu	1	-	-	-	-	-

“Günlerimiz nerede ve nasıl geçiyor?” ünitesinde ailemiz konusunda aile fertlerinin eşitliği, hak, demokrasi gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait kavramlar yer almaktadır.

“Apenin Yarımadası” ünitesinde Hristiyanlığın yayılışı konusunda dünyadaki insanların farklılıklarına saygı duyma, herkesi eşit kabul etme, her toplumu aynı kabul etme kısımlarından bahsedilerek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 38: 1968 sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabı

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Üniteler	Konular						
Yeni Bir Çağ Başlıyor	Yeniçağ Başlarında Avrupa	1	-	-	-	-	-

Tablo 38'in devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Dönemi ve Duraklama Dönemi	Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemi	-	-	-	-	1	-
Komşu Devletler ve Bunlarla İlişkilerimiz	Ön Asya'daki komşularımız	-	-	1	-	-	-
	Balkan yarımadası-ndaki komşularımız	1	-	-	-	-	-
Başka Önemli Ülkeler ve Milletler	ABD	-	-	1	-	-	-
	Hint yarımadası ve Pakistan	-	-	1	-	-	-

7.sınıf ders kitabında “Yeni Bir Çağ Başlıyor” ünitesinde Yeni Çağ başlarında Avrupa konusunda yeni kıtaların keşfedilmesiyle insanların bilgi ve görgülerinin artmasından zamanla farklı inançları görme onlara saygı duyma, farklılıklara saygı duyma gibi cümlelerle diğer insanlar ve kültürlerle ait kavramlara yer verilmiştir.

“Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Dönemi ve Duraklama Dönemi” ünitesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemi konusunda barış içinde yaşama, halkı kalkındırma, kendini ülkeye ait hissetme, ülkenin barış içinde yaşaması için etkinlikte bulunma gibi kavramlarla yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna yer verilmiştir.

“Komşu Devletler ve Bunlarla İlişkilerimiz” ünitesinde Ön Asya'daki komşularımız konusunda diğer devletler olan ilişkilerimizden, tarihi ilişkilerden,

ekonomik olarak devletlerin birbirine bağılılığından bahsederek sistem olarak dünya boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir. Balkan yarımadasındaki komşularımız konusunda ise farklı devletlerin bir arada yaşaması, yurttan sulh cihanda sulh anlayışının benimsenerek anlayış içerisinde yaşama gibi kavramlara yer verilerek diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlar bulunmaktadır.

“Başka Önemli Ülkeler ve Milletler” ünitesinde ABD konusu içerisinde dünyanın her alanıyla ticaret yapması, ülkemiz ile ilişkilerinin iyi olması, dünyanın birçok ülkesiyle münasebetini olmasından bahsedilerek sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir. Hint Yarımadası ve Pakistan konusunda ülkeler arasında kurulan örgütlerden, birçok ilişki de devletlerin birbirine bağılılığından bahseden ifadeler yer almaktadır ve bu ifadeler sistem olarak dünya boyutu içerisine girmektedir.

4.2.2 1989 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık

Tablo 39: 1989 sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler	Üniteler	Konular					
Vatanımız Türkiye’de Yaşayış ve Sorunlarımız		Türkiye de iç ticaret	-	-	1	-	-
		dış ticaret					
Türkiye de Bizden Önce Kimler, Nasıl Yaşadılar		Türkiye nasıl yönetiliyor	1	-	-	1	-
		Türkiye de ve dünyada ilk insanlar ve yaşayışları	-	-	-	1	-

“Vatanımız Türkiye’de Yaşayış ve Sorunlarımız” ünitesinde Türkiye’de iç ticaret dış ticaret konusunda ülkeler arasındaki ticaretten, ülkelerin eksik olduğu bir üründe diğer ülkelere temin etmesi gibi açıklamalarla sistem olarak dünya

boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir. Türkiye nasıl yönetiliyor konusunda cumhuriyet, seçme ve seçilme hakkından, haklarını kullanımdan bahsedilen kavramlara yer verilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutundan bahsedilmektedir. Yine aynı konunun içerisinde hiç kimsenin birbirinin inancına davranışına karışamaması, kimseyi dini yönden değişikliğe zorlamama gibi kavramlara yer verilerek diğer insanlar ve kültürler boyutundan bahsedilmektedir. Konunun devamında Türkiye’de devlete yardımcı sosyal kurumlar kısmında sosyal yardımlaşma kurumlarından, yardımseverliğin öneminden, kuruluşların amacından bahsederek katılım boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

“Türkiye’de Bizden Önce Kimler, Nasıl Yaşadılar” ünitesinde Türkiye’de ve dünyada ilk insanlar ve yaşayışları konusunda ilk toplumların yardımlaşarak yaşama tarzlarından bahsederek katılım boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

“Türklerin Anayurdu Büyük Göçler ve Sonuçları” ünitesinde Türk milletinin özellikleri konusunda Türk kendini geliştirir, Türk araştırır, Türk kendini ifade eder gibi ifadeler yer verilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 40: 1989 sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
Yurdum -uz ve Komşu-larımız	Türkiye’nin dünya üzerindeki yeri	-	-	1	-	-	-

Tablo 40'ın devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
	Tehdit	-	1	-	-	-	-
Cumhuriyeti Nasıl Kurduk?	Kurtuluş savaşı	1	-	-	1	-	1
	İkinci dünya savaşı ve birleşmiş milletler	1	-	-	-	-	1
	Türkiye de çok partili hayata geçiş	1	-	-	-	-	1
	Anayasamız	-	-	-	-	-	1
	Türkiye’de seçimler	-	-	-	-	-	1
	Devlet	1	-	-	-	-	1
	Atatürkçü düşüncede özellik taşıyan önemli yaklaşımlar	1	-	-	-	-	-
Dünyaya Toplu Bakış	Coğrafya keşifler	-	-	1	-	-	-
Osmanlı İmparatorluğu	Osmanlıda yenileşme hareketleri	1	-	-	-	-	-

1989 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Yurdumuz ve Komşularımız” ünitesinde Yunanistan, Bulgaristan gibi diğer dünya ülkeleriyle olan ilişkiler, karşılıklı olarak ülkelerin birbirine bağlı olmasından bahsederek sistem olarak dünya boyutu görülmektedir. Tehdit konusunda terörizm sorununun dış düşmanlar

tarafından yapılmasından, ülkenin bölünme sorunlarıyla karşı karşıya kalmasından bahseden ifadelerle dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Cumhuriyet' i Nasıl Kurduk? ünitesinde Kurtuluş Savaşı konusunda milletin bağımsızlığı için faaliyette bulunması, bulunduğu yer için etkinlikte bulunması kısımlarıyla yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna ait kavramlar bulunmaktadır. Cumhuriyet'in İlanı kısmında millet içerisindeki tüm yurttaşların ayırım yapılmaksızın eşit kabul edilmesi kısmında diğer insanlar ve kültürler boyutuna, kişilerin haklarından, haklarını savunmalarından, kanun önünde eşit olmadan, cumhuriyet yönetimiyle demokratik ve uygar bir millet olma kısımlarıyla ise küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve Birleşmiş Milletler kısmında kuruluşun haklara saygı, insan hakları, iyi insan olma, kardeşçe hareket etme gibi kavramlardan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. Hiçbir ayırım gözetilmeden herkesin eşit kabul edilmesi, hürriyet ve haklarda herkesin aynı kabul edilmesi kısımları diğer insanlar ve kültürler boyutuna girmektedir. Türkiye'de çok partili hayata geçiş konusunda demokratik olma, halkın haklarına saygı gösterme, fedakâr ve erdemli olma, vatanını sevmek, bilgili olma, hürriyetlerin en iyi şekilde sağlama kısımları küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna, herkesin haklarına saygı gösterilmesi, ayırım gözetilmemesi, farklı düşüncelere saygı gösterme, görüş ayrılıklarına saygı duyma gibi kavramlarda diğer insanlar ve kültürler boyutuna girmektedir. Anayasamızda yer alan *“Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına saygılı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir”* kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna rastlanmaktadır. Devlet konusunda vatandaşların haklarından, hakların bilinmesinden, iyi, faydalı insan olmadan, sorumluluklarını yerine getirmeden bahseden kısımlar küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir. Atatürkçü düşünce sistemi kısmında yurttan ve dünyada barışı savunarak milletlerin birbirini sevmesi, milletlerin birbirine saygı duyması kısmında diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir. Atatürkçü düşüncede özellik taşıyan önemli yaklaşımlar kısmında da dünyada barıştan, herkesin eşitliğinden, farklılıklara saygı duymadan bahsedilerek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

“Dünyaya Toplu Bakış” ünitesinde coğrafya keşifleri kısmında yeni kıtaların bulunmasıyla ülkelerin birbiriyle ilişkilerinin artması, bağlılık olması gibi kavramlarla sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir.

“Osmanlı İmparatorluğu” ünitesinde Osmanlı’da yenileşme hareketleri konusunda Tanzimat Fermanı’nın maddelerinde eşitlik, hak, herkesin eşit kabul edilmesi, hürriyet gibi kavramlara yer verilerek diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

1985 yılından itibaren Talim ve Terbiye Kurulunun 67 sayılı kararınca sosyal bilgiler dersi kaldırılmış ve ders kitapları da 6.-7.sınıflar için kaldırılmış basım yapılmamıştır.

4.2.3 1990-1995 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık

Tablo 41: 1990-1995 sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabı

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Üniteler	Konular						
Yaşadığımız Yer	Aile hayatı	-	-	-	-	1	-
Yurdumuz Türkiye	Yurdumuzda eğitim, sanat ve spor	-	-	-	-	1	-
	Yurdumuzda sosyal yardımlaşma kurumları	-	-	-	1	-	-
Vatan ve Millet	Türk milletinin özellikleri	1	-	-	-	1	-

4.sınıf kitabında “Yaşadığımız Yer” ünitesinde aile hayatı konusunda çalışkan, araştırmacı, sorgulayıcı, fedakâr ve erdem sahibi iyi bir yurttaş, mükemmel bir insan olma kısımlarında ulusa yurda bağlılık, kendini ait hissettiği yer için etkinliklerde bulunma gibi durumları barındırdığı için yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

“Yurdumuz Türkiye” ünitesinde yurdumuzda eğitim, sanat ve spor konusunda faydalı bir insan olma, çalışkan olma, vatanını dış tehlikelerden koruma, faziletli yurttaş olma gibi kavramlar yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna ait kavramlardır. Yurdumuzda sosyal yardımlaşma kurumları konusunda sosyal yardımın öneminden, dayanışmadan, yardımlaşmadan, derneklerin yurt içinde veya yurt dışında felaketlere uğrayanlara yardım etme kısımlarına değinerek katılım boyutuna yer verilmiştir.

“Vatan ve Millet” ünitesinde Türk milletinin özellikleri konusunda çalışkan olmak, üretken olmak, vatanını iyi dereceye getirmek için faaliyette bulunmak gibi kavramlara yer verilerek yerel ve /veya küresel aidiyet boyutuna ait ifadeler bulunmaktadır. Başka insanlarla aynı yerde yaşarken onları dışlamadan saygı göstermeli, hoşgörülü davranmalı gibi kısımlar diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlardır.

Tablo 42: 1990-1995 sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
Osmanlı Uygarlığı ve Avrupa'daki Yenilikler	Osmanlı uygarlığı	1	-	-	-	-	-

Tablo 42'nin devamıdır.

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	ve	Dünyanın durumu ve sorunları	ve	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler								
Yurdumuzun Komşuları	Sınır komşularımız		-		-	1	-	-
Osmanlı Devleti'nin Duraklama Ve Gerileme Dönemi	Tanzimat ve Islahat Fermanı		1		-	-	-	-
Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?	Türk inkılabı ve önemi		-		-	-	-	-
Dünyaya Toplu Bakış	Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ticareti		-		-	1	-	-
İkinci Dünya Savaşı	Milletlerarası kuruluşlar		1		-	-	-	-
Demokratik Hayat	Türkiye' de çok partili hayata geçiş		-		-	-	-	-
	Vatandaşlık temel hak ve görevleri		1		-	-	-	-

“Osmanlı Uygarlığı ve Avrupa’daki Yenilikler” ünitesinde Osmanlı Uygarlığı konusunda Osmanlı’ da sosyal ve ekonomik hayattan bahsedilen yerlerde “devlet içerisinde yaşayan farklı milletlerin yaşayışlarına ve dini inanışlarına müdahale edilmeden özgür bırakılması...” kısımlarında farklı inanışlara saygı ve hoşgörü göstererek diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

“Yurdumuzun Komşuları” ünitesinde sınır komşularımız konusunda ülkelerini birbiriyle yaptığı ticaretten, kurduğu ilişkilerden bahsederek ülkelerin birbirine bağlılığından, karşılıklı bağımlılıktan bahsedilen yerlerde sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir.

“Osmanlı Devleti’nin Duraklama ve Gerileme Dönemi” ünitesinde Tanzimat ve Islahat Fermanı’nın maddelerinde her milletin eşit olduğu, farklı milletlerin de can ve mal güvenliğinin savunulacağı, farklı milletlere saygı gösterileceği gibi maddelerinde diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlara yer verilmiştir.

“Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?” ünitesinde Türk inkılabı ve önemi konusunda anayasadan, vatandaşların haklarından, ödevlerinden, bunları kullanmasından bahsedilen kısımları küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna girmektedir.

“Dünyaya Toplu Bakış” ünitesinde dış siyaset konusunda devletlerin barışçı bir politika izleyerek birbiriyle ilişkileri, ülkelerin birbiriyle birçok alanda bağımlı olması gibi kısımlarından bahsedilerek sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir.

“İkinci Dünya Savaşı” ünitesinde milletlerarası kuruluşlar konusunda birleşmiş milletlerini insan haklarını koruması kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna, milletler arasında ayırım yapılmayıp saygı gösterilmesi kısımlarında diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

“Demokratik Hayat” ünitesinde Türkiye’de çok partili hayata geçiş konusunda “*demokrasi, başkalarının haklarına saygılı, kendi haklarına sahip çıkan, iyi, olgun, saygılı...*” cümleleriyle küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. Vatandaşlık temel hak ve görevleri konusunda “*vatandaşın tanımına, her vatandaş temel hak ve hürriyetlere sahiptir...*” kısımlarında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait kavramlara yer verilmektedir. “*Her vatandaş istediği dine inanabilir, düşünce hürriyeti vardır, farklılıklara saygı...*” kısımlarında diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

4.2.4. 1998-2005 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık

Tablo 43: 1998-2005 sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
Aile, Okul ve Toplum Hayatı	Ailemiz	-	-	-	-	-	1
	Okulumuz/Toplum Hayatımız	-	-	-	-	-	2

“Aile, Okul ve Toplum Hayatı” ünitesinde ailemiz konusunda “*iyi bir vatandaş olmanın önemli şartı sorumluluk almaktır...*” kısmında iyi bir vatandaş olmadan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. Okulumuz konusunda demokrasinin öneminden, demokrasiyi kavramadan, demokrasiyi benimseme ve kavrama, haklarını kullanma gibi kavramlardan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 44: 1998-2005 sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
Vatan ve Millet	Türk milletinin özellikleri	1	-	-	-	-	-
Güzel Yurdumuz Türkiye	Doğal çevremizin önemi ve sorunları	-	1	-	-	-	-

“Vatan ve Millet” ünitesinde Türk milletinin özellikleri konusunda farklı inanışların olabileceğinden farklı inanç ve kültürler saygılı, hoşgörülü olmaktan bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

“Güzel Yurdumuz Türkiye” ünitesinde doğal çevremizin önemi ve sorunları konusunda çevre sorunlarında bahsedilmiştir. Sorunlar için alınması gereken önlemlerden, yapılması gerekenlerden, zamanla bu sorunların küresel çapta sorunlar doğuracağından bahseden ifadeler yer verilerek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 45: 1998-2005 sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabı

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Üniteler	Konular						
Demokratik Hayat	Demokrasinin temel ilkeleri	1	-	-	-	-	1
	Toplumda yardımlaşma	-	-	-	1	-	-
Coğrafya ve Dünyamız	Dünyayı tehdit eden bazı önemli olaylar	-	1	-	-	-	-
	Yurdumuzda sosyal yardımlaşma kurumları	-	-	-	1	-	-

“Demokratik Hayat” ünitesinde demokrasinin temel ilkeleri konusunda demokrasinin öneminden, vatandaşın buna sahip çıkmasından, iyi biri vatandaşın haklarını kullanmasından bahsedilen kısımlarda küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir. Konunun devamında farklı inançlara, farklılıklara saygı duyma kısımlarında ise diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir. Toplumda yardımlaşma konusunda dayanışmanın ve yardımlaşmanın öneminden, yardımlaşmanın bir erdem olduğundan bahsedilerek katılım boyutuna yer verilmiştir.

“Coğrafya ve Dünyamız” ünitesinde dünyayı tehdit eden bazı önemli olaylar konusunda dünyadaki sorunlardan, açlık, kıtlık, susuzluk gibi sorunlara yer verilmiştir. Sorunlara duyarlı olmaktan bahsedilmiştir. Dünyadaki bu sorunlardan bahsederek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir.

Tablo 46: 1998-2005 sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Ulusal Kuruluşlar	-	-	-	1	-	-
	Uluslararası kuruluşlar	-	-	-	2	-	-

“Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar” ünitesinde sosyal yardımlaşmadan, sosyal yardım kuruluşlarından, yurdun içinde veya dışında yaşayan vatandaşların uğradığı felaketlere yardımcı olmaktan bahsedilerek katılım boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir. Uluslararası kuruluşlar konusunda da dünya üzerinde yardıma muhtaç olanlara yardım etme, dayanışma gösterme, dünyaya güzelliği yayma gibi kısımlarla yine katılım boyutuna yer verilmiştir. Kitabın sonunda tekrardan Kızılayın yurt içi, yurt dışı çalışmalarından bahsedilerek katılım boyutuna yer verilmiştir.

4.2.5. 2005-2015 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık

Tablo 47: 2005-2015 sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
Aile, Okul ve Toplum Hayatı	Ailemiz	-	-	-	-	-	1
	Okulumuz/Toplum	-	-	-	-	-	2
	Hayatımız						

“Aile, Okul ve Toplum Hayatı” ünitesinde ailemiz konusunda “*iyi bir vatandaş olmanın önemli şartı sorumluluk almaktır...*” kısmında iyi bir vatandaş olmadan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. Okulumuz konusunda demokrasinin öneminden, demokrasiyi kavramadan, demokrasiyi benimseme ve kavrama, haklarını kullanma gibi kavramlardan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 48: 2005-2015 sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabı

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Üniteler	Konular						
Vatan ve Millet	Türk milletinin özellikleri	1	-	-	-	-	-
Güzel Yurdumuz Türkiye	Doğal çevremizin önemi ve sorunları	-	1	-	-	-	-

“Vatan ve Millet” ünitesinde Türk milletinin özellikleri konusunda farklı inanışların olabileceğinden farklı inanç ve kültürler saygılı, hoşgörülü olmaktan bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

“Güzel Yurdumuz Türkiye” ünitesinde doğal çevremizin önemi ve sorunları konusunda çevre sorunlarında bahsedilmiştir. Sorunlar için alınması gereken önlemlerden, yapılması gerekenlerden, zamanla bu sorunların küresel çapta sorunlar doğuracağından bahseden ifadeler yer verilerek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 49: 2005-2015 sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabı

Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler						
Üniteler	Konular					
Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Sosyal bilgilerin önemi	-	-	-	-	1
	Hak ve sorumluluklarımız	-	-	-	-	1
		-				
Ülkemizin Kaynakları	Doğal dengeyi korumalıyız	1	-	-	-	-
Ülkemiz ve Dünya	Diğer ülkelerle ilişkilerimiz	-	2	-	-	-
	Uluslararası etkinliklerimiz	-	-	-	-	-
		1				
Demokrasini Serüveni	Demokrasiyi öğreniyorum	-	-	-	-	1
		-				
	Hak, özgürlük ve eşitlik	-	-	-	-	1
	İnsan hakları bir kazanımdır	-	-	-	-	1

“Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde sosyal bilgilerin önemi konusunda “Sosyal bilgiler dersi “özgürlük, demokrasi, eşitlik” gibi kavramların öğrenilmesini sağlar. Öğrenilen bu kavramlar Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaş olmamıza katkı sağlar” kısmında kavramlara yer verilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. Hak ve sorumluluk konusunda “İnsanlar, doğdukları andan itibaren özgürdür ve diğer insanlarla eşittir. Bu durum

tüm insanların doğuştan aynı haklara ve özgürlüklere sahip olmalarını sağlar” kısmında yine küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

“Ülkemizin Kaynakları” ünitesinde doğal dengeyi korumalıyız konusunda *“Doğal denge bozulduğu zaman eski hâline getirilmesi çok zordur. Gelecek nesillerin de bu dengenin korunmasını isteme hakları bulunmaktadır. Bu nedenle doğal dengeyi korumak hepimizin görevidir...”* Kısımında kaynakların bitiminde sorun olacağından bahsedilerek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna ait ifadelere yer verilmiştir.

“Ülkemiz ve Dünya” ünitesinde diğer ülkelerle ilişkilerimiz konusunda *“Ülkemiz dünyanın pek çok ülkesiyle ticari, sosyal ve kültürel alanda ilişki içindedir...”* kısımlarında ve devamında ülkelerin birbirine karşılıklı bağlılığından söz ederek sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir. *“Ülkemizde de zaman zaman büyük depremler meydana gelmektedir. Böyle durumlarda toplum olarak dayanışmanın en güzel örneğini gösteren Türk halkı sınırlarımız dışında da meydana gelen doğal afetlerde de aynı duyarlılığı göstermekte elinden geleni yapmaktadır...”* kısmında da sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir. Uluslararası etkinliklerimiz konusunda *“Atatürk de her zaman diğer milletlerin örf ve âdetlerine hoşgörülü olmuştur... uluslararası spor etkinlikleri ülkeler barış ve kaynaşmayı sağlar...”* kısmında da diğer insanlardan ve kültürlere hoşgörüden bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

“Demokrasi Serüveni” ünitesinde demokrasiyi öğreniyorum konusunda demokrasinin öneminden demokrasinin getirdiği haklardan, demokratik olmanın öneminden bahsedilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. Hak ve sorumluluklarımız konusunda ve insan hakları bir kazanımdır konuları içerisinde *“Her insanın doğuştan gelen hakları vardır..., insan haklarının korumaya yönelik kararlar alınmıştır...”* kısımlarında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 50: 2005-2015 sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünya-nın durum ve sorun-ları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Üniteler	Konular						
İletişim ve İnsan İlişkileri	Özgürlük ve iletişim	-	-	-	-	-	1
Ülkemiz-de Nüfus	Yasalar haklarımızı koruyor	-	-	-	-	-	1
	Yurdumuz -da sosyal yardımlaş-ma kurumları	-	-	-	1	-	-
Yaşayan Demokrasi	Cumhuriyet'imizin nitelikleri	1	-	-	-	-	1
Ülkeler Arası Köprüler	Bu dünya hepimizin	-	1	-	-	-	-

“İletişim ve insan ilişkileri” ünitesinde özgürlük ve iletişim konusunda kişilerin haklarından, hakları kullanmalarında bahsedilen kısımlarda küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

“Ülkemizde Nüfus” ünitesinde yasalar haklarımızı koruyor konusunda “*herkesin çalışma, istediği mesleği seçme hakkı vardır..., devlet hakları yasalarla güvence altına almıştır...*” kısımlarında küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinde cumhuriyetimizin nitelikleri konusunda “*Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, herhangi başka bir*

ayrım gözetmeksizin bu bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Herkesin yaşamak, özgürlük, kişi güvenliği hakkı vardır. Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da ceza uygulanamaz...” kısmında haklara fazlasıyla yer vererek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. “Ülke sınırları içinde yaşayan farklı kültür gruplarına mensup insanların hepsini eşit haklara sahip vatandaşlar olarak görür. Bu özelliğinden ötürü ayrıştırıcı ve bölücü değil, kaynaştırıcı ve birleştirici özelliğe sahiptir...” kısmında farklı kültürlerle saygı, ayrım yapmama, birleştirici olmadan bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

“Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinde bu dünya hepimizin konusunda “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir”. Şeklinde. Bu maddeden de anlaşıldığı gibi çevre hakkı, diğer haklardan farklı olarak hak ve ödevi aynı kişide toplamıştır. Çünkü çevrenin korunması hem kişinin hakkı hem de ödevidir...” kısmında küresel sorunlar hakkında bilgi sahibi olma, sorunlara duyarlı olma gibi kavramlarla dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

4.2.6. 2018 Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küresel Vatandaşlık

Tablo 51: 2018 sosyal bilgiler 4.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Konular						
Birey ve Toplum	Tüm renkleri bir arada	-	-	-	-	-	1
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	İsraf etme	-	1	-	-	-	-

Tablo 51'in devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Etkin Vatandaşlık	Çocuk olmaya hakkım var	-	-	-	-	-	1
	Özgürlük ve bağımsızlık karakteri-mizdir	-	-	-	-	-	1
Küresel Bağlantılar	Farklılıklara saygı	1	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında tüm renkler bir arada konusunda “*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde ‘Herkesin düşüncesini serbestçe ifade etme hakkı vardır...*” kısmında haktan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında israf etme konusunda “*Hiçbir kaynak sınırsız değildir. Kaynaklar her geçen gün azalmaktadır. Dünyamızı bekleyen tehlikelerin başında doğal kaynakların tükenmesi gelmektedir. Kullandığımız kaynakları israf etmeden dikkatli tüketmeliyiz...*”, “*Enerji kaynakları kısıtlıdır, gelecek nesilleri bu kaynaklardan mahrum etmeyelim*” kısmında dünyayı ilgilendiren konulardan ve bunun için duyarlı olmaktan bahsedilerek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında “*İnsanların yaşama, eğitim, sağlık, düşüncelerini ifade etme gibi hakları vardır. İnsanların bu hakları çeşitli uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır*” kısmında haklardan, hakların kullanımından bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. “*Bir milletin bağımsız olması yeterli değildir. Önemli olan bugünkü*

başarılarımızı geleceğe de taşıyabilmektir. Milli ve manevi değerlerine bağlı, evrensel değerlere açık, çağına yön verecek bilgi ve beceriye sahip bireyler olmalıyız” kısmında kendini geliştirmeden, araştırmacı olmadan, iyi bir insan olmadan bahsedilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında farklılıklara saygı kısmında *“Farklılıklara saygı, insan olmanın temel unsurlarından biridir. Toplum olarak güzel özelliklerimizden biri farklılıklara saygı göstermemizdir. Tarihimizde bunun sayısız örneği ile karşılaşırız. Fatih Sultan Mehmet’in Bosna’da yaşayanlara yönelik yayınladığı ferman farklı inanç ve kültürlerle gösterilen saygının bilinen örneklerinden biridir”* kısmında farklı inanç ve kültürlerle saygı duymaktan bahsedilerek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 52: 2018 sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Konular						
Birey ve Toplum	Hakları-mı ve sorunlu-luklarımı biliyor-um	-	-	-	-	-	1
	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	-	2	-	-	-	-
	Afetler ve çevre sorunları Afetlerin insan üzerinde ki etkisi	-	-	-	1	-	-

Tablo 52'nin devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Etkin Vatandaşlık	Halka hizmet edenler	-	-	-	1	-	-
	Katılım hakkı ve düşünce özgürlüğü	-	-	-	-	-	2
Küresel Bağlantılar	İnsanlığı ortak mirası	-	-	1	-	-	-
	Toplum için çalışıyoruz	-	1	-	-	-	1

Birey ve Toplum öğrenme alanında haklarımızı ve sorumluluklarımızı öğreniyorum konusunda “...rollerimize uygun davrandığımızda o rolle ilgili sorumluluklarımızı yerine getirmiş oluruz. Sorumluluklarımızı yerine getirerek başarılı ve mutlu bireylerin olduğu bir toplumun oluşmasına katkıda bulunuruz...” kısmıyla hak, sorumluluk, mutlu bireyler olmadan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir. “Dünyada’ ki bütün çocuklar din, dil, ırk, renk, cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit haklara sahiptir”. 20 Kasım 1989’da Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilerek çocuk hakları güvence altına alınmıştır...” herkesin eşit haklarından, çocukların haklarından bahsederek yine küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında afetler ve çevre sorunları konusunda “Doğal afetler; can ve mal kaybına neden olan deprem, sel, heyelan, erozyon gibi doğal olaylardır. Bu olaylar çok kısa sürelerde gerçekleşebilen ve başladıktan sonra insanlar tarafından engellenemeyen olaylardır. Ancak önceden alınacak önlemlerle can kayıpları ve oluşabilecek zararlar azaltılabilir”, “Ülkemizde can ve mal kayıplarına yol açan doğal afetler meydana gelir. Deprem,

sel, çığ gibi afetleri engellemek mümkün olmasa da gerekli tedbirler alınarak bu afetlerin yıkıcı etkileri azaltılabilir. Bu doğal afetler toplumsal hayatta derin izler bırakır” kısımlarında afetlerin yıkıcılığından, yıkıcılığını azaltmak için önlemler alınmasından, çevreye karşı duyarlı olmaktan bahsedilerek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

“Afetlerden sonra milletimiz büyük bir dayanışma gösterir. Afete maruz kalmış insanların ilk önce barınma, gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve halkımız elbirliğiyle yaraları sarar” kısmında sivil toplum kuruluşlarından, dayanışmadan bahsederek katılım boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında halka hizmet edenler konusunda *“Nüfusumuz da giderek artmaktadır. Bu nedenlerle devletimize sivil toplum kuruluşları (STK) destek olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları çevrelerindeki toplumsal ihtiyaçlara duyarlı insanlar tarafından kurulmuştur. Gönüllülerin desteğiyle toplum için önemli hizmetler görürler. Birçok insana yardım ederler. Toplumsal birliktelik ve dayanışmayı artırırılar...”* kısmından sivil toplum kuruluşlarından, dayanışma ve yardımlaşmadan bahsederek katılım boyutuna ait ifadeler yer verilmiştir. *“Yaşamak, en temel hakkımızdır ve herkesin ilk görevi biz çocukları korumaktır. Bizler, görüşlerimizi serbestçe ifade etme hakkına sahibiz. Bizi ilgilendiren konularda görüşlerimizin dikkate alınması gerekir...”*, *“Hangi grubun içinde bulunursak bulunalım etkin ve katılımcı bir vatandaş olmalı, bizleri ilgilendiren konularda alınan kararlara katkı sağlamaya çalışmalıyız. Ailemizde, sınıfımızda ya da okulumuzda alınan kararlar konusunda fikirlerimizi belirterek kararlara katkı sağlarsak hem düşünce özgürlüğümüzü kullanmış hem de alınan kararların sahibi olmuş oluruz...”* kısımlarında hak, sorumluluk, etkin, iyi bir vatandaş olmadan bahsedilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında insanlığın ortak mirası konusunda *“İnsanlığın ortak mirası geçmişten günümüze kadar tüm insanların, toplumların, uygarlıkların ve ulusların oluşturduğu maddi ve manevi değerlerdir. İnsanlığın ortak mirası tarihin en eski dönemlerinden başlayarak pek çok insanın bilgi birikimi,*

deneyimi ve emeği sonucunda oluşmuştur. İnsanlığın ortak mirası; insanların tarih boyunca ürettiği sanat, düşünce, edebiyat ve bilim eserlerinden oluşur. Ortak miras tarih boyunca farklı ulusların katkılarıyla oluşmuştur. Her toplum, yaşadığı çağa ve bölgeye göre değişik alanlarda az ya da çok insanlığın ortak mirasına katkı sağlamıştır...” kısmında ülkelerin birbiriyle ilişkisi, karşılıklı bağlılığına değinerek sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir. “Yaşadığımız topluma ve insanlığa karşı bazı sorumluluklarımız vardır. Sosyal sorumluluk birey ya da organizasyonlar tarafından gerçekleştirilir. Gelecek nesillere daha iyi bir yaşam bırakmak adına çevreyi temiz tutmak ve doğal kaynakları doğru kullanmak, eğitimin yaygınlaşmasını sağlamak, yaşlı, ya da korunmaya ihtiyacı olan kişilere yardımcı olmak gibi bazı sosyal sorumluluk projeleri içinde yer alabiliriz...” kısmında sorunlara karşı duyarlı olmadan bahsederek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna, sorumluluklardan, iyi insan olmadan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 53: 2018 sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Konular						
	Kır çiçekleri gibiyiz	1	-	-	-	-	-
	rengarenk						
Birey ve Toplum	Bir elin nesi var iki elin sesi var	-	-	-	2	-	-
	Hak, özgürlük ve sorumluluk	-	-	-	-	-	1
Kültür ve Miras Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Tarihi yollar	-	-	1	-	-	-
	Kaynaklarımızı doğru kullanıyorum	-	1	-	-	-	-

Tablo 53'ün devamıdır.

Bölümler	Boyutlar	Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Etkin Vatandaşlık	Yönetime katılıyorum	-	-	-	-	-	1
	Demokrasi her yerde	-	-	-	-	-	1
Küresel Bağlantılar	Milli dış politikamız	1	-	-	-	-	-
	Türkiye beklenilendir	-	-	-	1	-	-
	Popüler kültür ve biz	1	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında *kır çiçekleri* gibiyiz rengarenk konusunda “Toplumda oluşmuş kalıp yargılar, toplumdaki farklı cinsiyet, sosyoekonomik gruplara karşı olabileceği gibi farklı etnik, dinî gruplara karşı da olabilir. Cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili kalıp yargılara kızlar futbol oynamaz, erkekler yemek pişirmez vb. yargılar örnek olarak verilebilir. Oysaki cinsiyet özelliklerimiz bunları yapmamıza engel değildir...” Kısımlarında farklı inanç, düşünce, cinsiyet, etnik grup gibi kavramlara yer verilerek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

“Yardımlaşma ve dayanışma, hayatımızın vazgeçilmez değerleridir. Hayatta bazen yalnız iken yapamayacağımız, üstesinden gelemeyeceğimiz işler vardır. Böyle zamanlarda iş birliği yapmak, gücümüzü ve yeteneklerimizi birleştirmek gerekir...”

“Türkler tarih boyunca yardımlaşma ve dayanışmanın en güzel örneklerini sergilemişlerdir. “Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz” diyen atalarımız, düşmanlarına karşı birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmişlerdir. Birlik olmayı başardıkları zaman hep zaferler kazanıp güçlü devletler kurmuşlardır...” kısımlarında dayanışmanın öneminden, yardımlaşmadan, beraberlikten bahsederek katılım boyutuna yer verilmiştir.

“Kişi toplumda kendi hakkını savunabilmeli ve özgürce hareket edebilmelidir. Ancak başkalarının haklarını ve özgürlüğünü dikkate alarak sorumlu davranmalıdır. Her şeyde olduğu gibi hak ve özgürlüklerin de bir sınırı olduğu unutulmamalıdır. Nitekim sınırsız özgürlük, özgürlüğü ortadan kaldırır...” kısmında haklardan, sorumluluklardan, hakların farkında olunmasından bahsedilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında tarihi yollar konusunda *“Tarih boyunca insanlar ürettiklerini ticaret yolları aracılığıyla taşıdılar ve sattılar. İpek ve Baharat Yolu da insanlık tarihinin en eski ve önemli ticaret yollarındandır. Kıtaları birbirine bağlayan ve medeniyetlerin gelişmesini sağlayan ticaret, bu ticaret yolları üzerinden yüzyıllarca devam etmiştir. Bu ticaret yolları günümüzde önemini kaybetmiş olsa da o dönemin devletleri bu yolların denetimini ele geçirmek için birçok savaşlar yapmışlardır...”* kısmında kıtaların birbirine etkisinden, birbiriyle kurduğu ilişkiden, diğer ülkelere olan karşılıklı bağılıktan bahsedilerek sistem olarak dünya boyutuna yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında kaynaklarımızı doğru kullanıyorum konusunda *“...gelecek nesillere daha yaşanılır bir dünya bırakabilmek amacı ile hayatımızın her alanında çevreye duyarlı ve bilinçli birer tüketici olmalıyız. Su, ekmek, elektrik vb. tüketirken israftan kaçınmalıyız. Ayrıca, doğayı kirletmeyerek toprak ve sudaki canlıların devamlılığını sağlamalıyız. Yeryüzünde bizden başka yaşayan canlıların da olduğunu unutmamalıyız...”* kısmında kaynakların sınırlı olmasından, gelecek nesiller için çevreye duyarlı olmadan, canlıları korumadan bahsedildiği için dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında *“Demokrasi halkın seçme ve seçilme hakkını kullandığı ve kendisinin mecliste araçlar ile temsil edildiği bir yönetim anlayışıdır. Demokrasi anlayışı cumhuriyet rejiminde en güzel şekilde yaşanır. Demokrasilerde halk, yöneticilerini kendisi seçer. Kişi hak ve özgürlükleri kanunlarla güvence altına alınmıştır...”*, *“Demokratik yönetimler insan haklarına dayanır. Bu nedenle temel hak ve özgürlükler anayasa ile güvence altına alınmıştır...”* kısımlarında hak, demokrasi, demokratik olma, iyi insan olma gibi

kavramlara yer verilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

“...Temel hak ve özgürlükler, anayasamız tarafından koruma altına alınmıştır. Bütün vatandaşlar sahip oldukları bu hakları yasalar çerçevesinde kullanırlar. Anayasamız temel hak ve hürriyetlerin korunması, kullanılabilmesi, imkânlarının hazırlanması bakımından devlete çeşitli ödevler yüklemiştir. Devlet, temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda kendi üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmekle beraber, Türk vatandaşlarına da bu konuda çeşitli ödevler yüklemiştir. Türk vatandaşlarına düşen görev bu ödevlerini gereği gibi ve zamanında yerine getirmektir...” kısmında hak, sorumluluk, hakların kullanımı gibi kavramlara yer verilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında milli dış politikamız konusunda *“...Türkiye, bölgemizden başlamak üzere dünya devletleriyle karşılıklı kültürlere saygı ile sosyal, siyasi, ekonomik iş birliği ve düzenin tesis edilmesi için birçok kurum ve kuruluşla birlikte aktif rol almaktadır...”* kısmında dünyadaki farklı inançlara, kültürlere saygı kavramlarıyla diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir. Türkiye beklenilendir konusunda *“...Türkiye, hem sivil toplum kuruluşları itibarı ile hem de küresel sorunlara ilgi bakımından İslam İş birliği Teşkilatı üyeleri arasında en gelişmiş ülkedir. Türkiye'nin Müslümanlar arası yardımlaşma ve dayanışma konusunda öncülük yapması da bu gelişmişlik düzeyinin bir sonucudur...”* kısmında sivil toplum kuruluşlarından, yardımlaşma ve dayanışmadan bahsederek katılım boyutuna ait ifadelerle yer verilmiştir.

Popüler kültür ve biz konusunda *“Popüler kültür, belli bir dönem için geçerli olan, hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültürel öğelerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Temel mantığı “kullan at” olan popüler kültür öğelerine, dönemsel olarak ortaya çıkan, çok satan, tüketildikten sonra da ortadan kaybolan her şey girer. Örnek olarak bir dönem tüm dünyada özellikle gençler arasında sıkça dinlenen bir şarkı tüketilmiş ve ortadan kaybolmuş, onun yerini başka şarkılar almıştır...”* kısmında diğer dünya ülkelerinden, diğer ülkelerin kültürel özelliklerinde bahsederek diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir.

Tablo 54: 2018 sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitabı

Boyutlar		Diğer insanlar ve kültürler	Dünyanın durumu ve sorunları	Sistem olarak dünya	Katılım	Yerel ve/veya küresel aidiyet	Küresel vatandaşın karakter özellikleri
Bölümler							
Öğrenme Alanları	Konular						
Birey ve Toplum	İletişim özgürlüğü	-	-	-	-	-	1
Kültür ve Miras	Avrupa’da uyanış	-	-	-	-	-	1
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Özgür düşüncenin bilime katkısı	-	-	-	-	-	1
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Vakıf demek medeniyet demek	-	-	-	1	-	-
Etkin Vatandaşlık	Demokrasi Serüveni	-	-	-	-	-	2
Küresel Bağlantılar	İnsanları nasıl tanıyoruz Küresel sorunlara çözüm üretiyorum	1	-	-	-	-	-

Birey ve Toplum öğrenme alanında iletişim özgürlüğü konusunda “...*Kimi zaman kişisel haklarımıza, kitle iletişim özgürlüğümüze veya özel hayatımızın gizliliğine müdahale edilmiş olabilir. Böyle durumlarda haklarımız ve haklarımızı arama yollarını bilmek vatandaşlık sorumluluğumuzdur...*” kısmında haklardan, haklarını kullanmadan bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Kültür ve Miras öğrenme alanında Avrupa’da uyanış konusunda “...İnsanlar hakları bakımından hür ve eşit doğarlar ve öyle kalırlar. Bu haklar hürriyet, mülkiyet, güvenlik ve zulme karşı direnme haklarıdır. Her türlü egemenlik esas olarak millettir. Her vatandaş hür bir şekilde konuşabilir, yazabilir ve yayında bulunabilir. “Bu halk hareketleri Fransa’da monarşi rejiminin yıkılıp yerine cumhuriyetin kurulmasına neden oldu. Fransız İhtilali Yeni Çağı bitiren, Yakın Çağ’ı başlatan olay olarak kabul edildi. Fransız İhtilali sonucunda tüm dünyada milliyetçilik, eşitlik, özgürlük kavramları önem kazandı...” kısmında hak, eşitlik, hakların kullanımı gibi kavramlara yer verilerek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanından özgür düşüncenin bilime katkısı konusunda “...Tüm dünyaya yayılan “hürriyet, adalet, kardeşlik, eşitlik” gibi kavramlar özgür düşüncenin gelişmesine katkı sağladı. İlan edilen Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi’nde “Düşüncelerin ve inançların özgürce ifade edilmesi insanın en değerli haklarından. Bu nedenle her yurttaş serbestçe konuşabilir, yazabilir ve yazdıklarını yayımlayabilir” denilmektedir. “Herkesin görüş ve anlatım özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak hangi ülkede olursa olsun bilgi ve düşünceleri arama, alma ve yayma özgürlüğünü içerir” şeklinde açıklanmıştır” kısmında hak, hakların kullanımı, dünyadaki herkesin haklarından bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında vakıf demek medeniyet demek konusunda “...vakıflar bir insanın doğumundan ölümüne kadar etkili olan ve ihtiyaç sahiplerinin bütün gereksinimlerini karşılayan sosyal yardımlaşma müesseseleri olmuştur...”, “Vakıflardan yardım alan kişiler sadece yardım gördüğü vakfa değil aynı zamanda ait olduğu topluma karşı da sevgi, saygı, bağlılık duyguları beslemektedir. Devlet görevlilerinin vakıf kurma konusunda öncülük etmeleri de devlet-toplum kaynaşmasını kuvvetlendirmiştir”. Kısımda sosyal yardımlaşmadan, dayanışmadan, sevgi, saygı ve bağlılık gibi kavramlara yer verilerek katılım boyutuna yer verilmiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında demokrasinin serüveni konusunda “Demokrasi, hâkimiyetin millete ait olduğu bir siyasi rejimdir. Bu nedenle

demokratik devletlerde yöneticiler seçimle iş başına gelir. Vatandaşlar seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Herkesin eşit oy hakkı vardır. Seçimlerde oylama gizli, oyların sayımı açık yapılır”, “...insan haklarını anayasal bir hak olarak vatandaşlarına tanımış olması ve insan hakları ihlallerinin suç olarak kabul edilip cezalandırılması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, İnsan haklarına saygılı bir devlettir. İnsan hakları, vatandaşlarımıza anayasal bir hak olarak tanınmıştır” kısımlarında, haklardan, insan haklarından, hakların kullanımından bahsederek küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutuna yer verilmiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanında insanları nasıl tanıyoruz konusunda *“...Kalıp yargılardan kurtulmamızın yolu, farklılıkları tanımak ve saygılı olmaktır. İnsanları olduğu gibi kabul etmek ve yardımlaşma duygusunu geliştirmek kalıp yargıların yok olmasını sağlar”* kısmında farklılıklara saygı kavramlarıyla diğer insanlar ve kültürler boyutuna yer verilmiştir. *“...Dünya üzerinde insan yaşamını etkileyen birtakım sorunlar yaşanmıştır. Tüm insanlığı ilgilendiren bu sorunlara küresel sorun denilmektedir”* kısmında tüm dünyayı ilgilendiren sorunlardan bahsederek buna örnekler vererek dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın bulgular kısmından yola çıkarak sonuç bölümü; diğer ilgili çalışmalarla karşılaştırmaların yapıldığı tartışma bölümü ile geliştirilen öneriler bölümü yer almaktadır.

5.1. SONUÇ

Tez çalışmasında araştırma sorularından hareketle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. 1968 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve sosyal bilgiler ders kitaplarında 4.-5.-6.-7. sınıflarda küresel vatandaşlık kavramına yer verilme durumu

1968 sosyal bilgiler dersi öğretim programında amaçlar kısmında küresel vatandaşlığın varlığı incelenmiştir. Programda küresel vatandaş, küresel vatandaşlık gibi kavramlara doğrudan yer verilmediği, küresel vatandaşlığa yönelik ilgili kavramlara sözcükler veya söz öbeklerine dolaylı olarak yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Programın amaçlar kısmında küresel vatandaşlığa dair sekiz amaca yer verilmiştir. Küresel vatandaşlık kapsamında altı boyuttan yerel ve/veya küresel aidiyet (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (2), diğer insanlar ve kültürler (1), katılım (2), sistem olarak dünya (2) olmak üzere 5 boyuta yer verildiği tespit edilmiştir. Ancak dünyanın durumu ve sorunları boyutu yer almamıştır.

1968 sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde;

4.sınıfta altı boyuttan diğer insanlar ve kültürler (1), katılım (4), küresel vatandaşın karakter özellikleri (1) olmak üzere 3 boyuta yer verildiği tespit edilmiştir. Dünyanın durumu ve sorunları, sistem olarak dünya, yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna dair bir sonuca rastlanılmamıştır. 5.sınıfta altı boyuttan diğer insanlar ve kültürler

(2), dünyanın durumu ve sorunları (1), sistem olarak dünya (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) olmak üzere 4 boyuta yer verildiği tespit edilmiştir. Katılım, yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna yer verilmemiştir. 6.sınıf ders kitabında altı boyuttan sadece diğer insanlar ve kültürler (1) ile küresel vatandaşın karakter özellikleri (1) boyutuna yer verildiği tespit edilmiştir. Katılım, yerel ve/veya küresel aidiyet, dünyanın durumu ve sorunları, sistem olarak dünya boyutuna yer verilmemiştir. 7.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (2), sistem olarak dünya (3), yerel ve/veya küresel aidiyet (1) boyutuna yer verilirken diğer 3 boyuta yer verilmediği tespit edilmiştir.

2. 1989 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve ders kitaplarında 4.-5.-6.-7. sınıflarda küresel vatandaşlık kavramına yer verilme durumu

1989 sosyal bilgiler dersi öğretim programında amaçlar kısmında altı boyuttan diğer insanlar ve kültürler (1), sistem olarak dünya (2), katılım (2), yerel ve/veya küresel aidiyet (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna yer verilirken dünyanın durumu ve sorunları boyutuna yer verilmediği tespit edilmiştir.

1989 ders kitaplarına bakıldığında 4.sınıfta altı boyuttan diğer insanlar ve kültürler (1), sistem olarak dünya (1), katılım (2), küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna yer verilirken dünyanın durumu ve sorunları boyutu ile yerel ve /veya küresel aidiyet boyutuna yer verilmediği tespit edilmiştir. 1989 5.sınıf kitabına bakıldığında diğer insanlar ve kültürler (6), dünyanın durumu ve sorunları (1), sistem olarak dünya (2), katılım (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (6) boyutuna yer verilmiştir. Ancak yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna yer verilmediği tespit edilmiştir.

1985 yılından itibaren Talim ve Terbiye Kurulunun 67 sayılı kararınca sosyal bilgiler dersi kaldırılmıştır ve ders kitapları da 6.-7.sınıflar için kaldırılmıştır. Bu sebeple 6.sınıf ve 7.sınıflara dair sonuçlar incelenememiştir.

3. 1990 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve ders kitaplarında 4.-5.-6.-7. sınıflarda küresel vatandaşlık kavramına yer verilme durumu

1990 sosyal bilgiler dersi öğretim programında amaçlar kısmında diğer insanlar ve kültürler (1), sistem olarak dünya (2), katılım (2), yerel ve/veya küresel aidiyet (2), küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna yer verilirken dünyanın durumu ve sorunları boyutuna dair bir sonuca rastlanmamıştır.

1990-1995 yılları arasında ders kitaplarında değişikliğe gidilmediği için yıllar bir arada değerlendirilmiş olup 4.sınıf ders kitabında altı boyuta bakıldığında diğer insanlar ve kültürler (1), katılım (1), yerel ve/veya küresel aidiyet (3) boyutlarına yer verilirken dünyanın durumu ve sorunları sistem olarak dünya, küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutlarına yer verilmediği tespit edilmiştir. 5.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (4), sistem olarak dünya (2), küresel vatandaşın karakter özellikleri (4) boyutuna yer verilmiştir. Ancak diğer boyutlara dair sonuçlara rastlanılmamıştır.

4. 1998 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve ders kitaplarında 4.-5.-6.-7. sınıflarda küresel vatandaşlık kavramına yer verilme durumu

1998 sosyal bilgiler dersi öğretim programının amaçlar kısmında diğer insanlar ve kültürler (1), sistem olarak dünya (2), katılım (2), yerel ve/veya küresel aidiyet (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir. Ancak dünyanın durumu ve sorunları boyutuna dair bir sonuca yer verilmemiştir.

4.sınıf ders kitabında küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna yer verilmiş olup diğer 5 boyuta dair bir sonuca rastlanılmamıştır. 5.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir. Ancak diğer 4 boyuta dair bir sonuca rastlanılmamıştır. 6.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1), katılım (2), küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutunda sonuçlar tespit edilmiştir. Ancak diğer boyutlardan bir sonuca rastlanılmamıştır. 7.sınıf ders kitabında katılım (3) boyutuna yer verilmiş olup diğer boyutlara dair sonuca yer verilmemiştir.

5. 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve ders kitaplarında 4.-5.-6.-7. sınıflarda küresel vatandaşlık kavramına yer verilme durumu

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı diğer öğretim programlarından farklılaşarak amaç, değer, beceri, kavramlar üzerine şekillendirilmiştir.

Amaçlar kısmında altı boyuttan diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (2), katılım (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir.

Değerler kısmında diğer insanlar ve kültürler (2), katılım (2) boyutlarına dair kavramlara yer verilmiştir.

Beceriler kısmında katılım (1) boyutuna dair bir sonuç tespit edilmiştir.

Kavramlar kısmında diğer insanlar ve kültürler (2), katılım (2), küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna dair sonuçlara ulaşılmıştır. 2005 sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitapları öğrenme alanları küresel vatandaşlık bakımından incelendiğinde diğer insanlar ve kültürler (5), dünyanın durumu ve sorunları (5), katılım (4), yerel ve/veya küresel aidiyet (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (1) boyutunda bulgular tespit edilmiştir. Sistem olarak dünya boyutuna ait bulguya rastlanılmamıştır.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazanımlarında da küresel vatandaşlık kavramı incelenmiştir. 4.sınıfta farklılıklara saygı kavramıyla diğer insanlar ve kültürler (4), hak, hakların kullanımı ile küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna, doğayı koruma, çevreye zarar vermeme kavramlarıyla dünyanın durumu ve sorunları (2) boyutuna, sosyal grup, kurumlara katılma ile katılım (2) boyutuna yer verilmiştir. Sistem olarak dünya, yerel ve/veya küresel aidiyet boyutlarında bir bulguya rastlanılmamıştır. 5.sınıf kazanımlarında hak kullanımı ile küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna, sivil toplum kuruluşlarına yer vererek katılım (3) boyutuna, ülkeler arası etkileşim ile de diğer insanlar ve kültürler (4) boyutuna dair bulgular tespit edilmiştir. Sistem olarak dünya,

yerel ve/veya küresel aidiyet, dünyanın durumu ve sorunları boyutlarında bulgulara rastlanılmamıştır. 6.sınıf kazanımlarında hak, insan hakları kavramlarıyla küresel vatandaşın karakter özellikleri (5) boyutuna, kaynakların doğru kullanımı konusunda dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna, toplumlararası etkileşimden bahsederek diğer insanlar ve kültürler (2) boyutuna, karşılıklı bağlılık, yardımlaşma, dayanışmadan bahsederek sistem olarak dünya (2) boyutuna dair bulgulara rastlanmıştır. Katılım, yerel ve/veya küresel aidiyet boyutlarında bulgulara rastlanılmamıştır. 7.sınıf kazanımlarında ise hak kavramıyla küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna, sivil toplum kuruluşları sosyal örgütler ile katılım (3) boyutuna, küresel sorunlar ve çözümleri ile dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna, iletişim, olumlu iletişimden bahsederek diğer insanlar ve kültürler (2) boyutuna dair bulgular tespit edilmiştir. Yerel ve/veya küresel aidiyet, sistem olarak dünya boyutlarında bulguya rastlanılmamıştır.

2005 yılı 4.sınıf ders kitabında küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir. Diğer boyutlarda bir sonuca rastlanılmamıştır. 5.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir. Ancak diğer 4 boyuta dair bir sonuca rastlanılmamıştır. 6.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1), sistem olarak dünya (2), küresel vatandaşın karakter özellikleri (5) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir. 7.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1), katılım (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna dair sonuçlara rastlanılmıştır.

6. 2015 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve ders kitaplarında 4.-

5.-6.-7. sınıflarda küresel vatandaşlık kavramına yer verilme durumu

2015 sosyal bilgiler dersi öğretim programında amaçlar kısmında diğer insanlar ve kültürler (1), sistem olarak dünya (1) ve küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna ait kavramlar tespit edilmiştir. Ancak diğer boyutlarda kavramlara rastlanılmamıştır. 2005 sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitapları öğrenme

alanları küresel vatandaşlık bakımından incelendiğinde sistem olarak dünya boyutu haricinde diğer insanlar ve kültürler (5), dünyanın durumu ve sorunları (5), katılım (4), yerel ve/veya küresel aidiyet (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutlarında küresel vatandaşlığa dair açıklamalar bulunmuştur.

2015 sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazanımlarında da küresel vatandaşlık kavramı incelenmiştir. 4.sınıfta farklılıklara saygı kavramıyla diğer insanlar ve kültürler, hak, hakların kullanımı ile küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna, doğayı koruma, çevreye zarar vermeme kavramlarıyla dünyanın durumu ve sorunları (2) boyutuna, sosyal grup, kurumlara katılma ile katılım (2) boyutuna, dünya üzerindeki diğer ülkeler, ülkelerle ilişkiler ile de diğer insanlar ve kültürler (4) boyutuna yer verilmiştir. 5.sınıf kazanımlarında hak kullanımı ile küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna, sivil toplum kuruluşlarına yer vererek katılım (3) boyutuna, ülkeler arası etkileşim ile de diğer insanlar ve kültürler (4) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir. 6.sınıf kazanımlarında hak, insan hakları kavramlarıyla küresel vatandaşın karakter özellikleri (5) boyutuna, kaynakların doğru kullanımı konusunda dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna, toplumlararası etkileşimden bahsederek diğer insanlar ve kültürler (2) boyutuna, karşılıklı bağlılık, yardımlaşma, dayanışma olduğundan sistem olarak dünya (2) boyutuna dair sonuçlara rastlanmıştır. Katılım, yerel ve/veya küresel aidiyet boyutuna rastlanılmamıştır. 7.sınıf kazanımlarında ise hak kavramıyla küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna, sivil toplum kuruluşları sosyal örgütler ile katılım (3) boyutuna, küresel sorunlar ve çözümleri ile dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna, sorumluluk, ortak mirasın korunması kısmıyla diğer insanlar ve kültürler (2) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir. Kavramın soyutluğundan dolayı her boyuttan bir sonuca ulaşılmamıştır.

2015 yılı 4.sınıf ders kitabında küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna dair bulgular tespit edilmiştir. Diğer boyutlarda bir sonuca rastlanılmamıştır. 5.sınıf ders kitabında 5.sınıf diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna dair bulgular tespit edilmiştir. Ancak diğer 4 boyuta dair bir sonuca rastlanılmamıştır. 6.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1), sistem olarak dünya (2), küresel

vatandaşın karakter özellikleri (5) boyutuna dair sonuçlar tespit edilmiştir. 7.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1), katılım (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna dair sonuçlara rastlanılmıştır.

7. 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve ders kitaplarında 4.-5.-6.-7. sınıflarda küresel vatandaşlık kavramına yer verilme durumu

2017 sosyal bilgiler taslak öğretim programları ile sosyal bilgiler ders kitaplarında ulaşılan sonuçlarla 2018 programındaki sonuçlar aynı olduğu için ayrıca bir başlıkta bahsedilmemiştir. 2018 öğretim amaçlar kısmında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (2), katılım (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna ait kavramlar tespit edilmiştir. Ancak sistem olarak dünya ile yerel ve/veya küresel aidiyet boyutlarında bir sonuca rastlanılmamıştır.

2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitapları öğrenme alanları küresel vatandaşlık bakımından incelendiğinde diğer insanlar ve kültürler (3) boyutuna, dünyanın durumu ve sorunları (2) boyutuna, küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna, katılım (1) boyutuna yer verildiği ancak diğer boyutlara yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazanımlarında da küresel vatandaşlık incelenmiştir. 4.sınıfta bireylere saygı duyma, farklı ülkelerin özellikleri, farklı toplumların kültürleri, diğer alanlarla etkileşim ifadeleri diğer insanlar ve kültürler (3) boyutuna, çevre sorunlarına duyarlı olma, çevre sorunlarının farkına varma ifadeleriyle dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna, sorumluluk alma, sorumluluklarını yerine getirme kısmında küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna rastlanmıştır. Diğer boyutlarda ifadelere yer verilmemiştir. 5.sınıfta çevreye duyarlılık, çevreyi koruma, sorunlara duyarlı olma ifadeleri bulunduğu için dünyanın durumu ve sorunları (2) boyutuna, sivil toplum kuruluşlarından, katılımdan bahsederek katılım (1) boyutuna, hak, sorumluluk, demokratik çözümler ibareleriyle küresel vatandaşın karakter özellikleri (2) boyutuna rastlanılmıştır. Diğer boyutlarda ifadelere yer verilmemiştir. 6. sınıfta farklılıklara saygıdan bahsederek diğer insanlar

ve kültürler (5) boyutuna, sosyal faaliyetlere katılma ifadesiyle katılım (1) boyutuna, demokrasi, vatandaş, hak, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri (5) boyutuna ait sonuçlar tespit edilmiştir. Diğer boyutlarda ifadelere yer verilmemiştir. 7. sınıfta farklı kültürlerden bahsederek diğer insanlar ve kültürler (1) boyutuna, dünyadaki sorunlardan ve dünyadaki gelişmelerden bahsederek dünyanın durumu ve sorunları (1) boyutuna, vakıf, sivil toplum kuruluşları ifadeleriyle katılım (1) boyutuna, hak, sorumluluk gibi kavramlarla küresel vatandaşın karakter özellikleri (4) boyutuna dair sonuçlar bulunmuştur. Diğer boyutlarda ifadelere yer verilmemiştir.

2018 sosyal bilgiler dersi 4.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), dünyanın durumu ve sorunları (1) ve küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna yer verilmiştir. Diğer boyutlarda ifadelere yer verilmemiştir. 5.sınıf ders kitabında dünyanın durumu ve sorunları (3), sistem olarak dünya (1), katılım (2) ve küresel vatandaşın karakter özellikleri (4) boyutuna ait sonuçlar tespit edilmiştir. Diğer boyutlarda ifadelere yer verilmemiştir. 6.sınıf ders kitaplarında diğer insanlar ve kültürler (3), dünyanın durumu ve sorunları (1), sistem olarak dünya (1), katılım (3) ve küresel vatandaşın karakter özellikleri (3) boyutuna ait sonuçlara yer verilmiştir. Diğer boyutlarda ifadelere yer verilmemiştir. 7.sınıf ders kitabında diğer insanlar ve kültürler (1), katılım (1), küresel vatandaşın karakter özellikleri (5) boyutuna ait sonuçlar tespit edilmiştir. Diğer boyutlarda ifadelere yer verilmemiştir.

5.2.TARTIŞMA

Edinilen sonuçlara bakıldığında 1968 programının bulgular kısmında birçok boyuta yer verilmediği, verilen boyutlarında daha çok diğer insanlar ve kültürler, katılım, yerel ve/veya küresel aidiyet boyutu üzerine olduğudur. Öcal ve Yakar (2015) yapmış oldukları araştırmada 1968 programının yakın çevre üzerine oluşturulduğunu ve küreselleşme, küresel vatandaşlık konularına dair amaçlara yer verilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Nitekim bu çalışmanın sonuçlarıyla benzer sonuçlar olduğunu göstermektedir. Küresel vatandaşlık kavramı yeni bir kavram

olduğu için ülkemizde de daha çok yerellik, aidiyet, ülke vatandaşı olma gibi kavramlar daha belirgin bir şekilde programda ve ders kitaplarında yer aldığı için küresel vatandaşlık bakımından birçok boyutta bulgulara denk gelinmediği yorumu yapılabilir.

1998 sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sonuçlara bakıldığında katılım boyutuna, diğer insanlar ve kültürler boyutuna dair bulgulara sıkça rastlanılmıştır. Karatekin (2022), 1998 sosyal bilgiler ders kitaplarında en sık kullanılan kavramların yardımlaşma, farklılıklara saygı, diğer kültürlere hoşgörü gibi kavramlar olduğunu tespit etmiştir. Bu kavramlar katılım ve diğer insanlar ve kültürler boyutuna ait kavramlar olduğu için yapılan çalışmayla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. 4.5.6.sınıf ders kitaplarında diğer insanlar ve kültürler boyutuna rastlanılırken 7.sınıf ders kitabında yalnızca katılım boyutuna dair bulguya rastlanması çalışmanın ortak sonuçlarının olduğunu göstermektedir.

Küresel vatandaşın karakter özellikleri boyutu 1968 programında sıkça yer almazken 2005-2015-2018 öğretim programlarında ve programa uygun hazırlanan ders kitaplarında daha fazla yer almıştır. Özyurt (2009) yaptığı çalışmada insan haklarına saygı, duyarlı olma, haklarını kullanma, kendini geliştirme, iyi bir insan olma gibi özelliklerin küresel vatandaşlık eğitiminde önemli bir yer tuttuğunu ifade etmiştir. Küresel vatandaşlık kavramının günümüzde artan önemi ve yer alma durumunun sıklaşması düşünüldüğünde bu çalışmada da Özyurt (2009) 'un çalışmasındaki sonuçlarla benzer sonuçlar elde edilmiştir. Linna ve Salminen (2013) yaptıkları çalışmada küreselleşmenin giderek artması ve yaşamın her alanında olmasından dolayı küresel vatandaşlık eğitiminin her düzeyde eğitimin merkezinde olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde bu çalışmada da küresel vatandaşlık kavramının öneminin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal bilgiler dersinin amaçları incelendiğinde öğrencileri hayata hazırlayarak “etkin bir vatandaş” yetiştirmeyi hedeflediği görülmektedir (MEB,2015). Bu amaç doğrultusunda da en fazla içeriğe sahip olan öğrenme alanları etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılardır. 2005 yılında ve sonrasında hazırlanan öğretim programları ve programın kazanımlarında etkin vatandaşlık, küresel bağlantılar öğrenme alanlarındaki sonuçlara bakıldığında diğer öğrenme alanlarında küresel vatandaşlığa

az veya hiç rastlanmazken bu iki öğrenme alanında küresel vatandaşlığa dair daha fazla sonucun olduğu görülmektedir. Araştırmada 2005 yılındaki öğrenme alanlarında daha fazla sonuca küresel bağlantılar öğrenme alanında yer verilmiştir. Kazanımlarda ve sınıf kademelerinde küresel bağlantılar öğrenme alanında birden çok kazanımda küresel vatandaşlığa yer verilmiştir. 2015 programında etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanında küresel vatandaşlığa ait sonuçlar daha fazla yer almaktadır. Kazanımlarda da birden çok yer alma durumu etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarındadır. 2018 programında etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanları peş peşe gelmektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında küresel vatandaşlığın yer alma durumu en fazla bu son iki öğrenme alanındadır. Kazanımlarda da küresel vatandaşlığa sıkça rastlanılan kısım etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarıdır. Bu değişim ve artışın sebebi öğretim programları hazırlanırken yerellikten uzaklaşıp küreselliğe önem verme durumunun olması, dünya gündemine ayak uydurma, farkındalık kazanma, ulus-ötesi bakış açılarını kazandırma isteği olduğu düşünülmektedir. Edindiğimiz sonuçlar ile MEB'in amaçları benzerlik göstermektedir. Aytaç (2011), küresel bağlantılar öğrenme alanının Avrupa'ya uyum konusunda fayda sağlaması amacıyla programa dahil edildiğini belirtmiştir. (Öcal & Yakar, 2015), yaptıkları çalışmada, 2005 öğretim programı ve ders kitaplarında her düzeyde küresel bağlantılar öğrenme alanına dair konulara yer verildiğini söyleyerek bu çalışmadaki sonuçları desteklemektedir. Bu bağlamda Açıkalın (2010) ve Şimşek (2008)'in çalışmalarında da küresel bağlantıların eklenmesiyle küresel vatandaşlığa dair içeriğin artırıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde bu çalışmada da son öğretim programlarında yer alan küresel bağlantılar öğrenme alanında küresel vatandaşlığa ilişkin kavramların daha fazla yer aldığına ulaşılmıştır.

2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde her sınıf düzeyinde kazanımların küresel vatandaşlığa dair bulgulara yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Türk ve Atasoy (2021)' da yapmış oldukları çalışmada 2018 sosyal bilgiler öğretim programında kazanım boyutunda her öğrenim kademesinde küresel vatandaşlığa dair içeriğe yer verildiğini tespit etmişlerdir. 1968 yılı öğretim programından günümüzde uygulanan 2018 öğretim programına kadar küresel vatandaşlık kavramı özellikle 2005 yılından sonra önem kazanmıştır. Teknolojinin gelişmesi, yerelliğe verilen

önemin azalması, dünyanın artık küresel bir köy olarak görülmesi devletin politikasının değişmesine ve bu değişimin öğretim programlarında, öğrenme alanlarında, kazanımlarda, ders kitaplarında vücut bulmasına neden olduğu düşünülmektedir. Türk ve Atasoy (2021) da yaptıkları çalışmada 2018 sosyal bilgiler öğretim programında küresel vatandaşlık ile ilgili alanların yoğunlaştığını, Balbağ (2016) ise küresel bağlantılar öğrenme alanında dünya vatandaşlığının ön plana çıktığını belirterek bu çalışmayı destekleyen benzer sonuçlara ulaşmıştır. Ancak Şen (2019) çalışmasında, küresel vatandaşlığın aksine geleneksel vatandaşlık anlayışının programda daha fazla yer aldığını savunmuştur.

2005 programından sonra oluşturulan ve sonraki programlarda da yer alan etkin vatandaşlık ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında dünyaya yönelik farkındalık ve dünyaya genel bir bakışın olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde küresel vatandaşın her şeye tepki veren, çağa ayak uyduran, dünya gündemini takip eden, ülkesi dışında olan olaylara duyarsız kalmayan gibi açıklamalar ve amaçlarla dünya vatandaşlığının ön plana çıktığı sonucu örtüşmektedir.

Araştırmamız da 2005'ten sonra hazırlanan öğretim programlarında küresel vatandaşlığa en fazla küresel bağlantılar öğrenme alanında yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Ünlü (2019)'de çalışmasında benzer şekilde küresel vatandaşlık ile ilgili kavramların küresel bağlantılar öğrenme alanı içerisinde dağınık şekilde yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Ünlü (2019)'nün çalışması ile çalışmanın bu sonucu benzerlik göstermektedir

5.3.ÖNERİLER

5.3.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

*Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve sosyal bilgiler ders kitapları özelinde küresel vatandaşlık kavramına verilen önem arttırılabilir.

*Sosyal bilgiler dersi öğretim programları ile sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel vatandaşlık kavramı ile ilgili nitel veya nicel çalışmalar çeşitlendirilebilir.

*Küresel vatandaşlık kavramının öğrenimi üzerine ders kitaplarındaki etkinlikler, ünite değerlendirme soruları, gazete haberleri, örnek olaylar vb. kullanımlar arttırılarak kavramın öğrenimi kolaylaştırılabilir.

*Yeni hazırlanacak programlarda ve programın kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramına doğrudan yer verilmesi sağlanıp mevcut kazanım sayısı arttırılabilir.

*Ders kitaplarında Türkiye'deki vatandaşlık anlayışının, dünyadaki var olan vatandaşlık anlayışları ile karşılaştırması yapılarak bireylerin küresel vatandaşlık kavramının önemini daha iyi anlayabilmeleri sağlanabilir.

*Küresel vatandaşlık eğitimini anlaşılır hale getirmek için sosyal bilgiler dersinde sadece bir öğrenme alanıyla sınırlı tutmayıp programın genelinde yer verilmesi sağlanabilir.

5.3.2. Araştırmacıya Yönelik Öneriler

*Küresel vatandaşlık kavramının geliştirilmesi için farklı derslerde araştırmalar yapılabilir.

*Ders kitaplarında sınırlandırmaya gidilerek sadece bir kademe de küresel vatandaşlık eğitimine yönelik incelemeler yapılabilir.

*2024-2025 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanan sosyal bilgiler öğretim programının küresel vatandaşlık eğitim yaklaşımında incelenmesi tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acun, İ., Tarman, B. ve Dinç, E. (2014). *İnsan hakları demokrasi ve vatandaşlık eğitimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Anamur, D. D. (2019). Türk basınında makbul vatandaşlık kurgusu: hürriyet ve cumhuriyet gazetelerinin haber söylemleri üzerine bir inceleme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (32), 141-165. <https://doi.org/10.31123/akil.620821>
- Aybay, R. (2008). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydeniz, N., Karhan, G., ve Silinir, M. (2012). Küreselleşme olgusuna temel yaklaşımlar. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*,(1), 1013-1023.
- Aygün, S. (2022). *Anadolu üniversitesi sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının küresel vatandaşlık kapsamında incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Balbağ, N. L. (2016). *İlkokul sosyal bilgiler dersi bağlamında öğrenci ve öğretmenlerin küresel vatandaşlık algıları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Balbağ, N. L., ve Türkcan, B. (2017). İlkokul 4. sınıf öğrenci ve öğretmenlerinin küresel vatandaşlık algıları. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 8(2), 216-249. <https://doi.org/10.17569/tojq.270274>
- Başaran, Z. (2006). *Demokratik yaşamın gelişmesinde sosyal bilgiler dersinin rolü ve önemi* . [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Bekdemir, Ü., ve Polat, S. (2016a). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Turkish Studies*, 145-160.
- Bekdemir, Ü. ve Polat, S. (2016b). 2005 sosyal bilgiler öğretim programı ile 2015 sosyal bilgiler taslak öğretim programı üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *İnternational Periodical For The Languages, Literature And*

History Of Turkish Or Turkic, 145-160. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.10057>

OBellamy, R. (2008). *Citizenship, A very Short Introduction*. Oxford University Press.

Bowden, B. (2003). The peril of global citizenship. *Citizenship Studies*, 249-262.

Cates, K. (2002). Teaching for a better world: global issues and language education. *The Language Teacher*.

Çakmak, Z., Bulut, B. ve Taşkiran, C. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının internet kullanım durumları ile küresel vatandaşlık algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Adıyaman University Journal Of Educational Sciences*, 5(1), 99-112. <https://doi.org/10.17984/adyuebd.34905>

Çiftçi, A. (2006). *Vatandaşlık bilgisi demokrasi ve insan hakları*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Çoban, O. ve Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505. <http://doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1395>

Çolak, K. (2015). *Sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derslerinde küresel vatandaşlık eğitimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.

Delikara, M. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. İmge Kitabevi.

Demir, S. B. (2016). *Vatandaşlık bilgisi*. Anı Yayıncılık.

Demir, Ş. (2005). *Yurttaşlık kavramı ve türkiye için bir model önerisi: anayasal yurttaşlık* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

Doğan, İ. (2005). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Pegem Akademi Yayıncılık.

- Doğan, İ. (2006). *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları insan haklarının kültürel temelleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Düzenli, K. (2020). *Yurttaşlığın tarihsel dönüşümü ve türkiye’de yurttaşlık* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Elçin, A. (2012). *Küreselleşmenin tarihçesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde "program" geliştirme*. Edge Yayınevi.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. Herder and Herder.
- G.Stokes. (2004). *Global citizenship*. Ethos.
- Göksoy, S. (2020). Küreselleşme ve eğitime yansımaları. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 1-10.
- Göl, E. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık tutum düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ahi Evran Üniversitesi.
- Gündüz, M., & Gündüz, F. (2007). *Yurttaşlık bilinci*. Anı Yayıncılık.
- Gürses, F. (2011). *Kul tebaa yurttaş cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze ders kitaplarında yurttaşlık*. Ütopya Yayınevi.
- Güven, İ. (1999). Küreselleşme ve eğitim dizgesine yansımaları. *Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (Jfes)*, 1(32). https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000017
- Güven, S., Tertemiz, N., & Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. İmge Kitabevi.
- Hızlan, D., Günay, T., Berköz, E., Behramoğlu, A., Som, D., Atabek, E. ve Kuza, F. (2009). *Çağdaşlık ve yurttaşlık bilinci*. Cumhuriyet Kitapları.

- İçen, M. ve Akpınar, E. (2014). Vatandaşlık eğitiminde uluslararası sorunların çözümündeki rolü. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 277-290.
- Tomlinson, J. (2013). *Küreselleşme ve kültür*. Ayrıntı Yayınları.
- Kadioğlu, A. (2006). *Vatandaşlığın dönüşümü üyelikten haklara*. Metis Yayınları.
- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(26), 25-30.
- Kara, U. (2013). *Kültürel kimlik, anayasal vatandaşlık, özyönetim*. Karahan Kitabevi.
- Karatekin, E. (2021). 2030 sürdürülebilir kalkınma gündeminde küresel vatandaşlık ve türkiye. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 57-66.
- Karatekin, E. (2022). 1998 sosyal bilgiler dersi öğretim programına göre hazırlanmış sosyal bilgiler ders kitaplarının UNESCO'nun küresel vatandaşlık eğitim paradigması açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 8(1), 156-186.
- Kavuşan, S. (2023). *Küresel vatandaşlık yaklaşımı bağlamında sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitapları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kılınç, A. (2006). *1970-1990 arası dönemde Türkiye "yurttaşlık bilgisi" kitaplarındaki yurttaşlık anlayışı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kızılçelik, S. (2003). *Küreselleşme ve sosyal bilimler*. Anı Yayıncılık.
- Kongar, E. (2003). *Küresel terör ve türkiye; küreselleşme hungtinton, 11 eylül*. Remzi Kitabevi.

- Merryfield, M. (1996). *Making connections between multicultural & global education teacher educators & teacher education*. Washington D.C. American Association of Colleges for Teacher Education.
- National Council for the Social Studies (2023) About National Council for the Social Studies <https://www.socialstudies.org/about>. 24 Kasım 2023'te alınmıştır.
- Norris, P. (2014). *Küresel yönetim ve kozmopolit vatandaşlar*. D. D. Held, & A. McGrew içinde, *küresel dönüşümler*. Phoenix Yayınları.
- O'Brien, K. (2014). "Global citizens of the world unite". *Global Responsibility And The Global Citizen*, *Global Citizen- Challenges and Responsibility in an Interconnected World*, 27-37.
- Osler, A. ve Starkey, H. (2006). Education for democratic citizenship: a review of research, policy and practice 1995-2005. *Research Papers in Education*, 24, 433-466.
- Osterhammel, J. ve Peterson, N. P. (2017). *Küreselleşmenin kısa tarihi.boyutlar, süreçler, dönemler*. Küre Yayınları.
- Öcal, A. ve Yakar, H. (2015). 1968-2005 sosyal bilgiler ders programlarında küresel farkındalık eğitimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 307- 327.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal vatandaşlık ve neoliberalizm sorunu. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 64(01), 247-274. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002093
- Özyurt, C. (2009, Mayıs). *Küresel vatandaşlığın gelişimi imkanı ve küresel değerler eğitimi* [Bildiri sunumu]. 1. uluslararası avrupa birliği, demokrasi, vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi sempozyumu, Uşak.
- Pfister, T. (2005). Citizenship and globalization . *Ethnopolitics*, 105-113.
- Polat, E. G. (2010). *Anayasal vatandaşlık* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Sever, R. (2015). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sevim, A., Öztoprak, İ. ve Tural, M. (2006). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri (bugünkü dille)*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Skinner, Q. (1998). *Liberty before liberalism*. Cambridge University Press.
- Solakoğlu, C. (2020). *T. h. marshall'ın sosyal yurttaşlık teorisi ışığında yurttaşlık hakları ve toplumsal eşitlik* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Şahbudak, E. ve Ayan, S. (2011). Akademik camiada yurttaşlık algısı ve bilinci. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(2), 107-130.
- Şahin, K. (2012). *Türkiye'de sosyal bilgiler dersi müfredatındaki (2005-2011) yurttaşlık modelinin avrupa birliği yurttaşlık eğitimi politikaları bağlamında değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Şen, A. (2019). Vatandaşlık eğitiminde değişiklik ve süreklilikler: 2018 sosyal bilgiler öğretim programı nasıl bir vatandaşlık eğitimi öngörüyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7(1), 1-28.
- Tanrıöğen, A. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Tezgel, R. (2008). *Yeni ilköğretim programlarında insan hakları vatandaşlık ve kentlilik eğitimi*. Araştırma Yayınları.
- Türk, H. ve Atasoy, E. (2021). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının (2018) küresel vatandaşlık açısından değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 147-167. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.674971>
- Uğurlu, C. T. (2011). Avrupa birliği ülkelerinde ve türkiye'de vatandaşlık eğitimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 153-169.
- Urry, J. (1999). *Globalization and citizenship*. Journal of World-systems Research.

Uydaş, İ. ve Genç, S. Z. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin küresel vatandaşlık bağlamında çokkültürlülük hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 416-429.

Üstel, F. (2004). *Makbul vatandaş'ın peşinde. II. meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İletişim Yayınları.

Yılmaz, D. (2007). *Üniversiteler için vatandaşlık bilgisi*. Çizgi Kitabevi Yayınları.

Yüksel, A. (2018). *Öğretmenlerin çokkültürlü yeterlik algılarının küresel vatandaşlık algıları üzerine etkisi ve kültürel zekanın bu ilişki üzerindeki aracı etkisinin belirlenmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.

EKLER

Ek-1. Kerem ÇOLAK' ın belirlemiş olduğu altı boyut

1)Diğer İnsanlar ve Kùltürler

Kirkwood'un (2001) çalışmasında geçen "*Çoklu Bakış Açısı*" ve "*Kùltürleri Anlama ve Değer Verme*" adlı boyutların birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu boyutun ayırt edici özelliği farklılıklara saygıda yatmaktadır. Bireylerin yaşadığı çevrede, ülkede ve daha genel olarak dünyada, birbirinden çok farklı fiziksel niteliklere, düşünce ve inanç sistemine sahip insanların veya bu insanların bağlı olduğu kùltürlerin varlığını kabul etmesi, onlara saygı duyması, hatta onlarla iletişimde olması "Diğer İnsanlar ve Kùltürler" boyutunun çerçevesini oluşturmaktadır. Farklı inanç, bakış açısı, değer ve düşünceye sahip insanları; farklı fiziksel ve kùltürel özelliklere sahip insanları kabul etme, anlama ve onlara saygı duyma; çevresindeki veya dünyanın değişik yerlerindeki farklı kùltürleri anlama ve onlara saygı duyma bu boyut kapsamında değerlendirilen öğelerdir.

2)Dünyanın Durumu ve Sorunları

Bu boyut ise Kirkwood'un (2001) çalışmasında yer alan "*Küresel Sorunlar Bilgisi*" adlı üçüncü boyuttan esinlenerek oluşturulmuştur. Dünya hakkında ve dünyada meydana gelen, gündemi meşgul eden gelişmeler hakkında; inanılmaz boyutlara ulaşarak, girift ve çok boyutlu bir yapıya bürünerek gezegenin varlığını tehdit eden çok çeşitli küresel sorunlar hakkında genel bilgi sahibi olma ve bunun da ötesinde bu sorunlara karşı duyarlı olma "Dünyanın Durumu ve Sorunları" boyutunu tanımlamaktadır. Dünya ve dünyanın sorunları (adaletsizlik, eşitsizlik, yoksulluk, açlık, susuzluk, savaş vb.), diğer

3)Sistem Olarak Dünya

Bu araştırmanın 3. boyutu olan “Sistem Olarak Dünya”, yine Kirkwood’un (2001) çalışmasında “*Birbiriyle İlişkili Sistem Olarak Dünya*” adındaki boyuta karşılık gelmektedir. Ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık ve bir insanın bile fark oluşturabileceğini anlama, bu boyutun odak noktalarını teşkil etmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle dünyanın karşılıklı bağımlılık ve bağımlılık içerisinde olması münasebetiyle her ülkenin bir sebeple diğer(ler)ine muhtaç olduğunun farkına varma; dünyanın bir ucundaki herhangi bir olayın diğer ucundaki yerleri ve insanları etkileyebileceğinin ve yerel eylemlerin küresel sonuçlara yol açabileceğini anlama “Sistem Olarak Dünya” boyutunu oluşturan unsurlardır.

4)Katılım

“Katılım” boyutu, Morais & Ogden’in (2011) çalışmasında yer alan “*Küresel Sivil Katılım*” adlı boyuttan esinlenerek oluşturulmuştur. Bireylerin hem kendi ülkelerinde hem de dünyanın değişik ülkelerinde yerel ve küresel çaptaki sivil toplum kuruluşları, ulusal veya uluslararası resmi kurumlar vasıtasıyla gönüllü olarak yardım faaliyetlerine katılması, kendi ülkelerinde veya uluslararası zeminlerde yerel veya küresel gündemi tayin etme girişimleri “Katılım” boyutu kapsamında yer almaktadır. Buradan hareketle yerel, ulusal, bölgesel veya küresel düzeyde sivil toplum kuruluşu üyeliği veya resmî kurum üyeliği vasıtasıyla yardımlaşma ve dayanışma için katılımda bulunma bu boyutun temel öğeleridir.

5)Yerel ve/veya Küresel Aidiyet

Bir siyasi yapıya aidiyet, vatandaşlığın tanımı ile ilgili tartışmalarda hâlâ yerini korumaktadır. Aidiyet kavramı, kimi zaman ulus devletle anılırken kimi zaman bir dünya hükümeti veya devleti üzerinden dile getirilmektedir. Bu noktada siyasi sınırların mahiyetini de dikkate alarak aidiyetin ulusal, küresel veya hem ulusal hem de küresel biçimleri küresel vatandaşlığı tanımlayan bir boyut olarak çalışmaya eklenmiştir. Bu kapsamda kendini yalnızca ülkeye, hem ülkeye hem dünyaya veya yalnızca dünyaya ait

6)Küresel Vatandaşın Karakter Özellikleri

OXFAM'ın (2006) çalışmasında ortaya koyduğu küresel vatandaşlar olarak öğrencilere kazandırılması gereken bilgi, beceri, değer ve tutumlardan yola çıkılarak oluşturulan bu boyut ise burada yer alan 5 boyutun (ilgili olmasına rağmen) dışında kalan ancak bir yönüyle çağdaş anlamda vatandaş tanımında olması beklenen nitelikleri ihtiva etmektedir. Bu çerçevede küresel vatandaş olmaya dönük; haklarının farkında olma ve haklarını kullanma, kendini geliştirme, iyi bir insan olma, araştırmacı olma, demokratik olma gibi her türlü bilgi, beceri, değer ve niteliklere sahipliği tanımlamaktadır.

Buradaki boyutların, birbirinden tamamen bağımsız olduğu söylenemez; aksine birbiriyle yakından ilişkili ve içiçe geçmiş bir yapı arz etmektedir. Morais ve Ogden (2011) da küresel vatandaşlığı tanımlamak için oluşturdukları üç boyutun, karşılıklı ilişki içerisinde birbirini tamamladığı ve çok boyutlu bir yapı olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bireylerin burada bahsedilen küresel vatandaş niteliklerine sahip olabilmemesinin yolunun eğitimden geçtiği yadsınamaz bir gerçektir. Tüm hayatları boyunca alacakları eğitim söz konusu nitelikleri kazanmalarına yardımcı olacaktır. Öğrenim yaşantıları boyunca aldıkları ve alacakları birçok dersin katkısı olmakla birlikte Türkiye'deki durum göz önüne alındığında, bu çerçevede en kapsamlı ve mühim derslerin ise Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira bu dersler amaçları ve içerikleri itibarıyla küresel vatandaş yetiştirebilmenin uygun zeminini hazırlamaktadır.

EK-2. 1968 sosyal bilgiler öğretim programında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkülerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakar ve fazilet sahibi iyi yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler”
- 2.“Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar”
- 3.“Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler”
- 4.“İnsanların birbirlerine muhtaç olduğunu anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler”
5. “Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler”
- 6.İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülükle karşılamaları gerektiğini benimser”
7. “Çevrelerini ve yurdu tanır, Türkiye’nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar”
8. “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer yurttaş haline gelirler”

EK-3. 1989 sosyal bilgiler öğretim programında küresel vatandaşlık kavramı

- 1.“Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakar ve fazilet sahibi iyi yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler”
- 2.“Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar”, “Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler”
- 3.“İnsanların birbirlerine muhtaç olduğunu anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler”, “Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler”
- 4.“İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülükle karşılamaları gerektiğini benimser”
- 5.“Çevrelerini ve yurdu tanır, Türkiye’nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar”, “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer yurttaş haline gelirler”

EK-4. 1990 sosyal bilgiler öğretim programında küresel vatandaşlık kavramı

- 1.“Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakar ve fazilet sahibi iyi yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler”
- 2.“Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar”, “Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler”
- 3.“İnsanların birbirlerine muhtaç olduğunu anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler”, “Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler”
- 4.“İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülükle karşılamaları gerektiğini benimser”
- 5.“Çevrelerini ve yurdu tanır, Türkiye’nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar”, “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer yurttaş haline gelirler”

EK-5. 1995 sosyal bilgiler öğretim programında küresel vatandaşlık kavramı

- 1.“Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakar ve fazilet sahibi iyi yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler”
- 2.“Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar”, “Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler”
- 3.“İnsanların birbirlerine muhtaç olduğunu anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler”, “Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler”
- 4.“İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülükle karşılamaları gerektiğini benimser”
- 5.“Çevrelerini ve yurdu tanır, Türkiye’nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar”, “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer yurttaş haline gelirler”

EK-6: 1998 sosyal bilgiler öğretim programında amaçlar kısmında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkülerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakar ve fazilet sahibi iyi yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler”
2. “Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, cumhuriyet rejiminin özelliğini ve önemini kavrarlar”
3. “Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler”
4. “İnsanların birbirlerine muhtaç olduğunu anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler”
5. “Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler”
6. “İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülükle karşılamaları gerektiğini benimser”
7. “Çevrelerini ve yurdu tanır, Türkiye’nin yakın ve uzak komşu memleketler ve dünya milletleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar”
8. “İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer yurttaş haline gelirler”

EK-7: 1998 sosyal bilgiler öğretim programında (4.sınıf) özel amaçlar kısmında küresel vatandaşlık kavramı

1. “ailede demokratik hayatın oluşturulmasının önemini kavrayabilme, ailede demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş”
2. “okuldaki demokratik hayatın oluşturulmasının önemini kavrayabilme”
3. “okulda demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş”
4. “toplumda demokratik hayatın oluşturulmasının önemini kavrayabilme”
5. “toplumda demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş”
6. “farklı düşüncede olan kişileri dinlemeye duyarlılık”

EK-8: 1998 sosyal bilgiler öğretim programında (6.sınıf) özel amaçlar kısmında küresel vatandaşlık kavramı

1. “demokrasinin önemini kavrayabilme”
2. “demokrasinin temel ilkeleri bilgisi”
3. “demokrasinin korunmasında bireylere düşen sorumluluklar”
4. “toplumsal yardımlaşmanın önemini kavrayabilme”
- 5.” başkalarına yardım etmeye istekli oluş”

EK-9: 2005 sosyal bilgiler öğretim programında amaçlar kısmında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusak bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir”
2. “Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur”
3. “İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler”
4. “Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar”
5. “Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer”
6. “Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder”
7. “İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir”

EK-10: 2005 sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Öğrencinin bu öğrenme alanında edindiği kazanımlar sonunda, kişisel ve sosyal yeterliliklerini tanıyan, yeniliklere açık, etkili iletişim kurabilen, sorumluluk alabilen, başkalarına saygılı, iş birliğine açık, kendine güvenen, topluma yararlı birey olarak yetişmesi esas alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak ve sorumluluk ilişkisini kurabilmesi ve aidiyet duygusunu kavraması amaçlanmaktadır”
2. “İlköğretim öğrencileri bu öğrenme alanı çerçevesinde, kültürel ve estetik değerleri algılayarak; kültürle ilgili olarak geçmişle günümüzü karşılaştıracaklar ve kültürün zamana ve mekâna göre değiştiğini kavrayacaklardır. Özellikle Türk kültürünü oluşturan temel öğeleri ve bunların tarihsel kökenlerini öğrenerek milli bilinç oluşturacaklardır. Ayrıca günümüzdeki geleneklerin tarihsel kökenlerini öğrenme fırsatı bulacaklar ve kültürümüzü oluşturan unsurları değişim ve süreklilik açısından inceleyeceklerdir. Bununla birlikte siyasi yapının devamlılığında kültürel faktörlerin önemini kavrayacaklardır”
3. “Günümüzün teknolojik gelişmeleri sayesinde insan artık sadece yaşadığı yerle değil tüm dünya ile etkileşim hâlinindedir. Bu etkileşime konu olan unsurlar, doğrudan doğruya doğanın kendisi, insanlar ve tüm çeşitliliği ile doğadaki insan faaliyetleridir. İnsanların, hem bu unsurların bir parçası olarak hem de bu unsurlar arasında birleştirici, düzenleyici ve değiştirici etkileri açısından yüklendikleri roller insan, yer ve çevre etkileşiminin diğer konularıdır. Böylece öğrencilerin yaşadıkları yerde veya dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olayları öğrendikleri coğrafi kavramları kullanarak analiz edebilmeleri, bu olayların sorun boyutları için çözüm önerebilmeleri ve geleceğe dönük fikirler ortaya atabilmeleri beklenmektedir”, “Günümüzün teknolojik gelişmeleri sayesinde insan artık sadece yaşadığı yerle değil tüm dünya ile etkileşim hâlinindedir. Bu etkileşime konu olan unsurlar, doğrudan doğruya doğanın kendisi, insanlar ve tüm çeşitliliği ile doğadaki insan faaliyetleridir”
4. “İsteklerinin sınırsız ama kaynakların sınırlı olduğunun farkına varır ve isteklerini mevcut kaynaklara göre oluşturması gerektiğini öğrenerek bilinçli tüketici olmanın temellerini oluşturur. Ülke ekonomisinde de kaynakların yetersiz olduğunu kavrar ve mevcut kaynakları korumak gerektiğinin önemine inanır”

5. “Öğrenciler, kim olduklarını, geçmişte olan olayları, geçmiş ile bağlantı kurmayı, dünyanın değişimini ve gelecekteki durumunu anlarlar. İnsanların geçmişle olan duygusal bağlarını, insanlık tarihi boyunca bulundukları yerleri kronoloji, değişim ve süreklilik perspektifi ile açıklamaya çalışırlar”
6. “Öğrenciler, teknolojilerin günlük hayatları ile ne derecede ilişkili olduğunu öğrenirken bazı teknolojik ürünlerin doğaya verdiği zararları tartışır”
- 7.“Öğrenciler toplumsal problemler, olaylar ve ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirirken sorumluluk sahibi bir birey olmanın, örgütlenmenin ve sosyal katılımın önemini farkına varacaklardır”
8. “Sosyal Bilgiler dersinin temel amaçlarından olan, bilinçli bir vatandaş olarak topluma tam katılma yollarını araştırarak görev ve sorumluluklarının farkına varırlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak, egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek, yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar”
9. “Öğrencileri; bilinçli ve etkin yurttaş olarak topluma tam katılma yollarını araştırarak görev ve sorumluluklarının farkına varacaklardır. Katılım kavramını ve sürecini tanırlar, demokratik yaşam için katılımın önemini savunurlar... Dünyada ve Türk Tarihi’nde İnsan haklarının gelişim sürecini analiz ederler ve özellikle Türk toplumunda kadının konumu ile ilgili örneklerden yararlanarak kadın haklarının tarihsel süreçte geçirdiği değişiklikleri açıklarlar”
10. “İlköğretim 4-5. sınıf düzeyindeki öğrenciler bu öğrenme alanında, coğrafya ile ilgili konulardan dünyanın farklı bölgelerinde bulunan ülkelerle, bu ülkelerin genel özelliklerini tanırlarken, kendi ülkeleriyle karşılaştırma imkanına da sahip olacaklardır. Hakkında genel bilgi edindikleri ülkelerle ülkesinin ekonomik ilişkileri, ülkesinin ekonomik kaynakları ile diğer ülkelerle yapılan ticaretle bu kaynakların yerini ekonomi bilimine ait konularla keşfedeceklerdir. Ayrıca ülkelerarası ekonomik ilişkilerin sebep ve sonuçlarını sorgulama fırsatını da bulacaklardır. Çeşitli bölgelerdeki insanların kültürleri hakkında fikirler edinecekler, kendi kültürleriyle

başka ülkelerin kültürleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları keşfedeceklerdir. Ayrıca çeşitli ülkelerde yaşayan insanların yaşayışları konusunda empati becerilerini de geliştirme fırsatını elde edeceklerdir”, “Küresel bağlantılar öğrenme alanı ile öğrenciler, gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlar karşısında çözüm üretebilen bilinçli bir birey olma niteliği kazanacaklardır”

EK-11: 2005 sosyal bilgiler öğretim programında (4. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder”,” Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar”
2. “Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır”
3. “Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır”
4. “Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir”
5. “Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir”
6. “Dünya üzerinde çeşitli ülkeler olduğunu fark eder”
7. ”Görsel materyallerden yararlanarak çeşitli toplumların günlük yaşamlarına ilişkin çıkarımlarda bulunur”
8. “Kendisi ile başka bir toplumdaki yaşatlarının günlük yaşamlarını karşılaştırır“
9. ”Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere örnekler verir”

EK-12: 2005 sosyal bilgiler öğretim programında (5. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir”
2. “Çocuk olarak haklarını fark eder”
3. “Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir”
4. “Sivil toplum kuruluşlarını etkinlik alanlarına göre sınıflandırır”
5. “Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır”
6. “Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder”
7. “Ülkeler arasında ekonomik alışveriş olduğunu fark eder”
8. “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir”
9. “Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder”
10. “Turizmin uluslararası ilişkilerdeki yeri konusunda bakış açısı geliştirir”

EK-13: 2005 sosyal bilgiler öğretim programında (6. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Yakın çevresindeki bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu fark eder”
2. “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur”
3. “Doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin insan yaşamına etkilerini tartışır”
4. “Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini, kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından değerlendirir”
5. “Ülkemizin diğer ülkelerle doğal afetlerde ve çevre sorunlarında dayanışma ve işbirliği içinde olmasının önemini fark eder”
6. “Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi Atatürk’ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir”
7. “Uluslararası kültür, sanat, fuar ve spor etkinliklerinin toplumlar arası etkileşimdeki rolünü değerlendirir”
8. “Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur”
9. “Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder”
10. “Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar”

EK-14: 2005 sosyal bilgiler öğretim programında (7. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “İnsanlar arasında kurulan olumlu ilişkilerde iletişimin önemini fark eder”
2. “Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder”
3. “Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir”
4. “Siyasî partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin, gündemi ve yönetimin karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini örnekler üzerinden tartışır”
5. “İçinde bulunduğu eğitsel ve sosyal faaliyetlerde işleyen süreçleri demokrasinin ilkeleri açısından analiz eder”
6. “Küresel sorunlarla uluslararası kuruluşların kuruluş amaçlarını ilişkilendirir”
7. “Küresel sorunların çözümlerinin yaşama geçirilmesinde kişisel sorumluluğunu fark eder”
8. “Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır”

EK-15: 2015 sosyal bilgiler öğretim programında amaçlar kısmında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Toplumun özgür bir üyesi olarak bireysel özellikleri ile birlikte millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına vararak erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri”
2. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak, özgürlük ve sorumluluklarının bilincinde, demokratik hayata etkin bir şekilde katılarak karşılaştığı sorunlara barışçıl çözümler üreten, yaşamın her alanında hoşgörü ve uzlaşma kültürünün oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bireyler olmaları”
3. “Vatandaşlık yeterliliklerinin gereği olan temel bilgi, beceri ve değerleri kazanma”
4. “Yaşadığı çevre ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyıp insan ile çevre arasındaki etkileşimi coğrafi sorgulama becerilerini kullanarak açıklama”
5. “Küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olarak dünyadaki karşılıklı etkileşimin farkına varmaları ve insanlığa faydalı olma bilincine ulaşmaları”
6. “Teknolojinin toplumsal ihtiyaçlardan doğduğunu ve toplumları etkilediğini kavramaları, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları”

EK-16: 2015 sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanlarında küresel vatandaşlık kavramı

1.“Bireyin toplumsal bir varlık olarak çevresini etkilemesi ve çevresinden etkilenmesi gerçeğinden hareketle ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda kendini gerçekleştirme ve karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilmesi önemsenmektedir. Temel olarak “ben” ve “biz” olma süreçlerini içeren bu öğrenme alanında sosyal bilimlerden sosyoloji ve psikolojiye odaklanılmakla birlikte disiplinler arası bir yaklaşım da benimsenmiştir. Buna göre öğrenciler “ben” ve “biz” olma süreçlerini etkileyen mekânsal, tarihî ve kültürel faktörleri de değerlendirme imkânı bularak millî, manevî ve evrensel değerlerin farkına varacaklardır”

2. “Etkin bir birey olarak haklarını, hak arama yollarını bilmenin, sorumluluklarını yerine getirmenin erken yaşlarda öğrenilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla Sosyal Bilgilerin, sosyal bilimleri ve yansıtıcı düşünmeyi işe koştugu düşünülürse, geleceğin yetişkinleri olacak bugünün öğrencileri için etkin vatandaşlığın anlamı ve önemi kolayca anlaşılabilir. Bu bağlamda hak ve sorumlulukları bilincinde, inisiyatif alan, karşılaştığı sorunlara barışçıl çözümler üreten, demokratik ve katılımcı vatandaş yetiştirmeye yönelik kazanımlar oluşturulmuştur”

3. “İnsan yaşamı için gerekli mekânsal temel bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmayı amaçlayan bu öğrenme alanı, temelde coğrafya odaklıdır. Kazanımlar oluşturulurken dikey eksen boyunca da bir mantıksal çerçeve oluşturulmuştur. Buna göre 4, 5, 6 ve 7. sınıfların ilk kazanımları coğrafi sorgulama becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır. Diğer kazanımlar ise sırasıyla, beşerî ve fizikî coğrafya, doğal afetler ve çevre duyarlılığı konularını içermektedir”

4. “Tüketim, insanların ortak özelliği olmakla birlikte ihtiyaçlar sınırsız, kaynaklar sınırlıdır. İnsanlar sınırsız ihtiyaçlarını karşılarken sınırlı kaynaklarını rasyonel bir şekilde kullanmak, ihtiyaçlarıyla isteklerini ayırt etmek, ihtiyaçlarına öncelik vermek durumundadır. Bununla birlikte kaynakların sürdürülebilirliği ilerleyen süreçte dünyanın en önemli gündem maddelerinden birisi olacaktır. Bu öğrenme alanı ile öğrencilerin ekonomi okuryazarı olmaları, ekonomik kaynakları sürdürülebilir ve verimli bir şekilde kullanmaları amaçlanmaktadır”

5. “Günümüzde inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi ve teknoloji kültürel ve siyasi sınırları aşarak küresel boyutta hareket halindedir. Buna bağlı olarak devlet ve toplumlar kendisi dışındakilerle rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Bununla birlikte dünya kaynaklarının hızla tükendiği bir süreçte insanların birbirlerine karşı sorumlulukları vardır. Bu düşüncelerden hareketle, küresel bağlantılar öğrenme alanı küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlarında öğrencilerin bilgi edinmelerini ve dünyada etkin ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerini amaçlamaktadır. Tüm sınıfların ilk kazanımları coğrafi açıdan küreselleşmeyi ele alırken, ikinci kazanımlar ekonomik ilişkilere odaklanmaktadır. Üçüncü kazanımlar kültür ile küresel ilişkilere değinmektedir. Dördüncü ve son kazanımlar ise kültürlerarası etkileşimi sağlamaya yönelik çeşitli beceri ve değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır”

EK-17: 2015 sosyal bilgiler öğretim programında (4. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar”
2. “Aile ve okul yaşamındaki sorumluluklarını yerine getirir”
3. “Kendi söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır”
4. “Yaşadığı çevrede görülen doğal afetlerin ve çevre sorunlarının farkına varır”
5. “Dünya üzerindeki çeşitli ülkelerin özelliklerini fark eder”
6. “Yaşadığı yerleşim yeri ile diğer yerleşim birimleri arasında ekonomi, eğitim ve sağlık alanlarında etkileşim olduğunu fark eder”
7. “Dünya üzerindeki farklı toplumlara ait kültürel unsurlarla kendi kültürünü karşılaştırır”

EK-18: 2015 sosyal bilgiler öğretim programında (5. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Katıldığı gruplarda aldığı roller ile bu rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir”
2. “Üyesi olduğu gruplarda karşılaştığı çatışmalara demokratik ve barışçıl çözümler üretir”
3. “Çevresindeki resmî kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini araştırır”
4. “Temel haklarından katılım ve düşünce özgürlüğü hakkını kullanır”
5. “Yaşadığı çevredeki doğal afetlerin ve çevre sorunlarının nedenlerini sorgular”
6. “Doğal çevrenin korunmasına yönelik faaliyetlerde bulunur”
7. “Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır”
8. “Çevresindeki kültürel unsurlar ile diğer yerlerdeki kültürel unsurları ilişkilendirir”

EK-19: 2015 sosyal bilgiler öğretim programında (6. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyetlere, sosyoekonomik ve kültürel gruplara karşı önyargılarını sorgular”
2. “Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekler”
3. “Bir vatandaş olarak haklarının yasalarla güvence altına alındığını ve sorumluluklarının çerçevesinin yasalarla belirlendiğini kavrar”
4. “Türkiye’de görülen doğal afetler ve çevre sorunlarının neden ve sonuçlarını değerlendirir”
5. “Tarihî ticaret yollarının toplumlararası siyasî, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü kavrar”
6. “Türkiye’nin çeşitli ülkelerle olan sosyal ve kültürel etkileşimini sorgular”
7. “Küresel ölçekte popüler kültürün kültürel davranış kalıplarımıza etkisini analiz eder”

EK-20: 2015 sosyal bilgiler öğretim programında (7. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “İletişim araçlarının kullanımında bireysel ve toplumsal hak ve sorumlulukları dikkate alır”
2. “Demokrasiyi ve gelişim evrelerini açıklar”
3. “Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan olayları açıklar”
4. “Farklı yönetim biçimlerini demokrasinin temel ilkeleri açısından karşılaştırır”
5. “Bir yaşam biçimi olarak demokratik tutumu benimser”
6. “Küresel iklim değişiklerinin neden olduğu doğal afetler ve çevre sorunlarını örnekler üzerinden değerlendirir”
7. “Dünyadaki doğal kaynakların bilinçli kullanılmasının gerekliliğini savunur”
8. “Küresel sorunların çözümüne yönelik iş birliğinin gerekliliğini fark eder”

EK-21: 2017 sosyal bilgiler öğretim programında amaçlar kısmında küresel vatandaşlık kavramı

- 1.“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusak bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir”
2. “ Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur”
3. “İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler”
4. “Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar”
- 5.“Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer”
6. “Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder”
7. “İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir”

EK-22: 2017 sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Temel olarak “ben” ve “biz” olma süreçlerini içeren bu öğrenme alanında sosyal bilimlerden psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojiye odaklanılmakla birlikte disiplinler arası bir yaklaşım da benimsenmiştir. Buna göre öğrenciler “ben” ve “biz” olma süreçlerini etkileyen mekânsal, tarihi ve kültürel faktörleri de değerlendirme imkânı bulacaklardır”

2. “Öğrenciler kültürel öğelerin, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrarken diğer taraftan da yerelden ulusala ve ulusaldan evrensele doğru taşınarak dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığını kavrarlar”

3.“Günümüzün teknolojik gelişmeleri sonucunda insanlar tüm dünya ile iletişim kurabilmekte, bu sayede etkilemekte ve etkilenmektedirler. Sosyal Bilgiler dersi ile ilköğretim boyunca “İnsanlar, Yerler ve Çevre” öğrenme alanı sayesinde bu eksikğin giderilmesine çalışılacaktır. Öğrenciler bu alana, basitten karmaşığa, yakından uzağa ve bulunduğu yerden çevreye doğru açılan ve gittikçe kompleks bir hâl alan bir yaklaşım ile dahil edileceklerdir”

4. “Bu öğrenme alanının temelini öğrencilerin girişimci ve bilinçli tüketici becerilerinin geliştirilmesi oluşturur. Ülke ekonomisinde de kaynakların yetersiz olduğunu kavrar ve mevcut kaynakları korumak gerektiğinin önemine inanır. Kendi ekonomik yaşantısını diğerlerinininki ile karşılaştırır, farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koyar. Yaşadığı yerin ekonomik koşullarını inceler ve geliştirmek için çaba gösterir”

5.“Bu öğrenme alanı sosyoloji ve siyaset bilimi çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları, bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemlidir. Bu konuda elde edilen bilgi ışığında, öğrenciler “Toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? Grup, kurum ve

sosyal örgütler nasıl değışirler? Bu değışikliklerde benim rolüm nedir?” sorularına cevap verebilmelidir. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak, egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değışik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek, yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar”

6. “Günümüzde inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi ve teknoloji kültürel ve siyasi sınırları aşarak küresel boyutta hareket halindedir. Böyle bir dönemde devletler de kendisi dışındakilerle bir yandan iş birliği yaparken diğer taraftan rekabet etmektedirler. Öğrencilerin bu ilişkileri kavrama ve değerlendirme konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir. Küresel bağlantılar öğrenme alanı ile gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları yetiştirmeyi amaçlamaktadır”

EK-23: 2017 sosyal bilgiler öğretim programında (4. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

- 1.“Diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar”
- 2.“Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar”
- 3“Aile ve okul yaşamındaki sorumluluklarını yerine getirir”
- 4.“Kendi söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır”
- 5.“Dünya üzerindeki çeşitli ülkelerin özelliklerini fark eder”
6. “Yaşadığı yerleşim yeri ile diğer yerleşim biriminin başka yerleşim yerleri ile olan ilişkilerini araştırır”

EK-24: 2017 sosyal bilgiler öğretim programında (5. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Katıldığı gruplarda aldığı roller ile bu rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir”
- 2.“Yaşadığı çevredeki doğal afetlerin ve çevre sorunlarının nedenlerini sorgular”
3. “Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar”
- 4.“Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır”
- 5.“Çevresindeki resmî kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini araştırır”
- 6.“Temel haklarının olduğu ne olduğunu ve temel haklarını kullanmayı bilir”

EK-25: 2017 sosyal bilgiler öğretim programında (6. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Bireyin gelişiminde ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal, kültürel ve tarihî bağların etkisini önemser”
2. “Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyet, sosyoekonomik ve kültürel gruplara karşı önyargıları sorgular”
3. “Toplumsal birlik ve bütünlüğün sürekliliğinin sağlanmasında sorumluluk alır”
4. “Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü kavrar”
5. “Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur”
6. “Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır”
7. “Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini örnek olaylardan yola çıkarak tartışır”
8. “Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu kavrar”
9. “Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini araştırır”
10. “Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi Atatürk’ten itibaren millî dış politika anlayışı ele alınacaktır”
11. “Uluslararası popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkisini sorgular”

EK-26: 2017 sosyal bilgiler öğretim programında (7. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “İletişim araçlarının kullanımında hak ve sorumlulukları yerine getirir”
2. “Vakıfların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rolüne tarihten ve günümüzden örnekler verir”
3. “Demokrasiyi ve gelişim evrelerini açıklar”
4. “Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar”
5. “Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları tartışır”
6. “Bir yaşam biçimi olarak demokratik tutumu benimser”
7. “Çeşitli kültürlere yönelik sahip olduğu kalıp yargıları irdeler”
8. “Küresel sorunların çözümüne yönelik iş birliğiyle çözüm önerileri sunar”

EK-27: 2018 sosyal bilgiler öğretim programında amaçlar kısmında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişmeleri ”
- 2.“Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları”
3. “İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri”
4. “Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak, insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekanı algılama becerilerini geliştirmeleri”
- 5.“Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürmeleri”
6. “Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları”

EK-28: 2018 sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanlarında küresel vatandaşlık kavramı

1.“Temel olarak “ben” ve “biz” olma süreçlerini içeren bu öğrenme alanında sosyal bilimlerden psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojiye odaklanılmakla birlikte disiplinler arası bir yaklaşım da benimsenmiştir. Buna göre öğrenciler “ben” ve “biz” olma süreçlerini etkileyen mekânsal, tarihi ve kültürel faktörleri de değerlendirme imkânı bulacaklardır”

2. “Öğrenciler kültürel öğelerin, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrayacaktır. Bunun yanında kültürümüzün dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı kavratılır”

3.“Günümüzün teknolojik gelişmeleri sonucunda insanlar tüm dünya ile iletişim kurabilmekte, bu sayede etkilemekte ve etkilenmektedirler. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı sayesinde Sosyal Bilgiler dersinin okutulduğu bütün sınıf düzeylerinde öğrencilere araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, harita okuryazarlığı ve mekan algılama becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir”

4. ”Bu öğrenme alanının temelini öğrencilerin girişimci ve bilinçli tüketici becerilerinin geliştirilmesi oluşturur. Ülke ekonomisinde kaynakların sınırlı olduğunu kavramaları, mevcut kaynakları korumak gereğinin önemine inanmaları, kendi ekonomik yaşantısını diğerlerinininkiyle karşılaştırarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaları, yaşadığı yerin ekonomik koşullarını inceleyip bu koşulları geliştirmek için çaba göstermeleri beklenmektedir”

5. “Bu öğrenme alanı sosyoloji ve siyaset bilimi çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır. Öğrencilerin, grup, kurum ve sosyal örgütlerin nasıl oluştuğunu; onları etkileyen ve kontrol eden mekanizmaları, bunların bireyleri ve kültürü nasıl etkileyip kontrol ettiklerini ve varlıklarını nasıl sürdürüp değiştirdiklerini bilmesi önemlidir. Bu konuda elde edilen bilgi ışığında, öğrenciler “Toplumumuzda ve diğer toplumlarda grupların, kurumların ve sosyal örgütlerin rolü nedir? Grup, kurum ve sosyal örgütlerden ben nasıl etkileniyorum? “Grup, kurum ve sosyal örgütler nasıl değişirler? Bu değişikliklerde benim rolüm nedir?” sorularına

cevap verebilmelidir. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Toplumsal sorunların nasıl çözüldüğünü ve düzenin nasıl sağlandığını anlayarak, egemenliğin kaynağının millete dayandığı yönetimlerde, birey haklarının ve toplum düzeninin nasıl korunduğunu fark ederler. Toplumsal hizmetlere ve değişik resmî etkinliklere katılma yollarını öğrenerek, yönetimi etkilemek için hangi demokratik yolların olduğunu kavrarlar”

6. “Günümüzde inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi ve teknoloji kültürel ve siyasi sınırları aşarak küresel boyutta hareket halindedir. Böyle bir dönemde devletler de kendisi dışındakilerle bir yandan iş birliği yaparken diğer taraftan rekabet etmektedirler. Öğrencilerin bu ilişkileri kavrama ve değerlendirme konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir. Küresel bağlantılar öğrenme alanı ile gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları yetiştirmek amaçlamaktadır”

EK-29: 2018 sosyal bilgiler ğretim programında (4. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Diğere bireylerin farklılıklarını saygı ile karşılar”
2. “Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar”
3. “Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır”
4. “Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır”
5. “Türkiye’nin komşuları ve diğere Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar.”

EK-30: 2018 sosyal bilgiler öğretim programında (5. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

1. “Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder”
- 2.“Yaşadığı çevredeki doğal afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular”
- 3.“Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar”
- 4.“Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.”
- 5.“Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar”

EK-31: 2018 sosyal bilgiler öğretim programında (6. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

- 1.“Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular”
- 2.“Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır”
3. “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur”
- 4.“Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar”
- 5.“Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur”
- 6.“Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır”
- 7.“Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar”
8. “Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar”
- 9.“Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder”
10. “Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder”
11. “Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular”

EK-32: 2018 sosyal bilgiler öğretim programında (7. sınıf) kazanımlarında küresel vatandaşlık kavramı

- 1.“İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir”
- 2.“Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir”
3. “Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar”
4. “Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar”
5. “Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder”
6. “Çeşitli kültürlere yönelik sahip olduğu kalıp yargıları sorgular”
7. “Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir”